

V PRŮVODCI VĚDOU A UMĚNÍM

dosud vyšlo :

- Sv. 1. Prof. JIŘÍ JANDA: **Stručná ornithologie všeobecná.** S 19 obr., 111 str. v plátně váz. K 1·80.
- Sv. 2. Prof. R. NOVOTNÝ: **České dějiny politické.** Díl I. Od nejstarších dob do válek husitských. 0—1378. 283 str., v plátně váz. K 2·70.
- Sv. 3. Dr. J. JENIŠTA: **Elektrina a její užití.** Díl I. Se 40 obr., 144 str., v plátně váz. K 1·60.
- Sv. 4. Dr. J. JENIŠTA: **Elektrina a její užití.** Díl II. Se 40 obr., 156 str., v plátně váz. K 1·80.
- Sv. 5. Dr. J. BRANBERGER: **Rhythmus a ton.** Nástin theorie hudební. S notovými příklady. 172 str., v plátně váz. K 2·—.
- Sv. 6. Školní rada JAN MACHÁČEK: **Slovníček zeměpisných pojmů a obchodních přírodnin.** 124 str., v plátně váz. K 1·50.
- Sv. 7. Dr. JOS. A. THEURER: **Úvod do nauky o záření.** S 66 obr., 285 str., v plátně váz. K 3·—.
- Sv. 8. Üniv. prof. Dr. DRACHOVSKÝ: **Přehled finančního hospodářství v rakouském státu.** 264 str., v plátně váz. K 3·—.
- Sv. 9. Dr. FR. KOLÁČEK: **Úvod do kartografie čili do nauky o mapách.** S 68 vyobrazeními a 2 přílohami. K 2·40.

Učeb. 65.
I./457
PRŮVODCE VĚDOU A UMĚNÍM.

PŘÍRUČNÍ KNIHOVNA VZDĚLAVACÍ. Redigují: učitel J. ČERNÝ, profesor JIŘÍ JANDA, univers. profesor dr. FRANTIŠEK KREJČÍ, profesor dr. FRANTIŠEK MACHÁT a odb. učitel JOSEF MÜLLER.

Sy. 10.

R. NOVOTNÝ:

ČESKÉ DĚJINY POLITICKÉ.

II.

PUBLIKACE 187.

V PRAZE 1915.

Nakladem Ústředního nakladatelství, knihkupectví a papírnictví učitelstva československého (Josef Rašín) v Praze-VII.

Čechy za vlády Václava IV.

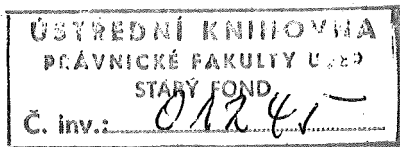
§ 1. První léta vlády Václavovy a česká reformace (1378—1394).

Byla-li doba velikého českého Karla I. historickým zjevem, v němž dosáhly Čechy největšího politického i kulturního významu, přece trpěla zlými, ač přezíranými možnostmi svého zvláštního historického postavení; nejhorším z nich byla její efemérnost.

Karel, který s takovou až nepochopitelnou grandezdou stvořil politicky a kulturně unikum, nevykonal ve svém díle všech podrobností; překážky, jež se mu s různých stran kladly na jeho vzestupné cestě, byly příliš rafinované, než aby byly odstraněny duchem tak eminentně vážným, nepřipraveným, jakým byl duch Karlův. A proto smrt dostihla velikého českého světovládcе příliš záhy ke škodě země i kultury.

V době, kdy Karel zemřel, poutá naši pozornost náboženské schisma na prvním místě, podružná jest otázka Karlova nástupnictví.

R. 1378 zemřel papež Řehoř XI., kterého ještě vznešený ochránce katolického náboženství přiměl k návratu do ponurého Říma z krásného slunného Avignonu. Kardinálové, převahou tehdy právě Francouzové, neradi viděli toto nucené římské papežství. Téhož roku byl zvolen nový papež Urban

VI., arcibiskup barský, jenž nebyl kardinálem. Jeho přirozeně uznal za svou církevní hlavu i Karel IV. Avšak nespokojení francouzští kardinálové odvážili se k diplomaticky bystrému kroku. Zvolili protipapeže Klimenta VII., který byl příbuzný s panujícím rodem francouzským a tedy i s Lucemburky, a doufali, že toto příbuzenství zajistí mu všeobecné uznání. Urban VI., jako jediný formálně správně zvolený, sídlil v Římě, Kliment VII. však v Avignonu. Tak vzniklo katolické schisma. Karel však, věren svému hlubokému náboženskému svědomí, neopustil uznaného již Urbana a všemi prostředky usiloval, aby i jinými panovníky evropskými byl za jediného papeže uznán; k tomu mu pomáhaly též nejslavnější tehdy university evropské: pařížská, pražská a oxfordská. Smrt jeho 29. listopadu ukončila tyto jeho jednotlivé snahy; odtud nebylo evropského panovníka, schopného zadržeti řícti se stráž náboženských rozporů, jež byly následky schismatu.

Karlův nástupce v Čechách, již otcem za krále predestinovaný Václav IV., sedmnáctiletý jinoch, od 2 let svého věku korunovaný král český a před krátkou dobou i německý, nalezl trůn měkce vystlaný vhodnými a pronikavě působícími skutky otcovými. Tož vládl hned a hladce, máje výborného rádce, arcibiskupa pražského, nově kardinálem jmenovaného Jana Očka z Vlašimě, který viděl ve Václavovi skvělý odkaz vznešeného ducha Karlova a měl za svou neochvějnou povinnost ošetřovati se vši možnou péčí opuštěný mladý poklad.

Teprve doba prvních let Václavovy vlády ukázala, jak vysoko vyčtené cíle měl Karel ke svým snahám. Jen tímto v pravdě ukázněným zařízením

Karlovyh prací a radami nepřehlížejícího arcibiskupa pražského lze si vysvětliti, že vláda mladého Václava až do jeho mužství byla dobrá. A tím lze též vysvětliti, že Václav IV. pracoval poctivě, aby neblahé církevní schisma odstranil.

Avšak již roku 1379 vzdal se Jan Očko z Vlašimě, stařec 87letý, pražské arcibiskupské hodnosti a nástupcem jeho byl zvolen jeho synovec Jan z Jenštejna. A tu nastává obrat v opravných snahách Václavových.

Nový arcibiskup pražský, ne ještě čtyřicetiletý, byl sotva dvacítiletému králi jen soudruhem v jeho radovánkách, nebyl mu však nikdy oddaným rádcem vzoru Očkova. A tak mladý král, jenž příliš mlád naučil se žiti plnými doušky, zapomněl na nevyplněný odkaz svého otce, nestaral se o těžký církevní problem, který stal se mu později osudným.

Přímý toho následek byla obnova přátelských styků s panujícím rodem francouzským a tím zdánlivé sblížení s protipapežem Klimentem. Společnost, jež a v níž se Václav bavil, nedala mu ovšem příležitosti, aby si uvědomil, že zanechal velikého díla, jež jeho otec zval svým životním úkolem. Neporádky církevní, jež ozvaly se schismatem, nebyly králem respektovány. Bohaté, všemi prostředky vznešeného a velmi nábožného Karla nadané duchovenstvo české s arcibiskupem v čele, bylo sebevědomé. Nejhrdější byl sám Jan z Jenštejna, který již v útlém věku předurčen byv ke stavu duchovnímu, měl důchody skvělé a byl jedním z nejbohatších církevních hodnostářů. Když pak dosáhl cíle svých tužeb a z biskupa míšeňského se stal arcibiskupem pražským, vzrostla jeho hrdost ještě více. Nezastavily jí ani výstřednosti v kajicnosti,

jimž se časem oddával. Pyšný arcibiskup narazil však na odpor pyšného svého krále. Podnět ke sporu vyšel ze pře o hranice majetku arcibiskupova a jednoho z králových »milců«, jež nekončila smírem, ač neutěšené tehdejší církevní poměry přímo volaly po vyrovnání těchto malicherných hádek. Z dosavadních přátel stali se urputní nepřátelé, kteří se nevyhýbali jakýmkoli prostředkům, jimiž by druh druhu pokořili. Následky těchto sporů objevily se velmi záhy. Loupežení, jež s tak velikou námahou vyplnil Karel IV., začalo znovu po krajích se objevovati, ježto se odvolávali ti, kdo se ho dopouštěli, zprvu tajně, ale záhy beze studu i veřejně, škod a násilí, jež si působí vzájemně král a arcibiskup. Proti hlavním viníkům, pánům Vilému z Wartenberku a z Kolovrat musil král vyhlásiti r. 1388 všeobecnou hotovost a násilně je přiměti k poslušnosti.

Do té doby na počátek roku 1389 padá nový Václavův snátek se Žofíí, kněžnou bavorskou, jež měla mu nahraditi těžkou ztrátu úmrtím prvě choti Johanny.

Spor králův s arcibiskupem trval dále. Zvláštního rázu nabyl r. 1393. Král minil založiti kromě již existujícího biskupství litomyšlského nové biskupství v západních Čechách, s počátku v Plzni, pak v Kladrubech, kde měl již býti změněn po vzoru založení biskupství litomyšlského tamější klášter benediktinský v biskupské sídlo. Král jen čekal, až zemře starý kladrubský opat Racek. Když se tak stalo r. 1393, dověděl se král ke svému velikému překvapení, že zvolen s rychlostí neuvěřitelnou nový opat v Kladrubech, ježto arcibiskupovi pražskému jednalo se o to, aby se

tímto novým biskupstvím nezměnily jeho diecése a důchody. Tím měl býti zmařen Václavův úmysl a také porušena byla jeho královská vůle. Vinníci měli býti potrestáni. Král, jenž meškal v Žebráku, pospíšil do Prahy a pozval bezodkladně arcibiskupa a jeho rádce k odpovědnosti. Mezi rádci byl i generální vikář doktor Jan z Pomuku, jenž tak byl vysílen mučením z rozkazu krále, že smrt, jež byla mu přisouzena utopením, shozením do Vltavy s mostu Karlova, byla mu vysvobozením. Arcibiskup přešl z Prahy až k saským hranicím.

Václav litoval brzy svého přeháhlení a nabízel Janu z Jenštejna smír. Obě strany žádaly však příliš mnoho a ani intervence nového pasivního římského papeže, Bonifáce IX., nedovedla smířiti soků. Král nechtěl zřici se svého plánu, založiti v západních Čechách nové biskupství, arcibiskup nechtěl přivolití, aby jeho diecése se zmenšila. Marna byla cesta arcibiskupova do Říma, král dovedl si získati zcela pro sebe papeže, který proto neschvaloval jednání Janova. Tak spor králův s arcibiskupem se jen formálně klidnil, ve skutečnosti bylo již patrné jeho vyhranění.

Byli-li královi »milcové« jeho nejmilejší společností, značilo to patrně sblížení jeho s nižšími stavy, zemanským a měšťským. A tito milcové reprezentují již tehdy de facto jakousi zemskou vládu. Jistě hlavní důvod tohoto směru králových passi byla jeho přecitlivělost a přechucenost z mládí, které všeho dosáhlo a jež bylo přehromaděno již v útlosti všemi dosažitelnými poctami. Proto král, jenž miloval změny a nenáviděl upjaté plochosti, vyhledal si tuto společnost, jež těšila ho v jeho v r a t k é m, a č h r d ě v y t o u ž e n é m královském

postavení. Spor králův s arcibiskupem a zejména jeho přenáhlení r. 1393 posílilo jen tyto směry jeho snah. Vyšší šlechta česká, přezíraná a stlačená do pozadí s výše, na níž stála v dobách Karlových, nebyla spokojena s těmito poměry, nenáviděla králova vládního způsobu a v násilnostech r. 1393 viděla nastrojené dílo králových milců.

Domácí nespokojenost nalezla podpory za hranicemi. Vůdce nespokojených, pan Jindřich z Rožmberka, a jeho přátelé pan Jindřich z Hradce, Ota z Bergova, Hynek Berka z Dubé, Boreš z Riesenburka, Boček z Kunštátu a Poděbrad se vši vyšší šlechtou českou smluvili se s Václavovým bratrem, králem uherským Sigmundem, markrabím Joštem, vévodou rakouským Albrechtem a Vilémem, markrabím míšeňským ve Znojmě a uzavřeli tu proti Václavovi jednotu panskou, ač ve smlouvě se mluví o výboji a obraně »proti každému člověku, vyjímaje svatou říši Římskou«.

Václav, jenž ničeho netušil, pozval bratra Sigmunda do Prahy a královsky jej tu hostil. Za to Sigmundovi jednalo se o to, aby byl Václav zbaven české koruny.

5. května 1394 ujistili se čeští pánové a Jošt zápisem o vzájemné věrnosti a zavedení pořádku v zemi, jež trpěla, dle jich mínění, Václavovou zaslepeností.

O tři dny později vracel se král s malou družinou ze Žebráku, kde obíral se myslivostí, do Prahy. Zastavil se v Králově Dvoře u Berouna. Patrně dle úmluvy přijeli do Dvora náčelníci jednoty panské pan Jindřich z Rožmberka a markrabí Jošt. Král je laskavě přijal. Ale pan Jindřich z Rožmberka vystoupil proti králi a vyčítal mu jeho do-

svadní způsob vlády. Když se král hájil a hrozil trestem odvážlivým rušitelům povinné poslušnosti, prohlásil pan Jindřich z Rožmberka, že nyní již krále neopustí, že se má s nimi do Prahy vrátiti a s nimi, pány, o vládu v zemi se dělití dle starého, dobrého zvyku. Král, vida nezbytí, ježto jeho věrní, kteří ho provázeli, již ho opustili, musil se vrátiti v průvodu pánů do Prahy.

Václav byl zajatcem českých pánů a byl i jejich vězněm. Jošt byl prohlášen za správce Čech a přední pánové stali se členy vlády. Pražané vystoupili proti tomuto panskému násilí, ale pan Jindřich z Hradce je ujistil, že se vše stalo se svolením královým, jenž chce zavéstí v zemi klid; proto uzavřeli s pány mír, který i Václav, na hradě pražském vězněný, podepsal. K tomu byl ovšem pánů přinucen.

Podarilo se mu však usmířiti se s nejmladším bratrem Janem Zhořeleckým. Požádal ho, aby v čele jeho věrných přitáhl ku Praze a vysvobodil ho ze zajetí Joštova. Jan vskutku sebral značné vojsko, jež svolal ke Kutné Hoře a s nímž táhl ku Praze proti panské jednotě.

Pánové dověděvše se o Janovu pochodu, opustili Prahu, vzali s sebou královského svého vězně a odvezli ho do Krumlova; když pak i sem přitáhlo vojsko královské, k němuž se přidal i markrabí Prokop, odvezli Václava do Rakous na hrad Wildberk pod dozor pánů ze Starhemberku. Vojsko Jana Zhořelského nemohouc vysvoboditi krále Václava, pustošilo statky rožmberské. To asi způsobilo, že Václav byl převezen zpět do Krumlova a začalo se vyjednávatí. Král slíbil odpuštění všem členům jed-

noty a teprve pak vydali jej pánové v táboře před Budějovicemi Janovi Zhořeleckému, který ho vedl ku Praze. V Písku vydal Václav 25. srpna 1394 českou listinu, kterou zaručil pánům odpuštění a jednání jejich prohlásil za nutné pro dobro země. Bylo však jednání to vynucené a proto neupřímné, jak dokazují události nejbližších let.

Zajetím královým končí první doba jeho vlády, tak plodné výsledky hluboko pronikajících aktů jeho velikého předchůdce, éry dohasínajícího lesku moci královské v zemi i mimo ni. A právě tato první doba jeho vlády jest velmi důležitým zjevem v kulturní historii, neboť v ní objevily se počátky české reformace.

Karel IV. byl příliš daleko zašel ve své vznešené blahovůli ke kněžstvu a ve své přímo příslovečné zbožnosti. Bylo již dříve pověděno, že by bylo obtížno na místě zde vyměřeném vyčítati vše, co pro církev vykonal. A přece to bylo v době, kdy vznešený panovník úpěnlivými prosbami přemluvil papeže Řehoře XI., aby se vrátil z Avignonu do Říma. Přes to právě do posledních let jeho života padá vznik neblahého schismatu, jež tak zhoubně působilo na veškerou společnost pod vrchní římskou církevní správou. Nepořádky, jež z tohoto rozkolu vznikaly, objevily se již za života Karlova. A proti nim již v jeho době vystupovali odhodlaní kazatelé, jichž řadu zahajuje Němec Konrád Waldhauser. Nadaný tento kazatel (mnich řádu sv. Augustína ve Waldhausích v Hor. Rakousích) působil původně ve Vídni. Kazatelskou svou činností upozornil na sebe Karla IV., který ho povolal do Prahy, jmenovav ho kazatelem u svatého Havla,

později farářem v Týně. Činnost jeho budila reakci, ale i ohlas. Byl sice vyslýchán, ale vznešená přízeň jeho ochránce zastavila vyšetřování v počátcích, takže pak mohl nerušeně a velmi ostře vystupovati proti všem nepořádkům v církvi.

Po jeho vzoru a dle jeho intencí kázal Moravan Jan Milič z Kroměříže, jenž putoval po Čechách a ostře kritisoval panující poměry v církvi. Byl také volán k odpovědnosti před papeže a tu, v Avignonu, zemřel. Žákem jeho byl Matěj z Janova, který zahájil svou činnost ve službách pražského scholastika Vojtěcha Rankova de Ericino. Záhy však upustil od latinského způsobu psaní a oddal se cele a nadšeně Miličovi, který se mu stal milým a váženým učitelem. Po jeho vzoru vstoupil na dráhu kazatelskou, ale dotýkal se základního zřízení církve katolické, choulostivých otázek náboženských, takže dokonce byl přinucen k odvolání svých thesů a zcela umlčen. Po příkladu těchto tří duchovních, ale částečně i zcela samostatně vstoupil na bojiště české reformace laik, Tomáš ze Štítného, přítel Rankův a Miličův. Svoji činnost opravnou nastoupil nepřimo, byv k ní přinucen osočováním a pomlouvami svých nepřátel, kteří viděli v něm nebezpečného hlasatele nových směrů sociálních. Jaksí v obranu proti těmto výtkám Tomáš ze Štítného oddal se studiu skutečných poměrů společenských a náboženských a plodem této jeho práce byly spisy obsahu z částí náboženského, pro které jest uváděn mezi »buditeli čistého svědomí«, kteří byli předchůdci veliké české reformace.

§ 2. Druhá perioda Václavovy vlády po prvé m zajetí do r. 1400 (1394—1400).

Prvé zajetí Václavovo jednotou panskou zanechalo hluboké stopy v jeho charakteru. Jeho bývalá lehkověrnost, jež hraničila až s vášnivou důvěřivostí, zmizela. Král se stal zasmušilým, v sebe uzavřeným, čekatělem pomsty příkoří, jež bylo spácháno na jeho královském přestolu. A v takových náladách nelze se diviti, že vzbudil u svých nepřátel podezření, že oddává se nemírnému pití, jež předpokládalo přetvářku a zlomyslnou nedbalost v šetření daných slibů.

Slíbil-li král pánům v Písku, že povolá je ku vládě, nesplnil tohoto slibu, alespoň ne hned, jak pánové doufali. Proto zase se budila ke svým právům nespokojenost zemské šlechty, jež znovu se umlouvala proti králi. Úmluvy ty nebyly krále tajny. Proto, hlavně na radu svého bratra Jana Zhořeleckého, který stále mu domlouval, aby hleděl zavésti pokoj v zemi, vydal ke konci května r. 1395 nový zápis českým pánům v Žebráce, v němž slíbil jim, že nejvyšší zemské úřady obsadí osobami stavu panského, hlavně úřad nejvyššího purkrabí, nejvyššího komoří, nejvyššího sudí a nejvyššího písaře zemského. Zemský nejvyšší soud má býti znovu sestaven a to králem a »panskou radou« a mají v něm zasedati všichni jmenovaní úředníci panského původu. Nebylo však znění tohotu zápisu dosti určité, forma jeho textu byla všelijak vyhybavá, pánů neuspokojovala. Proto páni umlouvali se dále. A získali nového, nad jiné účinného spojence. Z neznámých příčin k jednotě panské přistoupil i

dosavadní Václavův spojenc a vykonavatel jeho vůle Jan Zhořelecký. Mezi starší spojence panské náležel ovšem i Jošt Moravský. Z této expozice událostí bylo patrné, že ve sporech královských s pány promluví zbraně. A promluvíly. R. 1395 propukla neblahá domácí válka. Mezi stranami měl ještě prostředkovati po předběžném ujednání s bratrem Jan Zhořelecký, avšak jednání jeho nemělo výsledku smírného, neboť hned r. 1396 rozešli se bratři, král a vévoda, v naprosté neshodě, jež vyzněla v Janově odjezdu z Čech. Avšak na cestě do Zhořelce, svého sídla, Jan náhle zemřel. Bližších motivů této náhlé smrti neznáme.

Sigmund, král uherský, až do té chvíle nezasahoval přímo do záležitostí vnitřně českých, ač jak bylo již řečeno, o všech podnicích panských proti králi měl dobré zprávy. Teprve po smrti Janově požádal Václav o prostřednictví bratra Sigmunda, jenž ve shodě s Joštem a Prokopem, markrabími moravskými, vypracoval a vydal již v dubnu 1396 rozhodnutí o sporu králově s pány. Jeho stranictví jednotě jest v něm jasné. Vláda v zemi měla vlastně býti dle toho vykonávána arcibiskupem pražským, biskupy olomouckým a litomyšlským a předními pány jakožto radami královými.

Avšak ani těmito prostředky nebyl mír v Čechách zaveden. Vláda panská krále neuspokojovala. Neboť sotvaže Sigmund, jehož nebezpečí turecké volalo do Uher, opustil Čechy, Václav projevil tajně i veřejně často svou nelibost nad vládními akty panskými. Nerozvážný čin, jehož se král dopustil, přenáhlené zajetí na Karlštejně markrabí Jošta a několika pánů, kteří přišli k němu s dobrou vůlí, vzbudil znovu nespokojenost a odpor proti králi,

jež se přenesly na známé již jeho milce. V odvetu za pohanu pánů byli z jich návodu přední oblíbenci královi na též Karlištejně povraždění, prý pro velezrádné úmysly, jak sděloval králi původce vraždění, kníže Hanuš Opavský. Jak cele byl král ve vleku kterýchkoli rádců, toho důkazem jest, že vrahům uvěřil a čin jejich prominul. Toliko Jošt Moravský upadl v královu nemilost. Tak domácí spory a nepokoje rostly. K nim přistoupily ještě královy nesnáze v říši a snahy jeho o zastavení schismatu v církvi.

Václav přijal stanovisko evropských universit, které žádaly církevní jednoty, jež se měla eventuelně i vynutiti. Nevymohl však ničeho, než aby byl svolán sjezd králů českého, polského a uherského, markrabí moravských a knížat slezských do Vratislavě o vánocích r. 1398, na němž by se účastníci dohodli o dalších krocích k odstranění schismatu. Ale náhle onemocnění Václavovo zne-možnilo proponovanou schůzi panovníků.

V říši vládl Václav velmi snadno, neboť vládl pouze dle jména. Vládu zde vykonávali de facto kurfirsti, kteří ovšem vládli pro sebe a ne pro říši. Toho následek byly nepořádky v zemi, o niž jako celek se vlastně nikdo nestaral, ježto o její části se jednotlivci starali až příliš. Nelze se diviti, že za takových okolností Václav do Německa vůbec nejezdil, máje jen titul německého krále, který ho uspokojoval jako dědictví vznešeného otce. R. 1397 sice navštívil Václav Německo, dal svolati říšský sněm do Frankfurtu n. M., ale mnoho tu nevykonal, nařídív pouze všeobecný zemský mír, aby zamezil loupežení, jež tehdy zuřilo po zemi. Tím méně byl Václav šťasten ve snahách, by v říši upravil

cestu k odstranění schismatu. Noví papežové Bonifacius IX. a Benedikt XIII. měli již příliš mnoho straníků, než aby smírně bylo lze neblahé církevní poměry urovnati. A tak i po neúspěšné návštěvě francouzského dvoru v Remeši, kde byl přítomen král francouzský Karel VI., byl vlastně Václav spokojen, když se vrátil do svých Čech, ač i tu nebyl všeobecně oblíben. Brzy se objevily nové překážky mezi panskou stranou a králem, jež nakupily nové spory a nesnáze.

R. 1399 opět propukly v Čechách nepokoje, ba proměnily se ve skutečnou domácí válku, jež však tentokrát nebyla namířena pouze proti králi, nýbrž zejména proti jeho zástupci v době jeho návštěvy v Německu, markraběti Prokopovi. Že i Sigmund tehdy do těchto poměrů zasahoval, to dokazuje slib, kterým se ujistili král Sigmund a markrabí Jošt s předními českými pány proti králi, ale hlavně proti Prokopovi. Příčina těchto sporů bylo prý zbavení některých pánů jich výnosných zemských úřadů.

Neutuchající tyto vnitřní spory vzbudily k činnosti i kurfirsty v říši německé. Bezstarostnost a neplodnost Václavovy vlády v Německu byla vítána knížatům, kteří vždy si přáli mítí panovníkem osobu, jež by byla pouhým nástrojem jich vůle. Avšak falckrabí rýnský Ruprecht žárlivě pohlížel i na pouhý titul Václavův a čekal jen na vhodnou příležitost, kdy by mohl sám vystoupiti proti němu a ucházeti se dokonce o korunu německou. Nikdy nebyla vhodnější doba jako nyní, kdy stálé spory ve vlastní zemi zbavily krále vážnosti i v Německu. Již v červnu 1399 jednali kurfirsti mohučský, kolínský, saský a falcký o králově sesazení; získali

i trevírského. Václav dověděl se o tom, snažil se získati pro sebe alespoň vévody bavorské a pozval je k dlouho odkládané korunovaci své choti Žofie do Prahy. Avšak vévodové nepřijali pozvání. Sněm svolaný kurfirsty do Frankfurtu byl čteně knížaty navštíven, kdežto sněmu vypsaného Václavem do Norimberka nenavštívil nikdo. A na schůzi některých kurfirstů v Rense 20. srpna 1400 byl zvolen Ruprecht Falcký králem německým, ježto prý »jest mnoho nesmazatelných hříčů, pro něž Václav nemůže býti králem německým«. Václav, jenž v prvním okamžiku po zprávě o protivolbě zuřil, nevykonal ničeho pro svou rehabilitaci v Německu. Požádal pouze za intervenci svého bratra Sigmunda, který však za pomoc požadoval příliš mnoho, Slezsko a Lužici a správu Čech. Rozhněvaný Václav proto rozešel se i se Sigmundem a bylo patrné, že jen válka vyjasní poměry.

Ruprecht požadoval opravdu mnoho: definitivní zřeknutí se vlády v Německu, vydání všech říšských klenotů, přijetí Čech v léno od něho a zasnoubení neteře Václavovy Elišky Zhořelecké svému synu. Václav, jsa v tísní, chtěl všem těmto požadavkům vyhověti, žádal však aby Ruprecht, král německý, uznal jej, Václava, císařem římským. Přirozeno, že ke smíru nedošlo. Ruprecht, ač měl již před tím vojenský neúspěch na hranicích česko-bavorských, mohl ve válce s Václavem pokračovati, získav nové spojence, markraběte moravského Jošta a markrabata míšeňská.

S jejich pomocí jeho vojsko oblehlo Prahu a spojilo se s odpůrci královými, panskou jednotou. K operacím nedošlo. Loupení Míšňanů probudilo i pány k vědomí jejich povinnosti. Opustili stranu

Ruprechtovu a přešli ke králi, jenž na to uzavřel 12. srpna 1401 s obléhajícími mír, do něhož znovu byly pojaty články o účasti pánů v zemské vládě a jmenování královské rady z předních stavů. Jošt, s nímž se též Václav smířil, obdržel Lužici.

§ 3. Nové neshody se Sigmundem, druhé zjetí Václavovo (1400—1403).

Události německé neukončily Václavových sporů s pány v Čechách. Václav jako by teprve nyní, kdy klesl fakticky jeho význam v říši, chtěl zachovati si alespoň zdání velmocenského postavení, jež mu odkázal jeho veliký otec, uvažoval o prostředcích, jimiž by dosáhl římské korunovace na císaře. Cestu k tomuto cíli musil mu však ukázati jeho sok Ruprecht, který podnikl nezdařenou výpravu do Itálie, kde zarazil se o odpor milánských Viscontů, věrných spojenců Lucemburků. Jakoby tím teprve Václav byl povzbuzen, odhodlal se sám k činu. Na vyzvání milánského vévody Jana Galeazza umluvil na sjezdu v Králové Hradci v lednu r. 1402 s bratrem Sigmundem a předními českými pány, že v době jeho pobytu mimo Čechy má býti Sigmund jeho zástupcem v zemi, tedy všemocným správcem Čech, což měl stvrditi i sněm, který brzy na to byl svolán do Prahy, aby mimo tuto záležitost zavedl i zemský mír pro klid a pořádek v době Václavovy nepřítomnosti. Avšak všechny tyto pokusy se nezdařily. Byla veliká neupřímnost mezi bratry, z nichž starší byl nedůvěřivý a nestálý, mladší pak úzasně panstvíchtivý a nesnášlivý. Tak nemohlo býti uskutečněno přání země, aby konečně nastal mír, který tak dlouho byl rušen.

Sigmund dosáhnuv zápisem hradeckým značného vlivu v Čechách, chtěl vládnouti sám a Václava doufal umlčeti, ježto spoléhal v jeho nesamostatnost a liknavost. Hned první vládní akty Sigmundovy, jež panskou jednotu protežovaly, vzbudily Václavu nespokojenost, který proto nechtěl řídit se úmluvou hradeckou. Bezohledný Sigmund dal z té příčiny svého bratra zatknouti na jeho dvoře u sv. Benedikta na Starém Městě v březnu 1402 a uvěznil ho na hradě pražském. Tak končila snaha Václava o dosažení římské císařské koruny.

Maje nyní volné ruce, zavedl Sigmund v zemi násilně pořádek. Straníky Václavovy, jichž velký počet se sešel pod prapor markraběte Prokopa, zjímal a tak všecken odpor proti sobě potlačil hned v zárodcích. I Prokopa úkladně zajal a byl tak neomezeným pánem situace; ale jist si tím přece nebyl. To jest patrné z jeho náhlého odchodu z Čech k milému zeti, vévodovi rakouskému Albrechtovi do Vídně, kam převezl též oba zajatce, Václava a Prokopa. Václava ponechal ve Vídni, Prokopa dal převézt do Prešpurku. Zatím v Čechách, kde nebylo krále, nebylo ani systému vládního. Násilně utlumený odpor proti Sigmundovi ozval se brzy po jeho odchodu z Čech, kde z někdejších přívrženců králových zejména věrnou oddanou Václavovi osvědčila Kutná Hora. Ke straníkům Václavovým přidal se též markrabí Jošt a tu musil Sigmund v Čechách zakročiti vojensky. Loupežením neblaze proslulí Kumáni tvořili jádro vojska, jež Sigmund vypravil do Čech, proti Kutné Hoře. Jich kruté řádění přimělo konečně Kutnohorské, že se vzdali. Sigmund těšil se z tohoto pokoření střediska nespokojenosti se svou vládou tím více, ježto bo-

hatá Kutná Hora musela se vykoupiti z pomsty královny těžkými obětmi, jež vždy peněz potřebující Sigmund dovedl si do nesmírných rozsahů vymýšleti. Tak i královský poklad Václavův dostal se mimo jiné do majetku Sigmundova.

A Václav po celou tu dobu byl bezmocen, hlídán jsa svými dozorci, vévody rakouskými. Lstí podařilo se mu však přece v přestrojení uprchnouti z Vídně v průvodu věrného pana Jana z Lichtenštejnu do Moravy, kde se v Mikulově sešel s Prokopem a Joštem a s nimi teprve vojensky vrátil se do Čech. Vánoce roku 1403 strávil již v Praze, kde se mu dobrovolně poddali i bývalí členové jednoty, kteří právě od Sigmunda mnoho očekávali a byli zklamáni jeho násilným, přímo loupežným systémem vládním.

§ 4. Třetí perioda Václavovy vlády do rozvoje české reformace (1403—1409).

Zanechalo-li prvé zajetí Václavovo jednotou panskou stopy v jeho charakteru, který se sklonil k jakési otupělosti, druhé jeho zajetí Sigmundem způsobilo pravý opak. Král vystřízlivěl, vyrostl a posílil duševně v trpké škole poznání, kam vede neuvědomělá nesamostatnost a nezodpovědná bezstarostnost. Ovšem obrat ten byl jistě predestinován zkušenostmi, jimiž se obohatil na svůj prospěch národ, který pochopil hluboký rozdíl vlády dvou bratří, kteří již povahami tak se lišili. Proto návrat Václavův do Čech byl radostným východem včera těžce zapadlého slunce, jež utopeno bylo v mracích

zlovůle a lupu. A to jistě vzpružilo i krále, jenž byl si dobře vědom svých minulých hříchů, k rozumnému pojmání těžkého postavení, jež mu do té doby bylo jen odleskem zděděné moci, o jejíž existenci a její podložení skutečnými, hlubokými kvalitami není třeba králi se starati.

Václav, vrátiv se z Vídně do svého království, našel je v bídném stavu. Bylo třeba pronikavých činů, jichž odpovědnost byla příliš veliká a pro niž přece jen chtěl míti král záruku souhlasu. Pozval tedy Jošta a Prokopa k úradám do Prahy, jak se zachovati proti Sigmundovi, který jistě se ozve co nejdříve. Zavedena nová vláda v zemi, staří členové jednoty z části odstraněni, z části dobrovolně ustoupili, chápající potřebu nových proudů, jež by posílily vyschlé fondy vládního systému, který tak zhanobila Sigmundova vyssávavost a Václavova netečnost. Ovšem byli to opět pánové, zemané nebyli až na podřízené výjimky vůbec zastoupeni, ale zkušenosti minulých let naučily Václava kompromisům, k nimž ho přímo nutil bídný stav země. Zapomněl tedy na své bývalé stanovisko protipanské, aneb je alespoň kryl nutností a vědomím oprav, jež žádaly domácího klidného vývoje k cílům nových kulturních hodnot.

Spolek s Joštem a Prokopem osvědčil se velmi záhy, stejně jako utišení vzbouřené hladiny společenských a stavovských sporů domácích. Sigmund vypravil se ještě r. 1404 do Moravy a provázen jsa vévodou Albrechtem, obléhal Znojmo, jež však tak hrdinně vzdorovalo, že obléhání bylo zastaveno po čtyřnedělních, marně opěťovaných pokusech o vzetí města. Sigmund snad pro nemoc, jež ho překvapila ještě v ležení před Znojmem, spíše však

proto, že zemřel jeho spojenec Albrecht, upustil od další války s Václavem a jeho moravskými přáteli.

Loupežení, které v době bezvládní a špatné správy Sigmundovy v Čechách velice se rozmohlo, musilo býti zamezeno. Proto vydal Václav přísné rozkazy lupu a drancování a hlavní viníky minulých nepokojů dal popraviti. V této jeho činnosti reformní vnitřně české jest smutnou epizodou smrt markraběte Prokopa r. 1405, s jehož bratrem Joštem uzavřel Václav brzy potom smlouvu o vzájemné pomoci proti každému nepříteli, uděliv mu všechny úřady zemřelého Prokopa.

Starosti a snahy o domácí pokoj, který teď byl zajištěn a zejména nepřítelství se Sigmundem zastavily na čas Václavovy kroky za dosažením císařské koruny římské a pokořením protikrále Ruprechta. Roku 1406 Václav vypravil značné vojsko do Bavor, jež dle tehdejšího zvyku pustošilo kraje, což mělo za následek vpády Bavorů do Čech. Jestliže Václav jen formálně se do té doby ucházel o opětné dobytí německého trůnu, jest jisto, že teď vážně uvažoval a konal přípravy k dosažení jeho. To dokazují dopisy jeho novému papeži Řehoři XII., v nichž snažně usiloval o zrušení stvrzení Ruprechtova, papežem Bonifácem IX. vynesného. Avšak Řehoř XII. nevyhověl jeho přáním a přiklonil se k Ruprechtovi, což jest počátek nepřítelství dvou těchto mužů, jež mělo tak dalekosáhlý význam pro celé kulturní dějiny české na počátku XV. století. Prvým výsledkem nepřítelství toho již v té době bylo, že Václav musil upustiti od svých pokusů v říši proti Ruprechtovi. Jiné důležitější události zatím rozvířily v Čechách pozornost a mínění, rozvoj reformace.

§ 5. Česká reformace v rozkvětu.

Veliké církevní schisma vyžádalo si již v Čechách několik obětí, na ten čas jen existenčních. A přece jeho veliký vliv neochabl, ba spíše vzrostl. Proti tomuto škůdnému jeho působení postavili se dva velcí duchové, v nichž nejlepší české kulturní vlny zanechaly nejkrásnější své stopy, přátelé spříznění duchy svých hlubokých podstat, jedinci nenápodobení a nedosažitelní, tvůrci nových zdravých kulturních proudů, neohrožení, umlčovaní a ubíjení mučeníci svých velikých ideí, Jan Hus a Jeroným Pražský. Jan Hus, rodilý v Husinci kolem r. 1369, jest nejznamenitější muž, vzešlý z širokých mas českého lidu, prvý duševní vůdce svého národa, vzbuditel národních snah a zakladatel novějšího písemnictví, užívajícího srozumitelné mluvy lidové. Jeroným Pražský, syn bohaté patricijské rodiny pražské, puzen jsa vědychtivostí, studoval na cizích universitách v Paříži, Kolíně, Oxfordě a Heidelberce, záhy pak na se upozornil horlivým zastupováním zásad i názorův anglického reformátora Johna Wiklifa.

Na oba působil vliv církevního schismatu s jedné, a nový anglický proud filosofický a theologický, wiklifismus, s druhé strany. Oba nepřímo byli povzbuzeni ke své činnosti reformní, oba nepřímo založili novou školu nábožensky filosofickou, jejímiž předními žáky byli Jakoubek ze Stříbra, Mikuláš z Litomyšle, Jan z Příbramě, Jan z Jesenic a Prokop z Plzně.

Není nezajímavá, že vlastní české hnutí probuzené Wiklifem, do bouřných kolejí vstoupilo právě tehdy, když na arcibiskupský stolec pražský, skoro rok

neobsazený, dosedl muž stejně prozíravý jako podnikavý a neústupný, Zbyněk Zajíc z Hasenburku, jehož prvním dílem byla záповěď 45 článků učení Wiklifova, k čemuž připojila své slavné prohlášení také universita pražská, jejíž většina postavila se proti směru učení Wiklifova; menšina stála při něm. Ale právě v té době papež Bonifacius IX., který byl Sigmundem prohlášen za zbavena apoštolské autority v Čechách, zneužíval svého důstojenství tak, že to působilo pohoršlivě v hierarchii vůbec a mělo vliv i na všechny věřící, jichž ústy konečně promluvili vůdci české reformace. Zdůvodněno bylo toto působení reformní hlavně činností Husovou jakožto kazatele v kapli Betlemské od r. 1402. Kázání tato, jichž obsahem bylo vždy horlení o mravnost a úpravu neudržitelných církevních poměrů, byla nadšeně Pražany navštěvována, ba pověst o jich ceně donesla se i ke dvoru Václavovu, kde královna Žofie z úcty ke kazateli tak hluboko pronikajícímu a tak přesvědčenému zvolila si jej svým zповědlníkem. Přízeň dvoru byla ovšem jen výsledkem přízně arcibiskupovy, již se Hus těšil jako kazatel betlemský po 5 let svého působení.

R. 1408 byly znovu zapovězeny články učení Wiklifova, již r. 1403 za kacířské prohlášené. Proti jich zákazu však vystoupil Hus, dotvrzuje jejich možnou přípustnost, čím se po prvé postavil na půdu samostatného, ač tehdy ještě neoznaného postupu. Články byly ovšem jako kacířské zapovězeny po této částečné omluvě Husově. A právě tu počíná rozehod Husův a arcibiskupův.

Rok 1408 postavil Husa pod ostří neúprosné, slepé kritiky, jež ho bezohledně lámala v jeho

nejlepší možné činnosti. Že král Václav, který stále vyvyšoval heslo neutrality v otázce papežského vybarvení, na konec uznal papeže Alexandra V., pisánským koncilem zvoleného, jest asi dílo Husovo. S tímto vybarvovacím dilem Husovým v těsném spojení bylo jeho působení na svědomí královo, jež vyneslo skvělé aktivum, nezapomenutelný dekret kutnohorský z 18.—26. ledna 1409. Že neochota pražských nečeských universitních hlasů při hlasování o neutralitě nepřímou vyvolala tento královský akt, nezmenšuje zásluh Husových. Teprve tímto dokumentován slovanský ráz pražské university, jež do té doby byla silně mezinárodní a skoro ku podivu snášelivá. Odnětí tří hlasů národnostem neslovanským na universitě pražské a vznik tří českých hlasů proti jednomu nečeskému sice universitu počestilo a vyčistilo, ale Prahu, universitní město jediné ve střední Evropě kulturně poškodilo. Sláva primátu pražského v oboru vědeckém tím pohasla, neboť vedle Prahy vystoupilo mladé Lipsko, jež nedbalo v pozdějších dobách vždy povinných ohledů dcery k matce a projevovalo častěji osobní vůli než ukázněné sympatie.

Bezvýslednost a neúspěch koncilu pisánského, z něhož ke dvěma papežům, římskému a avignonskému, Řehořovi XII. a Benediktu XIII., přistoupil zvolený třetí papež Alexandr V., ozvala se silněji než kde jinde v Čechách. Arcibiskup pražský Zbyněk Zajíc z Hasenburku uznal sice pisánského papeže, ale bylo v tom jistě více neupřímnosti než ochoty. To se projevilo záhy v jeho poměru k Husovi, v opětém zákazu knih Wiklifových bullou Alexandra V. z konce prosince 1409, jež počátkem r. 1410 byla v Praze vyhlášena a jejímž

přímým následkem bylo spálení knih Wiklifových a zákaz Husových kázání v kapli Betlémské.

Spálení po Praze hojně rozšířených knih Wiklifových, což svědčí o zdárné činnosti reformační obou přátel Husa a Jeronýma, ale hlavně církevní kletba vynesená v létě roku 1410 nad Husem, vyvolala v Praze nepokoje, jež dotýkaly se přímo osoby arcibiskupovy, který však tím byl ještě více popuzen proti Husovi a přiměl nového papeže Jana XXIII., že vyzval Husa, aby osobně se dostavil ke dvoru papežskému k ospravedlnění z kacířství a urážek církve, jež mu byly arcibiskupem pražským za vinu kladeny.

Ani přimluva králova ani královna, jež velmi si vážila svého zpovědníka, trvale postavení Husova nechránila.

Episodní odvrácení pozornosti Václavovy od těchto událostí smrti Ruprechta Falckého r. 1410, jež mělo za následek trojici římských králů, Václava, Sigmunda a Jošta a smrt posledního moravského markrabí, to vše uvolnilo další kroky arcibiskupovy; nová ostrá kletba nad Husem a dokonce interdikt nad Prahou byly toho výsledkem.

Smír bratří Sigmunda a Václava, jímž oba se o nejvyšší hodnosti a důchody světské z toho vzešlé dělili, vyvolal nepřímou také jakés uklidnění poměru Husova k papeži a arcibiskupovi, které potrvávalo až do smrti Zbyňkovy 1411.

Nový arcibiskup pražský Albík z Uničova nedovedl však neklidných náboženských vášní ukázniti, a tak jakmile nastoupil na arcibiskupský stolec pražský, obnovily se staré spory. Tyto se přioštlily nedůstojným chováním papeže Jana XXIII., hlavně jeho vyhlášením odpustků r. 1412 za příspěvky

na jeho válečnou výpravu proti králi neapolskému Ladislavovi nehodným způsobem, jímž byly tyto odpustky v Praze prodávány a schválením celého tohoto jednání jak arcibiskupem, tak králem.

Hus proti všem těmto nezákonnostem se svými přáteli vystoupil; mezi těmi, kdo tehdy Husa na jeho cestě reformní opustili, byli jeho dosavadní přátelé Štěpán z Pálče a Stanislav ze Znojma. Nejvíce nepřijemnosti straně papežské v Praze způsobila Husem ohlášená disputace do Karolina o odpustcích a bulle Jana XXIII. je vyhlašující. Po velikých překážkách odpůrci do cesty kladených ohlášená disputace přece se konala. Následky jejími byly velké nepokoje na ulicích pražských, jež si vyžádaly řadu obětí, za nichž při posměšném průvodu byly spáleny na Karlově náměstí papežské bully, vyhlašující odpustky, prý v odvetu za spálení knih Wiklifových.

Události tyto poškodily znovu postavení Husovo a jeho poměr k Římu. Hus od této chvíle, od r. 1412, postavil se vskutku na půdu proticírkevní zavrhováním všech církevních dogmat, stojících mimo písmo svaté. Příležitosti té ujal se farář u sv. Vojtěcha Michal de Causis a obšírnou žalobou vyličil všechny domnělé Husovy delikty, z nichž vyrostlo osudné Husovi rozuzlení kostnické. Výsledek těchto žalob byla papežská církevní klatba nad Husem vyhlášená. Ač se Husa ujal jeho přítel, ač sám odůvodnil neoprávněnost této klatby, nemohl přesvědčiti krále o těchto nezákonnostech. Václav IV. vyzval Husa, aby Prahu opustil, což se vskutku stalo v prosinci 1412. Příčinou tohoto králova kroku byl rozkaz, by Hus byl zatčen a jeho působišťe, kaple Betlemská, měla býti zbořena.

Když vskutku bylo ukládáno Husovi o život a když přívrženci arcibiskupovi chtěli rozbořiti kapli, vyzval král Husa, aby se z Prahy vzdálil, ujišťuje ho stálou svou přízní.

Ztratila-li Praha odchodem Husovým svou reformační basi, získala jeho odchodem česká kultura a český jazyk. Z doby jeho pobytu mimo Prahu datují se jeho nejlepší spisy, Postilla, O svatokupectví, Tractatus de ecclesia, jež vznikly na sídle pana Jana ze Sezimova Ústí, Kozím, kde se těšil Hus oddanému přátelství svého nadšeného příznivce; a zde tedy vyrostly nové jazykově obrodné snahy, jež byly počátky české spisovné řeči, opřené o dobrý, spolehlivý pravopis a jadrný způsob vyjadřování myšlenek, jímž tolik byl bohat duševní fond největšího českého člověka.

Po smrti pana Jana z Ústí byl Hus hostem pana Jindřicha Lefla z Lažan na jeho hradu Krakovci u Rakovníka, kde již spíše ústně než písemně působil v prohloubení reformní práce na čas přerušené.

Byl-li král Václav Husovi stále nakloněn, usiloval, aby jeho chráněncem byl rehabilitován. Prostředky, jež by vedly k cíli, nestačily. Zejména nemohl Václav uskutečnití svého úmyslu, aby spor Husův byl rozhodnut doma a ne za hranicemi. V té příčině nemohl Václav konkurovati se svým mocnějším bratrem Sigmundem, jehož dílo, koncil kostnický, hlásilo se o svá práva. Hus byl přímo Sigmundem vyzván, aby se dostavil před koncil do Kostnice, kde by jeho spor byl vyřízen. Dopis Sigmundův zněl tak důvěřivě, že Hus netušil úskalí nebezpečí a svou účast na koncilu slíbil. Obdržel slib, že mu bude dán průvodní list, kterým mu Sigmundem

bude zabezpečena osobní svoboda po celou dobu jeho pobytu mimo Čechy. Tak opustil Hus svou Prahu, s níž se loučil v kruhu svých přátel slovy dojímavými a v říjnu 1414 opustil své město, svou zemi i svého krále, který nemohl mu více poskytnouti než přání zdatu k jeho cestě, v průvodu pana Václava z Dubé, Jana z Chlumu a Petra z Mladenovic. Přes Norimberk a jižní Německo, kde všude byl obdivován, přibyl Hus do Kostnice v listopadu r. 1414. Teprve po příjezdu do Kostnice byl doručen Husovi Sigmundův průvodní list.

Kostnický koncil zabýval se dvěma otázkami: odstraněním církevního schismatu a trojice papežské a sporem Husovým. První netýká se přímo dějin českých. V druhé dalo se tušiti, kterými cestami bude se jednání bráti. Bylo to zřejmo z vystoupení papežova, ale hlavně přímých Husových nepřátel Štěpána z Pálče a Michala de Causis. Hus byl v očích jejich doznany kacíř. Ač byl chráněn listem Sigmundových, ač byli v průvodu jeho pánové z Chlumu a z Dubé, po známém, více tajemném než hlubokém výsledku minority Didaka, byl přes odpor pana Jana z Chlumu uvězněn, nejprve v domě jakéhos kanovníka kostnického, pak v nečisté místnosti dominikánského kláštera, na konec převezen na biskupský zámek nedaleko Kostnice, Gottlieben. Do doby Husova pobytu v klášteře dominikánském, jehož stopy objevily se záhy v nebezpečné chorobě, jež stihla Husův organismus, padají počátky přijímání pod obojí způsobou, jež zavedl v Čechách mistr Jakoubek ze Stříbra a které Hus traktátem napsaným v žaláři v dominikánském klášteře nepřesně schválil. Ač právě tehdy z Kostnice uprchl ten, na jehož rozkaz byl Hus uvězněn, papež Jan XXIII., nastaly

vězni lepší časy, neboť péči o něho převzal Sigmund.

Z Gottlieben byl na žádosti, jež docházely z Čech, převezen zase do Kostnice a to do kláštera minoritského a pak byl vyslýchán.

Hus byl mnoho a dlouho vyslýchán, ale bylo mu jen málo času dopřáno, aby slovy mohl vyložiti své stanovisko. Jeho schválení nového přijímání v Čechách utvrdilo jen přesvědčení jeho protivníků o jeho vině, jež jest skutečným kacířstvím.

Tak se stalo, že jeho výslech byl formulován v požadavek kladné neb záporné odpovědi a v rozkaz, aby učení, jež bylo jen v kusých, nesouvislých a tedy nerozhodných výňatcích z jeho spisů dokumentováno, bez odmluvy odvolal.

To vše dalo se v přítomnosti ochránce Husova Sigmunda, který však neměl odvahy ujíti se ho. Ba v poslední chvíli se postavil přímo proti němu, ježto prý nabyl přesvědčení o nebezpečném díle jeho.

Tak byl osud Husův rozhodnut. Zbytek jeho pobytu ve vězení minoritském byl již oddanou přípravou k smrti, již bezpečně očekával. Dojemným intermezem byla návštěva Štěpána z Pálče, který dojat osudem svého dávného přítele, chtěl ho přemluvit k odvolání, ale bez výsledku.

Odsudek z kacířství vyneseno nad Husem ve slavném sezení sboru, v münstru kostnickém, přede všemi církevními hodnostáři, jimž dominoval na všem trůně neochvějný Sigmund, 6. července roku 1415 a hned po vynesení Hus po rozkaze Sigmundově upálen, jako by krátký odklad mohl měniti v rozhodnutí tak bezohledném.

S Husem zahynul jedinečný zjev v českých dějinách, který neměl soupeře, jím zahynul nejlepší český člověk, jenž vědomě život ztratil pro myšlenku zasvěcenou pravdě.

§ 6. Následky Husovy smrti do konce vlády Václavovy.

Věrný přítel nezapomenutelného mistra husineckého. Jeroným Pražský neosvědčil heroismu ducha svého vznešeného přítele. Byl sice s Husem v Kostnici ještě počátkem r. 1415, uprchl však odtud, nejsa jist životem. Přinucen k návratu a též uvězněn, takže s umírajícím se nemohl ani rozloučiti. Nemaje však Husovy neochvějnosti, dal se Jeroným po jeho smrti lákati sliby svých odpůrců a veřejně se odřekl učení Wiklefova a tedy i Husova. Ale Michal de Causis a Štěpán z Pálče vystoupili i proti tomuto českému reformátoru a způsobili, že i jeho život obětován nemístným předsudkům a nezodpovědným přehálenostem. Upálen přece 30. května roku 1416*).

Smrt Husova a pak i Jeronýmova ozvala se v Čechách. Ještě roku 1415 na sněmu českých a moravských pánů byl přijat jednomyslně protest proti Husovu upálení a doložen 452 pečeti odeslán s podpisem krále Václava kostnickému koncilu, jenž byl viněn z činu nerozvážného a bezohledného. Tím se již ozvalo veřejné mínění v Čechách proti koncilu a na této cestě nebylo ho lze již zastaviti.

*) Mistrně vylíčil postavu Jeronýmova člen koncilu kostnického Poggius Bracciolini; jeho líčení zaznamenal Palacký, Děj. nár. čes. III. 125 n. (vyd. 6. z r. 1904).

Těž universita pražská byla již dotčena událostmi této pohnuté doby; koncil chtěl dokonce čtení universitní zakázati, ale bez úspěchu. Podnětem k tomuto zakročení koncilu bylo prohlášení se university pro Jakoubkovo přijímání pod obojí a další kroky, o nichž se zdálo, že ohrožují jednotu církevní a náboženskou v Čechách.

R. 1417 totiž přioštlily se spory v tom smyslu, že nejednalo se již jen o pouhý rozdíl přijímání pod jednu nebo pod obojí způsobou, nýbrž o vykrystalování nových náboženských směrů, k nimž se celé spontánní hnutí v Čechách obrátilo. Byla-li Praha, vlastně universita úrodnou půdou, v níž se rodily nové ideje hluboko představy náboženské pronikající, byl to český jih, v němž ještě nezaschly stopy obrodného Husova působení v okolí jeho působiště nad Lužnicí, kde lid ujal se Husova slova; a tyto dva okresy, pražský a jihočeský objevují se později vedle sebe, ale i proti sobě jako dvě strany: k a l i š n i c k á (pražská) a t á b o r s k á (jihočeská).

Král Václav ustoupil tlaku koncilu, který stále zasedal a nařídil, aby byly zavřeny fary a kostely pod obojí, kde byly zavedeny novoty Jakoubkovy a to nejen v Praze, nýbrž i na venkově, což vše vynuceno bylo násilným interdikttem nad Prahou vyhlášeným r. 1418. Z toho vyvolávány bouře v Praze i po venkově, kde hlavně na českém jihu lid se scházel pod širou oblohou, když mu byly chrámy zavírány, na pahorcích, označovaných biblickými jmény Tábor, Oreb, Sion. Byli to pak dva noví mužové, kteří přejali těžké povinnosti pořádání obřadů a náboženských schůzek na venkově, Mikuláš z Husí a Jan Žižka z Trocnova.

Žižka, chudý zeman jihočeský, který na čas bojoval ve službách polských proti německému rytířskému řádu a za posledních let Václava IV. sloužil v královské posádce vyšehradské, neměl dotud příležitosti, ani aby osvědčil svoji genialnost válečnou, ani aby uplatnil své vytříbené národní i náboženské smýšlení. Leč organisuje lid k boji, stal se původcem moderního válečnictví, váhu kladoucího na přechotu bojující cepy a stříelnou zbraň v poloze chráněné hradbou vozovou, pohyblivou to pevností, chránící v táboře i na pochodě před nenadálým útokem obrněné jízdy. Žižkovi náleží i zásluha, že jal se užívatí děl větších i menších v boji.

Obzvláště v okolí působiště Husova, Ústí Sezimova, bylo úrodné pole této nové činnosti zprvu náboženské, jež se však záhy oděla i politickým rouchem. Byla pořádána procesí a slavné průvody nadšených ctitelů jasně památky Husovy a jeho díla, jež však mnohdy pozbyly nevinného nádechu náboženských slavností.

Král Václav nebyl v Praze, jak se domníval, bezpečen. Příčinu spatřoval v nepřítzni veřejného mínění částí Pražanů od té doby, kdy jmenoval r. 1419 novými konšely měst pražských rozhodné odpůrce všech těchto proudů, jež dle jeho mínění byly podvrtné. Usídlil se na svém letohrádku v Kunraticích, kde byl tichým, neúčastněným a přímo nedotčeným pozorovatelem.

Nově jmenovaní konšelé zakázali všechny průvody, jež dosud beztrestně se pořádaly. Avšak tím jen nalili oleje do plamene vášní dávno již rozdmýchaného. 30. července 1419 ohlásil kazatel Jan Želivský skvělý průvod Prahou z chrámu Panny Marie Sněžné, kde byl kazatelem, ke chrámu

sv. Štěpána. Průvod toho dne skutečně byl pořádán. Ale když účastníci jeho přišli k tomuto chrámu, našli dveře zavřeny. I vnikli násilně do kostela a kněz Jan sloužil zde mši pod obojí. Po té ubírali se účastníci k novoměstské radnici, kde byli vězněni ti, kdož dopustili se násilí při předešlých náboženských průvodech. Žádali propuštění vězňů na konšelích, a když tito odmítli a když kameny s oken radnice házenými byl lid rozvášněný ještě více pobouřen, zejména když kamenem byl zasažen i kněz Jan, nesoucí svátost oltářní, udeřil dav vedením Jana Žižky na radnici, vnikl do ní a přítomné konšely vyházel na ulici, kde byli od rozjitřeného davu ubiti. Toť první krev, již si vyžádalo mladé hnutí, vyvolané násilnou smrtí Husovou.

Král Václav, dověděl se o těchto událostech, zachvácen byl v Kunraticích mrtvicí a při opětovném záchvatu po 14 dnech skonal.

Kapitola II.

Čechy husitské.

Nejbližší následek smrti Václavovy byla uvolněnost a využití situace pobouřených živlů. Strana pod obojí, jak ji lze již v této mladé době ještě nevykvašeného hnutí nazývat, t. j. pozdější Pražané, byla ve svých snahách uvolněna. Ten, kdo ji přece jen ovládal, zemřel a tak bylo pole nových činů volné. Veřejné mínění obrátilo se proti původcům Husovy smrti, klášterům a farám, jež byly bořeny a z nichž kněží prchli. Tak zejména klášter kartusiánský na Smíchově ucítil zlobu rozvášněného

lidu. I jinde v českých městech, hlavně na jihu, se tyto scény odehrávaly.

V těchto pohnutých dobách čeští pánové viděli jedinou ochranu před úplným rozvážněním v rychlém obsazení uprázdněného českého trůnu novým panovníkem. Tím měl být bratr zemřelého, uherský král Sigmund. Došlo k vyjednávání s těmito zajímavými podmínkami: Sigmund stane se českým králem, bude však dbát svobody víry v zemi, nebude bránit přijímání pod obojí způsobou, duchovní nebudou mít světského majetku, bully papežské nabudou v Čechách platnosti jen po přečtení a schválení královně, universitě pražské budou vrácena práva a svobody, popřené koncilem kostnickým, cizinci nebudou povolováni k zemským úřadům. Sigmund odpověděl, pokud víme, nejasně a vyhýbavě. Povaha Sigmundova, tak dokumentovaná již glejtem Husovi vydaným, vynikla opět a bylo již nyní zjevno, že tomuto panovníku příliš důvěřovati nebude radno. A dějiny let následujících to dokázaly.

Výjevy na ulicích, jež na čas byly zastaveny, objevovaly se opět. Přivrženci učení Husova, kališníci Pražané, pořádali opět průvody po pražských ulicích. Ale nejen Pražané. Nejznámější a nejzajímavější z těchto slavností bylo shromáždění u Křížků,*^{*)} spojené se slavnou bohoslužbou. Toto shromáždění, pořádané venkovskými přivrženci nových náboženských proudů, bylo hojně navštíveno i Pražany a mělo již mysticky náboženský ráz. Mluvílo se tu již, kromě kázání o přijímání

*^{*)} U Křížků nedaleko při silnici od Benešova ku Praze, příhodné místo ke shromáždění.

pod obojí, o nutné ochraně proti Antikristu a lásce vzájemné, jež jest první podmínkou bratrské shody. Hlavním mluvčím byl nadšený plzeňský kazatel Václav Koranda. Shromáždění toto sešlo se 29. září 1419. Velmi záhy k tomuto čistě náboženskému rázu přistoupila válečná povaha hnutí, projevující se v počátcích zbrojení nadšeného množství, jež universita hlasy Jakoubka ze Stříbra a M. Křišťana z Prachatic Mikuláši z Husi a Janu Žižkovi z Trocnova schválila.

To již byl počátek války. Královna vdova Žofie, jež vládla v Čechách jménem netečného pro tu dobu Sigmunda, přísně zakázala každý pokus o vymáhání náboženských požadavků strany podobojí. Hrozby Sigmundovy pak působily dráždivě na mysl lidu, který prahl po uspokojení svých vroucích přání. Výsledek tohoto vření byl útok Pražanů vedených Žižkou na Vyšehrad, obsazený královskou posádkou, koncem října 1419. Proti tomuto počátku války stáli při králi někteří čeští páni jako pan Vilém z Hasenburka a Čeněk z Wartenberka, kteří opevnili, jako vůdci královské pomoci, Malou Stranu. Zatím z venkova, hlavně z jižních a západních Čech, táhli kališníci, aby udeřili na královskou Prahu. Srážka u Živohouště nedaleko Knína počátkem listopadu 1419 byla prvním utkáním podobojích s katolíky, a dozněla v Praze na Malé Straně, kde po prvé osvědčil Žižka své schopnosti velitelské. Příměří po několikadenním boji v Praze uzavřené přimělo Žižku, jenž mu nepřál, a jenž tu po prvé se postavil na protipražskou půdu, k rychlému opuštění Prahy, jež dosud nedozrála k úplnému pochopení svého těžko odpovědného

vedoucího postavení, k němuž ji chtěl Žižka povznést.

Odvetu za své úspěchy v Praze měli však ka-lišníci brzy ucítiti. Kutnohorští měšťané, převahou Němci, obyvatelé po Praze největšího města českého, byli nejzarytějšími odpůrci nových proudů. Měli pak zvláštní způsob v provádění svých protihusitských kroků. Kdekoliv dopadli husitu, dali ho bez soudu popraviti a uvrhnouti do šachet. Dle nezaručených zpráv platili Kutnohorští za každého husitu kopu grošů, za husitského kněze dokonce pět kop pražských grošů a tak v krátké době téměř 2000 husitů stalo se obětí náboženského fanatismu.

Král Sigmund koncem r. 1419 zakročil osobně v Čechách. Svolal sněm do Brna, na němž královna Žofie vzdala se nepřijemné povinnosti spojené s úřadem vladařky v rozvášněných Čechách do rukou pánů Čeňka z Wartenberka, Václava z Dubé a Jindřicha z Elsterberka. Pánové čeští i nekatolíci slíbili Sigmundovi věrnost, ano i Pražané dostavili se ke sněmu. Tito byli však králem velmi nemilostivě přijati a bylo jim dáno příliš zřejmě na jevo královo nepřátelské zaujetí. Po návratu do Prahy snažili se Pražané usmířiti krále mír zaručujícími opatřeními, avšak snaha ta selhala. Lid byl již příliš daleko na cestě, po níž hledal svých práv, jež mu byla odnímána jeho náboženskými odpůrci. A proti tomuto lidu především bylo namířeno Sigmundovo záští.

Právě to, že Sigmund nejel z Brna přímo do Čech, nýbrž do Vratislavě, budilo v Čechách obavy. Obavy ty, jak ukázala budoucnost, byly odůvodněny. Sigmund uchopil se trestající spravedlnosti, jež hledala prostředky k zastavení ohrožujících nových snah.

V Čechách zatím lid, přestrašený zprávami pražských posílů na brněnském sněmu hledal útěchy v pohnutých, nábožensky exaltovaných schůzích, jež mu měly poskytnouti odvahu k dalším podnikům. Z náboženských jednot, utvořivších se na horách Táboře, Orebu, staly se sbory vojenské, jež organizoval Žižka, s Prahou nespokojený. Toť počátky husitského Tábora a vývoj husitského Písku, jež stály v čele jihočeského hnutí, a další vývoj postavil tato dvě střediska husitská proti Plzni, kterou Žižka po Praze zůstavil panu Václavu z Dubé; ta pak stala se později hlavní oporou katolicismu a Sigmundovou v západních Čechách. Cestou z Plzně do Tábora setkal se Žižka s královským vojskem u Sudoměře r. 1420 v nebezpečné púťce, v níž po prvé s úspěchem užil svých vozů, ač jich měl velmi málo. Příchod jeho do Tábora byl vjezdem triumfátora.

Sigmund již před tím na sněmě v Bratislavě vyzval všechny křesťanské panovníky k pomoci proti kacířským Čechům a se značným vojskem objevil se v květnu 1420 v Čechách; táhl přes Hradec Králové a Kutnou Horu ku Praze. Leč uslyšev, že Žižka táhne Praze na pomoc, upustil od zamýšleného útoku na Prahu od východu, obešel ve velkém kruhu hlavní město, aby zastavil pomoc, jež táhla ku Praze ze Žatce a Tábora. Litoměřice byly králi oddány, Slaný a Louny, kde husitství velmi kvetlo, byly ustrašeny vojsky Sigmundovými a vzdaly se králi. Měl-li tato dvě husitská města v moci, nemohl dobytí pevného mladého Tábora, hájeného Mikulášem z Husi před panem Oldřichem z Rožmberku a ztratil věrný mu dosud Hradec Králové.

Před Prahou, kam zatím Sigmund přitáhl, zane-

chal vojsko u Zbraslavě; sám byl uvítán svou posádkou na Vyšehradě. Když dostavily se posily z celé Evropy, uposlechlí velícího tónu bully papežské, jež vybízela ke křížové válce s Čechy, opustilo vojsko Sigmundovo Zbraslav a spojivši se s ostatními, položilo se před Prahou. Úplné sevření překazil Žižka, opevnil horu Vítkov. 14. července 1420 svedena památná bitva na hoře a o horu, jež dala kopci tomu jméno Žižkov po vítězi, jenž tam dal vystavěti tvrz téhož jména.

Výsledek neúspěšné bitvy pro Sigmunda bylo jednání mezi Sigmundem a podobojími, jež vyznělo ve čtyři pražské artikule: 1. Svoboda hlásání slova Božího. 2. Volnost přijímání pod obojí způsobou. 3. Odnětí světského majetku kněžím. 4. Odpuštění smrtelných hříchů, jich »stavení a kažení« lidmi k tomu povolanými.

A výsledek tohoto, ač se strany Sigmundovy neupřímného jednání byla ztráta přízně a důvěry ve vojsku křížovém, které opustilo pak Čechy, a korunovace Sigmundova na krále českého 28. července 1420 od arcibiskupa pražského Konráda.

Po korunovaci opustil nový král Prahu. Po odchodu vojska královského dopouštěli se výstřednější Táboři násilí na některých kláštorech, hlavně na klášteřu Zbraslavském vedením fanatického Korandy. Když proti tomu vystoupili Pražané, kteří chtěli přiměřit pražské zachovávatí, opustili Táboři Prahu a s Žižkou odtáhli na jih. To byl rozchod Žižkův s Pražany definitivní.

Do té doby, do měsíce srpna 1420, padá jednání Pražanů, jimž neposkytl přece jen Sigmund uspokojivých záruk své nestrannosti, o obsazení královského trůnu jiným králem. Nabízeli trůn Vladisla-

vovi Jagielovi, jenž však nabídky, ač ji podporoval sám Žižka, nepřijal, odkázav poselství na svého bratrance Vitolda litevského, který však rovněž se nemohl hned rozhodnouti patrně z ohledů na Sigmunda.

Tyto protikrálovské kroky Pražanů přiměly Sigmunda k opětovnému zakročení.

Posádka královská na Vyšehradě byla Pražany sevřena. Sigmund jí přitáhl na pomoc.

1. listopadu 1420 však opět poražen v bitvě pod Vyšehradem a přinucen opustit Čechy. Toto vítězství bylo vítězstvím Pražanů pod vedením kněze Jana Želivského, kteří získali i dosavadního odpůrce Kutnou Horu, ano i samého arcibiskupa pražského Konráda a nejvyššího purkrabí pana Čeňka z Wartenberka. V prvních měsících r. 1421 vzdala se Pražanům i královská posádka na hradě pražském. Tím vším posunula se ovšem Praha v čelo válečných operací, jež nezbytně potom musily následovati. Hlavně pak do popředí se posunulo hlavní město tím, že zásluhou Pražanů svolán sněm do Čáslavě, jehož pozitivním výsledkem ze 3. června 1421 bylo obnovení pořádku v zemi, jež jednak operacemi Žižkovými v jižních Čechách, jednak Pražanů v ostatních krajích byla přivedena k nutnosti přáti si oddechu. Bylo usneseno za rozhodující a směřodátné mít pražské čtyři artikule, neuznávatí Sigmunda za českého krále a vyvoliti si 20 správců zemských, kteří budou se starati o pořádek v zemi až do sv. Václava roku 1422. Správcové ti měli býti vybráni ze všech stavů a stran v Čechách rozšířených.

Sněm čáslavský musil vyznítí ve válku krále v Čechách neuznávaného proti jeho poddaným.

A vskutku Sigmund, ač dlouho váhal, chystal se k nové výpravě proti Čechům. Spojená vojska měla s různých stran vpadnouti do Čech. Sigmund a jeho zeť Albrecht Rakouský z Moravy, německá vojska od západu a severu. Němečtí knížata, nemohouce se dočkatí rozhodného kroku Sigmundova, zmocnili se severozápadních měst českých, hlavně Chomutova a Kadaně, biskup vratislavský pak dal pleniti východní Čechy. Vojsko české čekalo na nepřítele u Slaného a nevyčkavši příchodu Sigmundova, zapudilo křížové vojsko z Čech. Teprve potom vytáhl i Sigmund do Čech. Žižka, zatím úplně osleplý, — prvé oko ztratil v mládí, druhé po ráně u Rábí (v jižních Čechách) — jenž v té době vítězně postupoval proti nepříteli v západních Čechách, ujal se na vyzvání Pražanů vrchního velení, vytáhl ke Kutné Hoře a porazil 6. ledna 1422 slavně Sigmunda, který byl nucen co nejrychleji opustiti Čechy. Po této své porážce se již neodvážil sám proti tak nebezpečnému nepříteli vystoupiti.

Tu opět se pokusili Čechové pokračovati v jednání s Vladislavem Jagielem o český trůn. Tentokrát sice opět Vladislav odmítl, ale neodmítl Vitold, který jako požádaný král český slíbil ujeti se Čechů, veden myšlenkou veliké slovanské říše a vypravil do Čech svého zástupce Sigmunda Korybuta, kterého ustanovil zemským správcem.

Tu se opět ozval Sigmund.

Nová výprava křížová proti Čechům byla navrhována již arcibiskupem kolínským v červenci 1422 na říšském sněmu norimberském, na němž se též jednalo o obléhání hradu Karlštejnu spojenými vojsky Pražanů a Vitoldovými. Bylo usneseno vysvoboditi královskou posádku v Karlštejně obleženou

říšskou pomocí, což bylo svěřeno Fridrichovi, kurfirstu Braniborskému. Válka tato s Čechy nově proponovaná vyžadovala velikého nákladu a ježto berně se řádně nescházely, byla zavedena novota ve finančnictví říšském, pravidelné příspěvky německých stavů, pro něž byly zřízeny t. zv. říšské matřiky. Toť první pokus o vybírání majetkových daní dle osobního příznání. Ale byl učiněn pouze jakýsi pokus o novou tuto výpravu, který pro nedostatek dobré vůle v říši a dobrého vojska provedl se svým vojskem Fridrich Braniborský, pronikl však toliko přes Kadaň k Mostu, odkud se pro neshody se Sigmundem vrátil.

Neshody mezi Pražany, kteří stále ještě podléhali mocnému vlivu svého kněze Jana, a Korybutem s jedné, s Táborů s druhé strany, přiměly nového zemského správce Čech, že upustil od obléhání Karlštejnu a byl ochoten k příměří, jež bylo uzavřeno se stranou Sigmundovou počátkem listopadu 1422. Je zajímavo, že ve všech těchto událostech neobjevuje se jméno Žižkovo, jenž přijal sice Korybuta, ale nebyl ochoten mu pomáhati, pozoruje jeho sklon ke kališníkům.

Nezdar výpravy Fridrichovy přiměl Sigmunda, aby respektoval v Čechách vládu Korybutovu, jehož obliba rostla. Toho následek byl smír s Vladislavem i Vitoldem, který byl jasně dokumentován odchodem Korybuta a Poláků z Čech ještě koncem roku 1422 a sjezdem uvedených tří panovníků na hranicích polských a uherských v březnu 1423. Sjezd vyzněl v přátelskou dohodu a vtiskl polské vládě v Čechách povahu epizodní. Prakticky smlouvy tyto osvědčily se v závazku Vladislavově a Vitoldově k pomoci Sigmundovi proti Čechům.

Čechové vstoupili však zatím do stadia maličerných domácích rozbrojů, ano i pútek, jež tu a tam končily krvavě. Byly to boje Žižkovy proti českým pánům a Pražanům s Táboři, kteréžto dvě frakce již úplně vykristalisovaly v posice nepřátelské. Bitva u Hořic v dubnu 1423, v níž mezi pány přední úlohu měl pan Čeněk z Wartenberka obléhání tábořské tvrze Křížence Pražany, jsou nechutné doklady tehdejšího hnutí, jež vyznělo v jednání na Konopišti mezi M. Příbramem a Mikulášem Biskupcem o předmětech rozporu mezi Táboři a Pražany. Epizodou jest také výprava Žižkova na Moravu, do Uher a Rakous, jež má již ráz odvážného dobrodružství.

Sněm, který se sešel 16. října 1425 v Praze a sluje svatohavelský, na němž byli přítomni páni a rytíři čeští i Pražané v době Žižkovy nepřítomnosti, strany tedy Sigmundovy i podobojí, měl v úmyslu uzavřítí dobu těchto vnitřních bojů, jimiž tak trpěla věc národní; avšak to, že ani na tomto sněmu nebyl Sigmund uznán za dědičného krále českého, způsobilo nové napětí mezi králem a národem, které ještě stouplu, když Sigmund v říjnu 1426 postoupil svému zeti Albrechtovi Rakouskému celé markrabství Moravské, ano ustanovil jej i svým nástupcem v Čechách. Tím bylo dáno opět znamení k válce se Sigmundem.

Spojené strany, Pražané, Táboři, páni i města, vypravili se proti spojeným Sigmundovi a Albrechtovi na Moravu. Nežli však došlo k této výpravě, objevily se opět stíny starého řevnění mezi Pražany a Táboři, jež vyzněly v bitvě u Malešova dobytím neposlušné Hory, Kouřimě, Nymburka,

Českého Brodu. Tu se však náhle objevil Korybut opět v Praze, kam jej pozvali Pražané, ač byl smlouvou vázán Sigmundovi, Vladislavovi i Vitoldovi, že neobjeví se v Čechách, leč jako spojenec jejich koalice. A proti této Praze, jež povolala si cizince, ač oblíbeného, patrně proti Žižkovi, namířil tento svůj hněv a dal se jen výmluvností M. Jana z Rokycan usmířiti, aby vypravil se na Moravu, jež byla v rukou Sigmundových a Albrechtových. To byl poslední čin velkého vůdce, před jehož jménem třásla se Evropa. Naposledy měl sjednoceny všechny obětavé přivířence nových proudů kulturních pod svou mocnou, železnou vůlí, jež chtěla překonati staré stavby se všemi jich chybami násilně a bezohledně. To byl vrchol jeho díla, tato sjednocená výprava k osvobození Moravy z rukou Sigmundových. Náhle však, zachvácen morem, zemřel veliký tento válečník v kruhu svých věrných hejtmanů pod Příbraví 11. října 1424 na cestě, jež měla mu zajistiti vrchol dosavadních úspěchů. Nejvíce a nejtížeji ucítili jeho smrt jeho nejbližší, Táboři, kteří se stali tím skutečně Sirotky.

Po smrti Žižkově na čas klesla síla expansivních snah mladého husitského hnutí, avšak Žižka působil svým vzorem a stkvělým příkladem, takže vychoval svými tradicemi celou školu válečnou, jež žila jeho vlivy a jeho radami. Z výpravy na Moravu ovšem nesešlo, ale začalo se vyjednávat, opět však neupřímně. Táboři a Sirotky, část výstřednějších Táborů, zplnili Moravu i s Pražany pod vedením Korybuta, Diviše Bojka z Miletínka a Jana Hvězdy z Vícemilic. Byla to však výprava jen loupežná, jejíž doléhající tíži ucítily moravské kláštery a města. Úspěchů však nedosáhla.

Skorem plná dvě léta vyplněna jsou nechutnými, více loupežnými, než rozumnými vnitřními boji, jimiž vynucovali si husité úctu veřejného mínění. Teprve v červnu 1426, když celé Čechy ve všech stavech hlásily se pod prapory nových proudů, ozvala se katolická Evropa, stranící Sigmundovi. Vypraveno nové četné vojsko, tentokrát i vozy dle příkladu husitského opatřené, do Čech. Jednalo se o ohrožené Ústí nad Labem, kde byly posice Sigmundovy ještě dosti pevné. Táboři měli nového muže, který ujal se rozhodného slova v jich středu, kněze Prokopa Holého, jenž přejal čestně veliký odkaz Žižkův, nejsa osobně bojovníkem, nýbrž ředitelem bitev. 15. června 1426 Pražané, vedení Sigmundem Korybutem, Táboři pod velením Prokopa Holého a Sirotci pod Prokopem Malým (Prokúpkem) svedli památnou vítěznou bitvu u Ústí n. L., jež způsobila pochopitelné zděšení v říši. Přímý následek bitvy u Ústí bylo nové vítězství husitské v listopadu téhož roku u Břeclavě, která byla v rukou Albrechta Rakouského, a vpád vojsk tábořských do Rakous, jakož i smírné jednání pana Oldřicha z Rožmberka, hlavní to opory a straníka královského, který se pak též připojil k podobojím, s Táboři.

V Praze zatím podkopával si pod nohama půdu Korybut tím, že ve sporech mezi Pražany, jež reprezentují kněží i mistři Křišťan z Prachatic, Jan Příbram, Petr z Mladenovic a Prokop Plzeňský, s demokratickými Táboři, podporoval stranu pražskou, ba zašel příliš daleko. Dopsal papeži Martinovi V., že Čechové jsou ochotni vrátiti se opět pod ochranu jeho. Když byl dopis tento projeven hlavně přičiněním kazatele M. Jana z Rokycan,

vzniklo proti Korybutovi jako zrádci v samé Praze vzbouření, Korybut zajat a s ním řada smírných činitelů, Příbram, Křišťan, Prokop i Petr Mladenovic. Poláci opustili Čechy a Korybut odvezen na hrad Valdštejn. Tímto změnil se poměr strany podobojí definitivně. Pražané pod vlivem M. Jana z Rokycan a Jakoubka ze Stříbra splynuli s Táboři a Sirotky pod vedením obou Prokopů.

Do té doby husitské hnutí, kromě vpádů do Uher ještě v době Žižkově, omezeno bylo zemskými hranicemi. Mírněno jsouc pražským vedením, neproniklo ještě přes hranice. Po Korybutově odstranění první osobou hnutí stal se však kněz Prokop, jenž přenesl vítězné válečné úspěchy za hranice a vtiskl celému hnutí ráz ofensivní. Teprve v květnu 1427 na říšském sněmu ve Frankfurtě byla přijata nová výprava proti Čechům v rozměrech nebývalých. Tentokrát jevištěm jejím byly západní Čechy. V červenci obleženo Stříbro; vysvobozeno Prokopem, před nímž prchali Němci k západu; u Tachova 11. srpna téhož roku vítězství dovršeno novým útokem křížového vojska přes hranice. Jen Plzeň vzdorovala a tu uzavřeno příměří. Epizodou bez následků bylo definitivní vypuzení Korybuta z Čech. Od té doby husité rozjíždějí se po Evropě. Vpády do Slezska, do Rakous a Bavor vyplnily léta 1427, 1428, 1429. Jejich následek bylo jednání, v něž vešel opět Sigmund s Čechy v Prešpurce, ale bez úspěchu, neboť žádost Prokopovu, aby přistoupil k podobojím, Sigmund rozhodně odmítl, ač měl za to slib, že bude bez odporu pak uznán králem českým.

Roku 1430 objevily se husitské sbory až v Německu, kam pod vedením Prokopovým pronikly

přes Dráždany až k Lipsku, protáhly Durynskem, dobyly Bayreutu, část pronikla až k Norimberku a jen za veliké výkupné upustila od dobývání města tohoto.

Po tomto úspěšném husitském vystoupení v Německu bylo zjevné, že válkou se s Čechy nepořídí. Papež Martin V. však bullou vyzýval k opětné výpravě do Čech, aby se ještě jednou provedl pokus o jejich podmanění. Hlavním rádcem, jenž vybízel k tomuto kroku, byl kardinál Julian Cesarini, a koncil basilejský, který se sešel roku 1431, podporoval tuto akci.

Říšský sněm norimberský téhož roku, který navštívil legát papežský, Julian Cesarini, přijal po dlouhém zdráhání myšlenku výpravy do Čech a nařídil k ní přípravu.

V Čechách na památném sněmu 1. května 1431 v Praze konaném, kromě teologických sporů mezi Pražany a Táboři, jež se znovu objevily a v nichž mluvčím Pražanů byl mistr Jan z Rokycan, bylo rozhodnuto chystati se k válce. Jednal s Čechy sám kardinál Julian asi jen proto, aby nabyli spojenci Sigmundovi více času k válce, ale bez výsledku.

Nové ohromné vojsko křížové vtrhlo do Čech opět od západu a setkala se s husity 14. srpna 1431 v nejkrvavější bitvě u Domažlic, jež skončila úplnou porážkou křížového vojska, po níž se již neodvážil nikdo navrhovati výpravu proti Čechům.

Přímý následek vítězství bylo osvobození Čech a Moravy z rukou Sigmundových a Albrechtových, rozšíření kalicha po obou zemích a smírné jednání koncilu basilejského s Čechy.

Koncil basilejský usiloval vskutku o smír s Čechy. Kardinál Julian navrhl, aby listem laskavým byli Čechové získáni. Ale ani v Čechách nebylo již nálady, jež by zamítala naději přijetí tohoto listu, který zval, aby ke koncilu dostavili se učení mužové, kteří by se sborem se dohodli. Proto skutečně laskavý list budil i v Čechách radost z ukončení dlouhých dob válečných, jež zemi uvnitř neprosperely. Sněm, který se sešel na Nový rok 1432, měl se rozhodnouti o dalších krocích v jednání s koncilem basilejským. Na sněmu tom bylo usneseno, aby na uprázdněný stolec arcibiskupský byl došazen Jan z Rokycan, aby spory náboženské mezi Pražany a Táboři byly odstraněny, tak aby v zemi byla náboženská jednota, aby zamezeno bylo loupežní, jež se v poslední době velmi rozšířilo a konečně aby byl koncil basilejský Čechy obslán. Toto usnesení pražského sněmu bylo potvrzeno a schváleno i sjezdem chebským počátkem května 1432. Když poslům českým, kteří se měli dostaviti do Basileje v průvodu kurfirsta braniborského Fridricha a vévody bavorského Jana, byla zabezpečena osobní svoboda, a když na novém sněmu, který se sešel v Kutné Hoře počátkem září téhož roku, byly úmluvy chebské potvrzeny, vypravilo se skvělé poselství české s Janem z Rokycan, arcibiskupem pražským v čele a 4. ledna 1433 přijato bylo v Basileji. Hlavní účastníci mimo vůdce Rokycanu byli: Prokop Holý, Mikuláš Biskupec z Pelhřímova, M. Petr Payne, Oldřich ze Znojma, Markolt ze Zbraslavic a jiní duchovní, pánové Vilém Kostka z Postupic, hejtman litomyšlský, Matěj Louda z Chlumčan, hejtman písecký a jiní páni a měšťané. Jednání bylo velmi obtížné a kombinované.

Jednalo se o artikule pražské a ježto nebylo lze se dohodnouti, toto dohodnutí odloženo k nejbližšímu českému sněmu, který se sešel v červnu 1433.

Sněmu tomuto byli přítomni také vyslanci koncilu basilejského. Ale ani tentokrát se strany nedohodly. Hlavním předmětem rozporu bylo přijímání pod obojí způsobou. Proto bylo znovu vypraveno poselstvo české do Basileje, ale tentokrát jen tříčlenné: M. Prokop Plzeňský, kněz Martin Lupáč z Chrudimě a Matěj Louda. Za pobytu svého v Praze přesvědčili se legáti basilejští, že Čechové nejsou úplně svorní, hlavně že čeští pánové jen neochotně podvolují se diktátu Prokopa Holého. Toho mínili nyní využítkovati. Ale ani tehdy ještě nebylo rozhodnuto; bylo usneseno, že bude ještě jedno poselství vypraveno do Prahy z Basileje, a stalo se.

Mezi tím opakovalo se známé již obléhání karlstějnské, tentokrát však to byla Plzeň, jež pro dlouhý odpor proti husitismu měla býti násilím přinucena k přijetí jeho. Obléhání se však vleкло, neboť Plzeň byla podporována vnější pomocí, kterou jí tajně poskytovala tvořící se nová strana v Čechách, strana pana Menharta z Hradce.

Epizodou této doby jest odchod Prokopa Holého z vojska tábořského r. 1433 pro urážku způsobenou nekázněnými buřiči a výprava husitů pod velením hejtmana Jana Čapka ze Sán k moři Baltickému.

Nové poselství basilejské uvítáno bylo v Praze na sněmu t. zv. martinském 1433. Přinášeli odpověď koncilu, prý uspokojivé potvrzení všech čtyř pražských artikulů. Vskutku to, co se v této odpovědi vyjadřovalo, bylo ironií vši té krve a

těch obětí, jichž si náboženské snahy po smrti Husově vyžádaly. Ale ježto část Pražanů a hlavně panskou stranu odpověď ta uspokojila, ač de facto popírala nepřímě celý obsah pražských článků, byla ve formě tak zvaných kompaktat sněmem dotčným schválena a přijata i Táboři, Sirotky i Janem z Rokycan s výhradou, že tito budou oprávněni změny jich se domáhati. Tak 30. listopadu 1433 byla zdánlivě kompakтата schválena.

Právě do té doby padá vývoj strany, jejíž vznik pozorovali již legátové koncilu při své první návštěvě v Praze, strany panské pod vedením pana Menharta z Hradce, jež těžce nesla, že v Čechách rozhodují loupežné roty Táborů a Sirotků, které po odchodu Prokopově bezohledně loupily a ochuzovaly zemi.

Abý nebylo vystoupení této aristokracie příliš nápadné, bylo maskováno volbou rytíře Aleše z Riesenburka, osoby kurfirstům milé a oblíbené, zemským správcem. Jistě v tomto vystoupení, třebaž ještě nezjevném, působily i vlivy basilejského poselstva, jež hledělo získati českou šlechtu svým zájmům a rozvésti ji s národem. Volba Alešova správcem se osvědčila; husité, kteří dosud obléhali Plzeň, vskutku ho v úřadě tom uznali.

A tak mohlo klidně opustiti poselstvo basilejské Čechy, jež tak snadno získalo. Odpor Lupáčův, jediného to již jen českého zástupce po třetí do Basileje odjevšího, byl již snadno zlomen sliby, jež k ničemu nezavazovaly. Marné byly jeho vývody proti kompaktatům, odpověď kardinála Juliana již vskutku nemilostivá, přiměla ho k rychlému odjezdu z Basileje do Čech, kde již zase vřely předzvěsti války.

Pánové čeští vyzvali Táborý a Sirotky, aby zanechali plenění země; když toho nebylo uposlechnuto, spojila se s pány i část Pražanů, což vyvolalo bouře v samé Praze, kde část radikálnějších nechtěla přistoupiti ke spolku s pány. Obležení a pokoření radikálnějšího Nového Města Pražského v květnu 1434 pohnulo Táborý a Sirotky, ležící před Plzní, k tažení ku Praze. Záhy však odtud odtáhli do východních Čech, kde plenili majetek českých pánů. Praha čekala na pomoc panské jednoty; když tato se dostavila, hlavně od pana Oldřicha z Rožmberka a když přitáhla i dlouho husity tísněná posádka plzeňská, vytáhli Pražané s pány spojení za Táborý.

Byly-li do té doby strany v Čechách jen nábožensky detailně diferencovány, od zakročení basilejského koncilu nastaly změny v těchto rozdílech. Umlčená katolická menšina, dříve strana Sigmundova, representovaná českou šlechtou, byla znovu k životu probuzena výmluvnými a bystře pozorujícími slovy legátů basilejských proti straně podobojí, jež nalezla pak oporu v městech bez Prahy a Plzně a v té části šlechty, jež nemohla zapomenouti obětí za svaté ideje, které žádaly zadostiučinění a k níž se počítali jen Jan Roháč z Dubé, Sezima z Kunštátu, Jan z Bergova a Jan Kolda ze Žampachu. Prokop Holý vrátil se ke svým a dělil se o strasti boje se svými bratry. Rozhodnuto bylo na bojišti lipanském 30. května 1434, kde padli oba Prokopové. Tu objevila se celá bída tak obětivě a nadšeně míněného hnutí, jež dalo se laskavými slovy zlákati s té pyšné výše obávaných posic, svěsti v hanbu nízkého pádu, z něhož nebylo již povznesení. K čemu byly ty slávy a obavy

Žižkovy a Prokopovy, bylo-li možno úsměvem mazlivých slov jich pýchu skáceti.

Po bitvě lipanské, jež značí konec vítězného husitismu, vítězové chtěli opět zavést v Čechách poměry před Žižkovou a Prokopovou érou. 24. června 1434 sešel se v Praze sněm. Přítomni byli pánové a zemané, vyslanci měst a zástupcové Sigmundovi, známí již pánové Oldřich z Rožmberka a Půta z Častolovic. Na sněmě tom bylo přijato příměří mezi stranami panskou a městskou a odhlasováno opět vyjednávatí se Sigmundem. Sněm tento jest zajímavý nejen tím, na čem se usnesl, ale též opětným diferencováním zemských stavů, pánů, zemanů a měšťanů, což po celou dobu husitského hnutí se nedělo.

Se Sigmundem a legáty koncilu basilejského jednalo se v srpnu téhož roku v Řezně. Dojednáno však tu nebylo nic, a vše odloženo k novému sněmu. Mezi tím sešel se v Praze sněm v říjnu a tu byly stanoveny podmínky dalšího jednání se Sigmundem, doplněné na sněmu v březnu 1435, který žádal odpuštění všeho, co se stalo v minulosti, a podmínky rázu náboženského tak, aby byla města ponechána straně podobojí, aby pancvník v Čechách přijímal pod obojí a aby berně královské za poslední doby neodváděné byly prominuty. K dohodnutí byl stanoven sjezd v Brně koncem května 1435, ale sešel se a zasedal až v červnu a červenci. Legáti basilejští stáli na textu prvních kompaktát, když nebylo lze se dohodnouti. Sigmund, který nechtěl se připravit o korunu českou, slíbil Čechům, že s nimi pro náboženství válčiti nebude, kterýžto slib stvrdil zápisem, a že o jejich záležitostech bude jako jejich straník sám jednatí s koncilem. Přímé

dohody o kompaktáta tedy opět nebylo a legáti koncilu vyžádali si odložení sporných záležitostí na nový sněm. Mezitím v Praze se sešel zemský sněm v září 1435, na kterém byl zvolen arcibiskupem pražským Jan z Rokycan. Prostředníkem mezi Sigmundem a sněmem byl pan Kašpar Šlik. Přerušené jednání v Brně bylo navázáno na dvoře Sigmundově ve Stol. Bělehradě ještě r. 1435, kde byli přítomni i legátové koncilu. Když ani tu nebylo možno se dohodnouti, byl sjezd v Bělehradě přerušen a jednání odročeno k novému sněmu, který se sešel v Jihlavě počátkem června 1436. Nejdůležitější tento sněm z XV. století byl úplnou a definitivní porážkou Čechů. Výsledek jeho byl, že Čechové po dlouhém odporu a domluvách přijali torso svých pražských artikulů t. zv. kompaktáta, jež byla výsměchem všech požadavků v pravdě husitských. Slavně vyhlášena byla na náměstí jihlavském 5. července 1436 a tím neslavně skončila marná slavná éra českých dějin, husitská. Co následovalo, bylo jen dokumentem slabosti české. Sigmund, který měl u sebe korunovační klenoty české, byl koncem července většinou přijat za českého krále a zápisem stvrdil zachovávání kompaktát. Po slavné přísaze holdovací vrátil Sigmund korunu i klenoty, které dal přivéztí prostřednictvím Šlikovým do Jihlavy. Na to byl všeobecně přijat za krále, když mu byla oddanost slovy osvědčena v holdu předneseném panem Menhartem z Hradce, zemanem Alešem z Riesenburku a zástupci městského stavu kromě Kolína, Králové Hradce a Stříbra. Uprostřed srpna 1436 byl Sigmund přijat za krále.

Kapitola III.

Vláda Sigmundova a Albrechtova.

Koncem srpna starý král, jenž po 14 let nebyl přítomen v zemi, vrátil se do Prahy, aby de facto a nejen de iure ujal se v Čechách vlády. Byl to vjezd triumfátora vracejícího se do vlasti s vavříny slavných činů. A tím přece Sigmund nebyl. Bylo to však již v povaze Čechů, že oslavovali vždy, co se jim oslavy hodné zdálo. A tak i Sigmunda, který tolik zla a dvojakostí i nepřijemností jim způsobil. Ale hned první čin svědčil, že slibů svých v Jihlavě daných nesplní. Obsadil nejvyšší zemské úřady lidmi neškodnými. Pan Menhart z Hradce byl jmenován nejvyšším purkrabím, pan Ptáček z Pirkštejnu hofmistrem. Záhy objevily se nové spory a to o vykonávání moci biskupské v Čechách. V Praze zůstal člen basilejského poselstva biskup Filibert, který záhy vystoupil proti arcibiskupu Janovi z Rokycan a stálými žalobami, Sigmundovi přednášenými, znesnadňoval mu beztak obtížné jeho postavení v Praze. Ač se dovolával Rokycana textu kompaktát, biskup Filibert dovedl si již naléztí prostředky, jimiž by ho v očích králových snížil. Tak korunovací královny Barbory, choti Sigmundovy, vykonal neprávem Filibert a ne Rokycana. Nemilost, do níž zvolený arcibiskup pražský upadl u Sigmunda, byla mu obtížná a tu, necítě se již na bezpečné půdě, opustil arcibiskup Prahu a s ním odešli mnozí jeho přívrženci utrakvisté.

Sigmund po odchodu Rokycanově úplně zapomněl na své jihlavské sliby a vystoupil proti utrakvistům

s beztaktností přímo úžasnou. Ve východních Čechách držely se zbytky starých husitů pod Roháčem z Dubé, který sídlil na Sionu nedaleko Malešova. Když hradu tohoto Sigmund dobyl a Roháče z Dubé s jeho přáteli dal oběsiti, vypuklo proti Sigmundovi vření, jež bylo přioděno domnělým rouchem spiknutí, do něhož byla zapletena i královna Barbora, jež chtěla prý pomoci k českému trůnu svému synovci, Oldřichu Celskému. Tu nemocný Sigmund opustil Prahu, aby se sešel se svým zetěm vévodou Albrechtem, o jehož dosednutí na trůn český usiloval. Posledním jeho dílem bylo zatčení choti Barbory. Kancléř královský, Kašpar Šlik, ze Znojma ještě, až kam Sigmund dojel, aby se sešel s Albrechtem, vypraven koncem listopadu do Čech, aby doporučil Albrechta zemskému sněmu za nástupce Sigmundova.

Choroba Sigmundova, která po celou dobu jeho skutečné vlády v Čechách jeho tělo ničila, ztrávila přece organismus, který jí dlouho vzdoroval. Sigmund cítě blížící se konec, dal se obléci v roucho císařské a byl přítomen mši. Na to však dal se obléci rouchem, v němž měl býti pohřben. Zemřel, sedě na trůně, 9. prosince 1437. Byl to král, který byl zemí po otci zděděné cizincem, za to však miloval zemi, v níž nastoupil volbou, Uhry. Proto chtěl i v této zemi býti pohřben a připravil si zde hrob svému tělu, ve Varadině, u toho, jež nejvíce ctil, krále uherského Ladislava.

Sigmund připravil svému zeti Albrechtovi cestu na český trůn. Jeho snaha byla, aby jen on se stal českým králem, neboť věděl, že bude více kandidátů a počítal s možnostmi voleného krále.

Albrecht měl tedy v Čechách připravenu půdu. O to se staral též pan Kašpar Šlik, který na

sněmu 26. prosince 1437 Albrechta Čechům vřele doporučil. A to s úpěchem. Neboť nový kandidát byl vskutku za krále přijat, ovšem hned jen katolickými pány. Utravisté žádali stvrzení kompaktát, jež slíbil potvrditi Sigmund, jakož i jeho zápisu. Když to Albrecht přijal, byl též od strany podobojí uznán za českého krále ovšem s podmínkami, jež byly na sněmu dne 30. prosince odhlasovány a přijaty. Správci zemskými byli pak jmenováni pánové: Oldřich z Rožmberka, Menhart z Hradce, Aleš ze Šternberka, Hanuš z Kolovrat, Mikuláš Zajíc z Hasenburka a Sigmund z Wartenberka.

Volbou Albrechtovou byla zavedena druhá unie zemí, jež později daly vznik monarchii Rakouské*) v rodě Habsburském. A jest tedy volba tato tím důležitější, ježto jí dosedl na trůn český první Habsburk, král uherský a nedlouho na to i císař římský. Ale tak lesklá vláda s tolika tituly v Čechách neuspokojila. Albrecht se o Čechy nestaral. Ani jeho postavení jako manžela lucemburské princezny ho k tomu nezavazovalo. A tak nelze se diviti, že Čechové, neuspokojeni novou vládou, nabízelí trůn tam, kde již jednou byli přijati, v Polsku; tento krok navrhl pan Ptáček z Pirkštejnu, který reprezentuje tehdy stranu národní proti straně t. zv. rakouské. Čechové žádali opět Kazimíra, aby se jich ujal, což tento slíbil.

Mezi tím Albrecht, uslyšev o těchto úmyslech části Čechů, přijel do Prahy a dal se 29. srpna 1438 slavně korunovati a zavázal si přítomné pány české, uherské, rakouské i moravské k věrnosti.

*) První spojení těchto zemí lze spatřovati za Přemysla Otakara II. ve snaze ovládnouti Českou a Rakouskou zemi.

Z toho vznikla válka mezi Poláky a Albrechtem, válka krvavá, ač bezúčelná, jež skončila sjezdem Albrechta s Vladislavem Polským ve Vratislavi.

Brzy na to opustil Albrecht Čechy, aby hájil Uher před sultánem Muradem II., ale z obrany přinesl si chorobu, jíž podlehl v Ostřihomí 27. října 1439. Tím rozpadla se unie zemí, jež tvoří dnes říši Rakousko-Uherskou.

Kapitola IV.

Doba Jiřího z Poděbrad.

§ 1. Čtvrté české interregnum.

Smrt mladého Albrechta Rakouského, nečekaná, vzbudila v Čechách zmatek. Obě strany, rakouská s pány Oldřichem z Rožmberku a Menhartem z Hradce v čele a strana národní, Ptáčka z Pirkštejnu, byly tím překvapeny a zapomněly na nepřátelství. Sněm, který se sešel ještě roku 1439 v prosinci, na němž i pan Ptáček i Rokycana byli přítomni, měl se dohodnouti o novém králi. Výsledkem pozitivním, k němuž tento sněm dospěl, byl smír stran pod jednou a podobojí, dokumentovaná smlouvou, jíž měl býti zaručen vnitřní mír, jehož zemi i národu tolik bylo třeba.

22. února 1440 narodil se v Komárně v Uhrách císařovně Elišce, příliš pozdě pro rod Habsburský syn Ladislav (Posthumus). V Čechách se tím poměry nevyjasnily. »Jihočeský král« Oldřich z Rožmberka šel za svou politikou; jemu svědčilo interregnum. Menhart z Hradce byl pánem Prahy a těžil ze situace. Nacionálně zabarvený Ptáček z Pirkštejnu,

jehož dílo není dosud zcela jasno, jediný jednal. Sněm, který z podnětu jeho se sešel již v květnu 1440, byl sněmem volebním. Vedlejší země české, Morava, Slezsko, Lužice a Šestíměstí uznaly nároky Ladislavovy. Po dlouhém rokování o volebním právu, které ztrávilo několik týdnů, zvolili si stavové na sněmu shromáždění Albrechta Bavorského, který však po svých basilejských informacích a hlavně po jednání s císařem Fridrichem III., poručníkem Ladislavovým, českou nabídku na sjezdu v Koubě zamítl.

Teprve nyní objevila se v Čechách všechna charakteristika interregna. Pan Menhart z Hradce se svou Prahou a částí české šlechty s Janem z Příbramě přijímali v ohledu náboženském, co se jim nabízelo. Nebyla tedy tato frakce nijak rigorosní. Pan Ptáček z Pirkštejnu se svými přáteli Alšem Holickým ze Šternberku a Jiřím z Poděbrad spojili myšlenku radikálně-národní s požadavky, jež stělesňoval Rokycana; těm se jednalo o vskutku seriosní pořádek v zemi a morální složky veřejného života. Ze strany rakouské, jež tak hluboko v Čechách zapustila kořeny, že jí podléhaly takřka celé Čechy, nejen hmotně i kulturně, vyrůstá pod panem Oldřichem z Rožmberka strana se silným sklonem k Římu. Historický přežitek starého husitství, takřka mystického, reprezentuje nečetná frakce tábořská neb městská s Mikulášem Biskupcem, Václavem Korandou a Petrem Paynem, kteří dožívali svůj starý, krásný sen reformační. Přirozeno, že všechny tyto čtyři frakce proti sobě vystupovaly a sotva utlumené nepokoje se znovu objevovaly. Jasným bodem v tomto chaosu jest čáslavský sněm a kutnohorská synoda, jež uznaly bez odporu Jana z Ro-

kycan za nejvyššího duchovního správce v zemi a smířily s ním Jana z Příbramě, což se uskutečnilo již r. 1442 v Mělníku. Strana rožmberská značí v té době živel podryvný, jak již bylo řečeno. Projevilo se to v soustavné obstrukci na sněmech, čím ovšem cíl vlastní protikrálovské politiky měl být dosažen. Druhý živel podryvný, tehdy ne tak po stránce politické jako kulturní, jest utajen ve straně tábořské, jež odstředivé snahy formuluje radikálními požadavky protipražskými. S touto činností dovedl pan Ptáček ještě operovati. Jeho snaha po jednotě, alespoň po stránce náboženské bude vždy svědkem jeho charakteru a podřízení se Táborů kališníkům i po apologii tábořské na sněmu pražském r. 1444 jest jeho dílem. Proti mocnému katolíkovi, jenž pod záminkou oddanosti Římu a Habsburkům demoralisoval vše lepší, což tehdy v Čechách s dobrými úmysly žilo, neměl dosti silných prostředků. Za takových okolností bylo požádání Ladislava za krále jedinou možnou cestou ke klidu. Toho se však již pan Ptáček nedočkal. Zemřel již r. 1444 připraviv půdu svému příteli a nástupci ve vedení strany, Jiřímu z Poděbrad.

Smrtí Ptáčkovou utrpěly sice Čechy, ale jeho strana získala. Jiřímu se podařilo získati i radikální Tábor, takže jeho strana byla nyní nejčetnější. Nebezpečí, jež nebylo ani dosti domyšleno, rostlo jemu a jeho snahám v Oldřichu z Rožmberka. Jestliže nedosáhl Ptáček vydání Ladislava, nedosáhl ho ani Jiří, jistě přičiněním hlavního ducha bezkráloví pana z Rožmberka, který nutil Fridricha k zaujatosti a nečinnosti. Jestliže dosažení úplné shody náboženské bylo úmyslem Ptáčkovým, byl i v tom Jiří jeho stoupencem. Ale i v tom byl mu

v cestě pán z Rožmberka, ne tak svou osobou, ale jistě svým náboženským upětím, jež. neznalo ohledů. Poselství české, jež v Římě intervenovalo pro uznání Rokycany pražským arcibiskupem a snažilo se o to prostřednictvím kardinála Karvajala, důvtipného to církevního diplomata, obdrželo odmítavou odpověď. Politika Fridrichova kryje se s politikou římskou a tedy rožmberskou. Jiřímu bylo jasno, že jednáním nedosáhne ani náboženské, ani politické jednoty v zemi. Na sněmu kutnohorském 1448 byla mu svěřena utrakvisty nejvyšší moc. Pražský purkrabí, pan Menhart z Hradce, nebyl nikdy pevný člověk, nyní přistoupil otevřeně ke straně katolické. Tím se rozešel s Prahou, jež nerada viděla tohoto jeho vybarvení. Jiřímu jednalo se o pevnou posici v Praze, jež byla se svým purkrabím nespokojena. Udeřil, nečekán, na hlavní město a dobyl ho 3. září 1448. Tím nastoupil cestu svého politického vzestupu. Dobyť Prahy není vítězstvím Jiřího, jest vítězstvím nutnosti. Římská reakce v Praze již mnoho zařídila. Od roku 1436 byla při chrámě sv. Víta katolická kapitola, bohoslužby kališnické byly omezeny, hlavně působením Menhartovým. Táž kapitola opustila Prahu a přestěhovala se do Plzně, katolíci kněží musili opustiti fary a 10. září 1448 po desítiletém vyhnanství vrátil se do Prahy Jan z Rokycan jako arcibiskup. Ale vzrůst moci Jiřího byl nenáhlý. Purkrabím pražským stal se katolík pan Zděnek ze Šternberka. Jiří pak začal své dílo opravné. Jednalo se mu o uzákonění poměrů, jež zavedl. Sněm měl mu pomoci. Byly tu však překážky. Byl tu zajatý Menhart z Hradce, jehož syn Oldřich v Čechách sháněl přátele a mezi nimi stále mocného Rožm-

berka, proti Jiřímu, a získal i císaře Fridricha, který jako poručník Ladislavův volal Jiřího k odpovědnosti za náhlé přepadení Prahy a novoty zde zavedené. Jednota strakonická, katolíci, zahájila s Jiřím boj, na jehož počátku Menhart, ze zajetí v Poděbradech propuštěný zemřel. Nejasné smlouvy, hradecká a jihlavská mezi stranami nevytříbily poměrů, ježto nebyly zachovávány. Teprve r. 1450 propukla válka rozhodně. Jiří byl však výborný diplomat. Příměří vilštejské 11. června téhož roku zastavilo nepřátelství a sněm pražský z počátku r. 1451 povznesl Jiřího na místo zemského správce a odstranil do pozadí historického osobu »jihocheského krále«, Oldřicha z Rožmberka.

§ 2. Jiří z Poděbrad zemským správcem.

Vysoká hodnost Jiřího, který pochopil její důležitost pro prospěch země, nezastavovala ho na jeho cestě k upravení náboženských poměrů, jež dosud byly neujasněny. Jan z Rokycan již po rozchodu koncilu basilejského r. 1449 byl odhodlán vítězného papeže Mikuláše V. získati svým snahám. Doufal, že tento podporovatel věd bude lépe chápati oprávněnost českých požadavků, než jeho zaujatí předchůdci. Rokycana asimiloval radikální živly táborské se svými snahami. To byla jistě i v Římě uznávaná zásluha.

R. 1451 objevili se v Čechách papežští legáti kardinál Mikuláš z Cusy, Jan Kapistran a biskup sienský Aeneas Silvius Piccolomini. Sněm benešovský toho roku, zajímavý snahou legátů získati Jiřího Římu, utvrdil vědomí zemského správce o potřebě náboženské jednoty v zemi. Sněm svato-

jiřský z r. 1452 v Praze potvrdil Jiřímu jeho moc zemského správce hlavně proto, že marná byla snaha českých stavů, aby Fridrich III. vydal Ladislava, uznaného českého krále. Potvrzení toho užil Jiří k zakročení proti Táboru, který jediný i po smíru Rokycanově s Janem z Příbramě zachoval si svůj náboženský radikalismus. V srpnu 1452 po třídním obléhání bylo město dobyté, kněží táborští a Mikuláš z Pelhřimova zajati a zavedeny obřady utrakvistické.

Fridrich III. nechtěl se vzdáti výnosného poručnictví nad Ladislavem. Povstání stavů horno- a dolnorakouských přinutilo ho však ke zřeknutí se svého důležitého postavení. Ladislav ujal se jako 12letý vlády v dědičných svých zemích a rok na to přijat i v Čechách za krále. Mládí jeho omlouvalo jeho nesamostatnost, jež jevila se v mocném vlivu Oldřicha Celského a Oldřicha Eicingera v Rakousích, Jiřího z Poděbrad v Čechách a Jana Hunyada v Uhrách. Přijetí Ladislavovo bylo vázáno jeho formálními sliby, že bude šetřiti zemských práv a svobod a dbáti kompakťat Sigmundem ověřených.

To jest nesporně dílo Jiřího. V dubnu 1453 přijat byl Jiří novým králem ve Vídni, dosáhl potvrzení své české hodnosti a přiměl krále ke slibu, že ještě téhož roku dá se v Praze korunovati. Slib svůj Ladislav splnil 28. října 1453. Poměr mezi králem a správcem byl poměr syna k otci. Ladislav již ve Vídni nazval Jiřího otcem a poměr ten respektoval po celý život. Doba vlády Ladislavovy počítá se v Čechách k nejlepším. Byl-li takový poměr reprezentantů vlády, jevíly se záhy jeho stopy v poměru správcově k zemi.

Podobojí začali býti s Jiřím nespokojeni, bylo mu vytýkáno, že zapomněl na své staré závazky v ohledu náboženském. A Jiří jen stěží mohl tyto výtky na sněmu r. 1454 vyvrátiti. Aeneas Silvius a Kapistran přemlouvali Jiřího, aby odstranil český utrakvismus, což však správce zemský rozhodně odepřel. Ale právě tato jeho rozhodnost zkálila někdejší poměr jeho ke králi. Vedle toho bylo příčinou této změny domnělé jeho stranictví straně Hunyadově v Uhrách a odpor jeho k vídeňskému starostovi Konrádu Hölzlerovi. Když dokázal Jiří nesprávnost těchto domněnek králových, snažil se Ladislav s Jiřím se vyrovnati a navštívil z toho důvodu své království r. 1457. Ale bývalá upřímnost se již nevrátila. A krátká doba života Ladislavova nedovolila, aby se objevily důsledky tohoto poměru. Neboť mladý král zemřel náhle po krátké nemoci za čilých příprav ke svatbě s princeznou francouzskou 23. listopadu 1457 v Praze, takřka v rukou Jiřího z Poděbrad.

§ 3. Jiří z Poděbrad králem českým.

Smrtí Ladislavovou rozpadla se třetí unie zemí rakouských, uherských a českých. V Čechách bylo třeba nového panovníka. Jiří, jemuž byla vyčítána — ovšem bezdůvodně — účast na smrti Ladislavově, podržel i potom hodnost nejvyššího zemského správce. Jisto jest, že Ladislav neodkázal českého trůnu Jiřímu, ale on byl přece přirozeným jeho nápadníkem. Habsburkové, arcivévoda Albrecht a vévoda Sigmund Tyrolský, odvolávali se k dědičným smlouvám Habsburků s Lucemburky, císař Fridrich pak dovolával se — ovšem bez práva —

práva odúmrtího; též švagrové zemřelého, vévoda saský Vilém a král polský Kazimír ucházeli se o český trůn. Nároky jejich byly však neudržitelné. Tak došlo k památnému sněmu, který se sešel v Praze koncem února r. 1458, a tu byl Jiří zvolen králem 2. března téhož roku. Potom byl nový král korunován se svou chotí Johannou a složil známou korunovační přísahu 6. května, již »král slibuje pro příště poslušnost a věrnost svaté církvi římské a apoštolské, papeži a jeho nástupcům, zavazuje se zachovávat věrně zákony a učení této církve dle příkladu jiných králů katolických a žiti v jednotě víry křesťanské, chrániti této víry katolické a pravé a odvracetí národ, který mu byl svěřen, ode všech bludů, sekt a kacířství a ode všech druhých svaté církvi římské a víře katolické protivných kusův a zavěsí opět a obnoviti poslušenství, jednotu, život a řád svaté církve římské«*) atd.

Přísaha tato se strany římské nebyla míněna pouze proti sektám v Čechách, hlavně proti mladé Jednotě Českých Bratří, nýbrž měla získati Jiřího cele Římu. A Jiří byl ochoten přísahu zachovávat, což jest patrné z celé jeho vlády. Jiří ostře vystupoval proti Táborům i proti Jednotě Bratrské a tím vskutku stál na stanovisku koncilu, který povolil Čechům kompakтата a utrakvisty uznával za syny církve. Přísahal-li tedy Jiří r. 1458 tímto způsobem, nepřísahal novum, vždyt již od doby svého správcovství usiloval o náboženskou jednotu, šířenou ve smyslu utrakvismu. Proto všechny kroky papežů proti Jiřímu, jež vykládány jako nutné výsledky jeho neodržení přísahy korunovační, byly stejně neodů-

*) Frind, Die Kirchengeschichte Böhmens IV. 465.

vodněny jako nesprávný. Jiří konal jen to, co přisahal.

Jiří hned po své korunovaci, kterou však nevykonal arcibiskup pražský, nýbrž biskupové vácovský a rábský, věnoval se zcela svému národu. Tak jako kdysi Karel, pečoval o blahobyt a bezpečnost v zemi přísným vystoupením proti loupežení a nepořádkům. Lesk své slávy šířil Jiří za hranicemi, což patrně z toho, že rod jeho vstoupil v příbuzenské svazky se zahraničnými rody, jako s braniborským a sasko-míšeňským. Jiří těšil se všeobecné politické vážnosti i za hranicemi, z čehož vznikla legenda málo pravděpodobná, že mu dokonce byl nabízen i trůn německý. Císař Fridrich III. za pomoc, kterou mu Jiří po důležitých úmluvách chebských poskytl proti uherskému Matyáši Korvinovi, povýšil knížectví münsterberské, kde vládl syn Jiřího Viktorin, na říšské knížectví r. 1459. Téhož roku sešli se v Chebu král Jiří, kurfirst Fridrich saský, vévoda Vilém saský, kurfirst Vilém braniborský a markrabí Albrecht Achilles a uzavřeli smlouvy na obranu a výboj, jakož i vzájemné svatby svých rodů, jimiž dobrá polovina sasko-míšeňské země připadla jako léno Čechům. Podobné svatební úmluvy byly vyjednány i mezi rodem Jiřího a rodem braniborským. Jisté tyto úmluvy nepřímě čelily proti císaři.

Byl-li Jiří takto politicky neb diplomaticky šťasten, nebyl šťasten v otázkách kulturních, hlavně náboženských. Papež Pius II., opíraje se o sklonného Ludvíka XI. francouzského, odhodlal se r. 1462 k vystoupení proti »utrakvistovi na českém trůně«, jenž neplnil přísahy z r. 1458. Bullou poslanou do Čech 31. března 1462 prohlásil kompakтата za neplatná; bulla králem i sněmem byla přijata s velkou

nelibostí. Král dal na témže sněmu veřejně přechřísti svou korunovační přísahu a prohlásil, že na cestě, po níž dosud kráček, setrvá a od svého náboženství neustoupí. Tím rozhodl se ovšem pro válku s papežem, která potom nutně následovala. Byl povolán do Říma, aby se tu zodpovídal před soudnou stolicí papežskou, na kterou zatím r. 1464 po smrti Piově nastoupil Pavel II. K těmto vnějším okolnostem přidružily se záhy záležitosti domácí: Purkrabí pražský Zděnek ze Šternberku vystoupil s řadou přátel proti svému králi a uzavřel známou panskou jednotu zelenohorskou, která vystoupila proti králi s nemožnými výčitkami, jež ovšem sněm, kterému celá tato záležitost byla předložena, rozhodl v neprospěch jednoty a zavázal se králi nezlomnou věrností.

Nyní teprve mohl se Jiří odvážit k řešení svého sporu s Římem. Papež Pavel II. povolal krále Jiřího do Říma k zodpovědnosti, ježto prý nezachovává korunovační přísahy. Jiří doufal, že se mu podaří spor smírně vyrovnati. Pomocí olomouckého biskupa Tasa a ostříhomského arcibiskupa Jana Vítěze byl rozepsán sjezd hlavně na podnět Matyáše Korvína do Trnavy r. 1465. Na této schůzi českého a uherského krále s patrnou převahou Korvínovou bylo ujednáno, že Jiří nebude vyžadovati potvrzení kompaktát a Jana z Rokycan arcibiskupem pražským a že přistoupí k trpění utrakvismu v Čechách a k volbě nového arcibiskuba.

Téhož roku papež znovu pozval Jiřího do Říma ve lhůtě 180 dní, by se tu ospravedlnil »z kacířství, křivopřísežnictví, svatokrádeže a odpadlictví«. Zvláštní bullou pak prohlásil všechny příbuzenské svazky Jiřího, tedy i se saským a braniborským

rodem za zrušené a vyzval všechna německá i německá knížata k boji proti němu a jeho přívržencům. Vyzvání toto našlo úrodnou půdu hlavně ve Slezsku, kde se snahy protipoděbradské soustředily ve Vratislavi pod mocným vedením biskupa Jošta z Rožmberka, dávno nespokojeného s osobou »kacířského krále«. Byly tu patrně reminiscence starého nepřátelství jihočeského rodu proti »zeman-skému povýšenci«. Slezské protikrálovské snahy, Římem podporované, byly i v Čechách jednotou zelenohorskou za vlastní přijaty.

A když vydal papež 8. prosince 1465 církevní kletbu nad Jiřím, byla tato panská jednota ochotna voliti hned protikrále, nabízejíc český trůn Habsburkovi Maximiliánu, tehdy šestiletému, pod správou pana Zděňka ze Šternberku. Biskup Tas, jemuž byl Jiří nakloněn, jménem královým snažil se přiměti pány k upuštění od jich zrádných úmyslů. Ale s nezdarem. S papežem vyjednávatí také již nebylo možno. A tak bylo jisto, že proti nenáviděnému kacíři na trůně v zemi i za hranicemi jejími propukne boj. A k boji vskutku došlo. Ač Jiří mohl se opírat o přispění německých rodů, spřízněných sňatky, musil se přesvědčiti o jich příbuzenské neochotě, jež ho v rozhodném okamžiku svou neutralitou nechala na holičkách. 23. prosince 1466 prohlásil papež Jiřího za »kacíře zatvrzelého, za ochránce kacířství, za křivopřísežníka«, zbavil ho hodností královské osobně i dědičně a poddané prohlásil za volné proti králi, kteří nejsou povinni zachovávatí přísahy jemu uložené. Katoličtí pánové čeští, opírajíce se o vystoupení králů uherského a polského proti Jiřímu, zahájili útok proti králi. Ale Jiří odrazil vítězně útok zrady, porazil vojska

jednoty a přinutil odbojné pány k poslušnosti. Na říšském sněmu v Norimberku v červenci r. 1467, který se měl raditi o výpravě proti Turkům, přijat návrh papežských legátů, aby vojsko, jež mělo vypraviti se proti Turkům, vytáhlo proti nepříteli nebezpečnějším, kacíři na českém trůně. Ale vojska, jež měla podrobiti Jiřího, trousila se do Čech jako roty loupežníků, které plenily, pokud nebyly v otevřeném boji přistíženy. To dalo se po několik měsíců v Čechách, ale cíle se tím nedosáhlo. Proto se odhodlal papež k jinému prostředku. Nabízena koruna česká polskému Kazimírovi, který jí nepřijal, vévodovi burgundskému Karlu Smělému, též bez výsledku a konečně Matyáši Korvinovi. Tento, zapomněv na staré svazky s Jiřím, nabídku přijal. V dubnu 1468 vypravil se do Moravy, a dařilo se mu. Velikým lákadlem pro Matyáše byla nabídka papežova, že mu připadne $\frac{1}{10}$ příjmů všeho kleru v Čechách, Slezsku a Uhrách, a to byly značné příjmy. Císař Fridrich III. dosud byl neutrální, k boji proti Jiřímu se pohnouti nedal. Když však hrozilo nebezpečí, že by Matyáš spojil korunu uherskou s českou, čím by proti Habsburkům v Alpách vznikla veliká říše, jež by mohla plány habsburské změnití, nabídl své služby papeži za cenu uznání syna Maximiliána za krále českého. Ale tentokráte papež nepřijal této nabídky, doufaje v úplné pokošení Jiřího. Ale Matyáš po prvních vítězstvích byl poražen u Vilémova 27. února 1469 a tchán se zetěm se rozešli usmíření.

Bylo-li vítězství vilémovské důkazem Jiřího zdatnosti, neznamenalo politicky ničeho. Smír tchánův se zetěm nebyl upřímný. Patrně to z toho, že Matyáš bez váhání přijal 3. května 1469 nabízený

mu katolickou šlechtou český trůn. Tu svolal Jiří sněm do Prahy, na němž proti kroku Matyášovu a katolické šlechty bylo sneseno přísné vojenské vystoupení.

Snaha Jiřího, aby jeho rod udržel se na českém trůně, byla nesplnitelná. Jiřímu tedy se jednalo aspoň o to, aby jeho synové podrželi slezská knížectví, jež měli jako česká léna. Nabídl tudíž v červnu 1469 polskému králi Kazimírovi, aby jeho nejstarší syn Vladislav stal se po smrti Jiřího králem českým, což Kazimír přijal. To bylo podnětem nové války s Matyášem Korvinem. V této druhé válce byl Maďary zajat Jiřího syn Viktorin. Porážka uherská nezastavila války. Teprve opětné zakročení císaře Fridricha III. válku ukončilo. Fridrich spojil se s Kazimírem a slíbil, že uzná jeho syna Vladislava králem českým. Říše česko-uherská stále strašila Fridricha, který raději obětoval kandidaturu svého rodu, než by připustil, aby uherský král byl též českým králem. Nemocný Jiří slábl již od několika let a stal se vskutku r. 1471, měsíc po smrti svého nejlepšího a nejseriosnějšího přívržence, Jana z Rokycan, obětí této choroby.

Politický význam Jiřího byl veliký. Byl stejně dobrým vojevůdcem jako diplomatem. Dovedl svými pohotovými postřehy chápati rychle situace a řešiti bystrozrace jich problémy. Jeho rodová diplomacie byla stejně stkvělá jako říšská. Málokrterý šlechtic poměrně nepatrného původu dovedl se povznésti tak rychle, ale i záslužně do prestolné společnosti prvních rodin evropských. Jeho příbuzenské svazky to nejlépe dokumentují.

Jaký byl Jiřího poměr k zemi, z níž vyšel, je jasno. Byl utrakvista hluboce přesvědčený o nut-

nosti a oprávněnosti svého náboženského postavení. Katolíků nemiloval, nikoli nenáviděl. Jen přísné vědomí vlastní odpovědnosti padlo temným stínem na jeho jinak pěkný charakter. Netrpěl sekt v zemi dle znění své přísahy, již se řídil po celý život. Proto mladé hnutí česko-bratrské, nedávno zrozené, nenalezlo v něm ani pasivního diváka, tím méně nadšeného činitele. Sekt netrpěl a proto netrpěl ani neškodného ducha, velkého myslitele, demnělého revolucionáře, jenž svým životem dal základ k novým společenským přísným poměrům, Petra Chelčického, jehož velký stín položil se těžce na celou pozdější kulturní historii českou.

Kapitola V.

Jagielovci na českém trůně.

§ 1. Vladislav II.

Jiří zemřel v době pro Čechy kritické. Země byla zase bez krále, neboť Jiřího potomci nemohli se po bezpečnou negaci svých nároků ucházeti o trůn. A přece kandidátů bylo několik. Matyáš Korvin dovolával se toho, že ho katolíci ze zelenohorské jednoty již za krále zvolili. Kazimír polský vykázal se ujednáním s Jiřím o nástupnictví mladého Vladislava po jeho smrti a Albrecht, vévoda saský, pak doufal v úspěšnou svou kandidaturu jako manžel Jiříkovy dcery. Dva měsíce po smrti Jiřího na sněmu kutnohorském zvolili stavové čeští, převahou kališníci, přes odpor Zdenka ze Šternberka, stráního Matyášovi, Vladislava Jagielovce králem. Vladislav volbu přijal. Slíbil v korunovační kapitulaci,

že bude zachovávat kompaktnost i zápisy Sigmundovy, jich se týkající a v průvodu tří biskupů — mezi ostatními byl slavný kronikář polský Dlugosz — vjel slavně do Prahy, kde byl slavně korunován s nádherou dávno již nebývalou.

Korunovací Vladislavovou nedal se však zbavit nároků na českou korunu ten, jenž tolik a tolikrát o ni usiloval, Matyáš Korvin.

Vladislav byl sice volený i korunovaný král český, cestu k trůnu musil si však vybojovat. Jeho mládí nezodpovědné musilo však být vedeno. Postavení Matyášovo nebylo beznadějně. Podporovala ho vyšší česká šlechta a duchovenstvo, opora jistě nemalá. Nad to v rukou Matyášových byla Morava, Slezsko i Lužice, o které se mohl spolehlivě opřít proti mladému nezkušenému králi, který přece byl též cizincem. Proti Matyášovi vypukla však nespokojenost i ve vlastní zemi, kde hlavně primas ostřihomský, Jan Vítěz, králem často urážený, stál v čele nespokojených. K propuknutí vzpoury však nedošlo, opatrný Matyáš to předešel. Pak i v Čechách se musilo s váženým postavením Matyášovým počítati. Vždyť syn Jiřího Viktorin byl stále ještě v zajetí uherském. Královna vdova Johanna na sněmu benešovském dovozovala nutnost jednoty národa a způsobila, že katolíci a podobojí uzavřeli příměří r. 1473. Vládu v zemi měli vykonávat zástupci obou náboženství, králi zůstalo pouhé jméno a důchody. Přímý toho následek byly války uherskopolské, vedené hlavně ve Slezsku, odkud původně vyšlo všechno nepřátelství proti Jiřímu a nyní proti straně Vladislavově v Čechách a proti jejímu spojenci císaři Fridrichovi. Válka však nevedla k cíli. Kazimír nebyl vladař, jenž byl by dovedl domyslit

situaci, Fridrich necítil se odpovědným a v Uhrách upoutali pozornost Turci. Sjezd králů účastněných ve válce ve Vratislavi měl za následek příměří do r. 1477. A do Prahy svolán na r. 1475 všeobecný sněm, který jest jedním z nejmutnějších českých sněmů, ježto dokumentoval neschopnost české šlechty k obětem i proti společnému nepříteli.

Sněm tento, jemuž byli přítomni i zástupci Slezska a Lužice, odhlasoval jako nutnost rozdvojení dosavadní jednoty českých zemí. Matyáš Korvinus obdržel Moravu, Slezsko a část Lužice s vynětím biskupství olomouckého, které zůstalo v české závislosti. Kdyby jeden z panovníků zemřel, měly všechny jeho země připadnouti druhému. Kdyby zemřevší zanechal mužského dědice, měl tento býti vyplacen 200.000 zl. Povolnost Vladislavova k těmto velikým obětem byla vynucena osmiletou válkou, v níž se Matyáš těšil přízni papežově jako římský chránělec. S tím souviselo i usnesení, že má se Matyáš též zvatí králem českým.

Podmínky této úmluvy, doplněné novou úmluvou z r. 1478 v prosinci a na sjezdu olomouckém r. 1479, se uskutečnily r. 1490, kdy Matyáš zemřel, nezanechav dědiců. Vladislav bez obtíží mohl opět ke svému panství připojit země postoupené Matyášovi. A ježto se povahou zamlouval Maďarům, byl přijat volbou 15. července 1490 za krále, přijati však musil dosti závažné podmínky pro svou osobu, načež byl korunován na krále ve Stol. Bělehradě koncem září 1490 a byl uznán i Maximiliánem I. smírem přešpurským r. 1491. Od té doby slabá jeho vláda v Čechách stala se též slabou vládou v Uhrách, jak toho pro Maďary bylo třeba. Pro Čechy neznačí jeho doba zisků ani po stránce politické.

Miloval mír, jemuž mnoho obětoval. Kulturní stránka českých dějin jeho doby jest však hustě popsána nevývratnými fakty. Zemské zřízení z roku 1500, důležitý dokument literatury právnické, rozvoj Jednoty Českých Bratří, která roste i po pronásledování od roku 1503 a hlavně umění stavební, jež mělo v osobě Vladislavově nadšeného podpůrce, jsou nespornými svědky nových vnitřních českých poměrů.

Charakteristikou vnitřní slabosti vlády Vladislavovy jsou spory mezi stavy, které zdědil i jeho nástupce. K nábožensko-politickým motivům přidružily se motivy sociální, boj panského stavu proti rytířům o úřady zemské a o místa v soudě zemském, boj pánů a rytířů proti městům, jimž upírána práva stavovská a konečně zápas všech tří privilegovaných stavů proti lidu poddanému, jehož závislost na pánech zákonně utvrzena. Boje mezi stavy vedeny byly naruživě a bezohledně, zvláště boj proti městům, jenž zasadil zemi těžké rány. Páni a rytíři dohodli se, lid uhněten Vladislavským zřízením zemským, ale města hájila se vytrvale až do doby krále Ludvíka.

Vladislav pojal za choť Annu z Kendale, s níž měl dceru Annu r. 1503. O tuto se ucházel Jan Zápolský a přinutil snadno přístupného krále k úmluvě, dle které v případě, že by Vladislav zemřel bez mužských dědiců, má býti zvolen za krále jen šlechtic uherský. To bylo ovšem proti úmluvě s Maximiliánem I., jemuž Vladislav slíbil nástupnictví. Když mu nyní Vladislav slíbil svou dceru, vzdal se svého úmyslu vymáhati válkou dodržení úmluvy.

Avšak roku 1506 narodil se Vladislavovi syn Ludvík. Tím padly všechny dosadační úmluvy jak s Maximiliánem tak se Zápolským. Zápolský z části

byl přece uspokojen ve svých snahách o přibuzenství s Jagielovci. Neboť jeho sestra, krásná Barbora, stala se manželkou bratra Vladislavova, Sigmunda, krále polského.

Roku 1515 v dubnu sešli se Vladislav a Sigmund Jagielovci se zástupcem císaře Maximiliána biskupem krckým, kardinálem Langem v Prešpurku, kde byla ujednána svatba Ludvíka s vnučkou Maximiliánovou Marií a dcery Vladislavovy Anny s některým Habsburkem. Úmluvy tyto byly potvrzeny 22. července r. 1515 ve Vídni v tom smyslu, že za manžela princezny Anny byl vybrán arcikníže Ferdinand. Tím byly potvrzeny a právně doloženy smlouvy o vzájemném dědění Habsburků a Jagielovců.

Brzy po svém návratu z Vídně napsal a uveřejnil Vladislav svou poslední vůli v předtuše blížící se smrti, v níž ustanovil svým nástupcem v Čechách i v Uhrách svého syna Ludvíka, kterého pouučel o věrnosti svých poddaných a jemuž ustanovil poručníky, v Čechách svého oblíbeného Karla knížete Münsterberského a v Uhrách Jiřího, markrabě Braniborského. Sigmund Polský a Maximilián Rakouský ustanoveni vrchními poručníky nezletilého krále. Brzy na to Vladislav zemřel v Budíně 13. května 1516 a pohřben ve Stol. Bělehradě.

§ 2. Ludvík I.

Úpadek českých dějin politických, patrný za života Vladislavova, vyvrcholil po jeho smrti, když šlechta odvážila se na sjezdu benešovském rozhodovati o osudech koruny, jako by nebylo krále. Příčinou ovšem zde byla nespokojenost s poručníkem Karlem Münsterberským. Teprve přísná výzva

císaře Maximiliána způsobila, že šlechta poddala se vrchnímu jeho poručení. Situaci tuto zvyšovaly i rozbroje mezi šlechtou samou a zápas s městy. Tehdy došlo k památné smlouvě svatováclavské r. 1517. Pan Vilém z Pernštejnu, osoba i jinak v českých dějinách velice sympatická, vyzval zástupce všech tří stavů, aby odstranili všechny spory a dohodli se na základě práva, aby všechny předměty nespokojenosti byly znemožněny. Proto i všechny soudní a finanční orgány byly podrobeny důkladné opravě.

Ludvík, v té době 12letý, nebyl dosud v Čechách. Magnáti uherští nechtěli ho pustiti do jeho druhého království, ježto se báli, že by zde poznal jejich záměry. Ale r. 1522 vypravil se, jsa 16 let, do Čech, aby upravil neutěšené poměry, a byl pak hned zaveden nový pořádek v zemské správě. Již r. 1524 propukla však proti tomu nespokojenost v Praze, kde proti těmto královým opravám vystoupili purkrabí pražský Jan Pašek z Vratu a Havel Cahera, administrátor pod obojí. Proti jejich jednání rozhodně se ohradili přívrženci strany protivné s Janem Hlavsou. Toť pohnutý pražský rok 1524 za purkmistrovství M. Brikcí z Licka, jenž končil vítězstvím Paškovy reakce, jehož nemohl překonat ani správce český kníže Karel Münsterberský. Události tyto mladého krále ještě více roztrpčily, takže vystupoval i proti osobám neúčastněným, jako proti panu Lvu z Rožmitálu, nejvyššímu purkrabí.

A do těchto událostí nečekaně zasáhla katastrofa moháčská 29. srpna 1526, jež způsobila tak neutešené obraty v několika zemích a hlavně ve dvou osiřelých královstvích, Uhrách a Čechách.

Ludvík zahynul u Moháče po ztracené bitvě se sultánem Solimanem v močále, do něhož zapadl s koněm na útěku z bojiště. Jeho vláda v Čechách nebyla samostatným systemem, ježto vždy byla vedena osobami, za něž král nemohl odpovídati.

Kapitola VI.

Ferdinand I.

Po nešťastné smrti Ludvíkově r. 1526 neucházel se rod Jagielovců o český trůn, ježto strýc zemřelého Sigmund, král polský, necítil se oprávněným ke kandidatuře té pro sebe nebo pro jiného člena svého rodu, vzpomínaje na smlouvy s Habsburky z r. 1515. Tyto opravňovaly k nastoupení na český trůn arciknížete Ferdinanda, který v době Ludvíkovy smrti byl v Inšpruku. Dověděv se o smrti svého svata, ujistil se nástupnictvím v Čechách velice opatrně, ježto věděl, že bude ještě třeba volby. V dopisech českým pánům zdůrazňoval své postavení jakožto chotě Anny, pravděpodobné a nesporné dědičky českého trůnu.

23. října 1526 zvolen skutečně českými stavy arcikníže Ferdinand a krokem tím trvale a navždy spojeny osudy rodu Habsburského s osudy Čech.

První starostí Ferdinandovou byla válka s Janem Zápolským, do níž s největší posilou jeho nové království České ochotně se vypravilo. Válka v Uhrách vítězná vynesla Ferdinandovi uznání za krále uherského, ale vleklou a vyssávavou válku s Turky. Obležení Vídně 1529 bylo jejím vrcholem a mír r. 1547 jejím pro Habsburky neslavným koncem.

Byla-li vláda Jagielovců v Čechách politické minus, lze totéž, ovšem s jistou rezervou, říci také o prvních letech vlády Ferdinandovy. Mocný nejvyšší purkrabí, pan Lev z Rožmitálu, se svým pražským nohsledem Paškem z Vratu využili všemi prostředky a k možným následkům stále nepřítomnosti královy ke svým podvratným plánům, jež byly výsměchem vůli královské. Sněmy scházely se nepravdělně a s tendencí protikrálovskou podporovaly vědomě úmysly strany panské. Tím ostřeji vystupuje energické potlačení Ferdinandovo těchto podvratných protidynastických úmyslů, jež se dostavilo, jakmile král měl jen poněkud volné ruce ze zájmů uherských. Sněmy, jež od počátku let třicátých za panování Ferdinanda se sešly, jsou toho doklady, jež nejjasněji dokumentuje pád pražského »tribuna«, Paška z Vratu. Brzy po Paškově pádu byl k odchodu z historického jeviště donucen též pan Lev z Rožmitálu. Hned potom Ferdinand ujal se reformního díla, jež obsáhlo vojenství, finance i správu země. Vojsko stavovské, jež dosud ne vždy ochotně odváděla šlechta, králi Ferdinandovi nevyhovovalo. Proto zavedl žoldníře, které si sám platil a na něž mu země odváděly daně, jež musely býti regulovány; proto byly zavedeny stále, pravidelné berně, jež musily býti sněmy povolovány a k nimž se záhy družily půjčky často vynucené a tedy nedobrovolné. Berně vybírali krajští hejtmané, plynuly pak do komory královské, která vyšinula se významem jako prostředník mezi králem a stavy ve finančních ohledech.

Správu země upravil Ferdinand tak, že šlechtě ponechal zdání úplné neodvislosti, jež se jevila v české kanceláři a české komoře i v soudnictví,

ale byl si vědom, že přes tyto instituce vedou přece jen všechny cesty k vídeňské dvorské komoře, dvorské radě, i vojenské radě.

Snahy tohoto splynutí v jediný stát habsburský první nepostřehla šlechta, nýbrž města, jež zdědila paškovské postavení residence české a její poměr k dynastii.

Tak lze vysvětliti nespokojenost, odboj českých měst proti králi, který jest podněcován vnikáním nových náboženských názorů do Čech vlivem dobrodružného Havla Cahery, protestanstvím.

Odboj ten propukl, když Ferdinand chtěl přispěti svému bratru Karlovi ve válce šmalkaldské, když král postaviv se na stanovisko protizákonného nařízení, zemské hotovosti, jež bylo právem sněmu, přiměl poddané k vybarvení, jež vyznělo v jednotu proti králi, ne sice formálnou, ale přece revoluční, k níž se i ostatní stavy a Jednota Bratrská za krátko přidaly. Ale nečekaná katastrofa u Mühlberka 24. dubna 1547 rozhodla osud odboje. Tož Ferdinand mohl trestati. Velkomyslný jsa k pánům a rytířům, byl bezohledný k městům. Král vytáhl proti Praze. Město se vzdalo. Vydalo zbraň i zásoby, statky své i důchody obecní, musilo přijati a platiti daň z piva, posudné a pobečovné a musilo předložiti k revisi svá privilegia. Správa obecní odtud podléhala králi. Městský hejtman, jmenovaný králem, dbal o pořádek ve městě, při soudě zastupoval krále královský rychtář. Pražský staroměstský soud byl do té doby apelačním soudem, ježto k němu bylo lze se odvolati z rozsudků ostatních městských soudů. Tato výsada zrušena a zřízen nový apelační soud na hradě Pražském, jemuž byly podřízeny všechny městské soudy v zemích koruny

České; to byly přísné tresty, jimiž metropolitní význam Prahy byl snížen na minimum. A dlouho trvalo, než se hlavní město z tohoto pokoření vzpamatovalo. Téhož roku 1547 sešel se v Praze sněm, nazvaný kr v a v ý, ježto před zahájením byly čtyři osoby z rozkazu panovníkova popraveny; sněm byl slepým nástrojem královy vůle. Přísnost sněmu předcházející vyrazila účastníkům jeho každou zbraň z rukou předem. Přijaty tu všechny kategorické požadavky Ferdinandovy bez odmluvy: právo královo ke svolávání zemských sněmů, rozšířený obor pravomoci královských soudů, zákaz jednot stavovských z jakýchkoli příčin. Ze stavovského, městského odboje vyšla moc královská posílena a to nejen politicky, ale i nábožensky, ovšem s jistým omezením. Hned po tomto památném sněmu zahájil Ferdinand ostentativně svou protikacířskou, katolickou politiku, jež nejostřeji vyzněla v ostré přísnosti proti Jednotě Bratrské, proti jejím tehdejším reprezentantům, biskupu Augustovi a Jakubu Bílkovi. Vrcholem těchto snah Ferdinandových, čelících k náboženské uniformitě Čech, bylo obsazení od smrti Rokycanovy uprázdněného stolce arcibiskupského v Praze Antonínem Prusem z Mohelnice r. 1561, který se stal slepým vykonavatelem již bezodporné vůle Ferdinandovy a jeho snahy o prostředky proti reformaci na koncilu tridentském a uvedení Jesuitského řádu do Čech r. 1556.

Snaha o konečné stvrzení kompaktát papežem i koncilem tridentským, jejíhož uskutečnění dožil se Ferdinand v posledním roce svého života, jest pouze článkem v postupu proti evangelíkům a Bratřím, který jako nově zřízená akademie jesuitská v Praze čeliti měl všem pokusům o splývání starých

utrakvistů se stoupenci Lutherovými. Ferdinand I. viděl s potěšením dílo svého politického i náboženského snažení. Země byla opřena politicky o krále, nábožensky o jediné možné náboženství, jehož nádeje v Čechách byly však nepatrné. Dílo reakční bylo započato, čekalo svého dokonání. Toho se však Ferdinand I. nedočkal. Zemřel po chorobě, jejíž příznaky se hlásily již několik let, 25. července 1564.

Kapitola VII.

Maximilián II.

Byl-li Ferdinand vysloveným katolíkem, jehož náboženské názory byly neochvějně, mladá léta Maximiliána opravňovala k předtuše obratu ve snahách otcových, až tento zemře. Tušení však zklamalo. Týž Maximilián, jenž v mládí tak podléhal protestantským vlivům, když nastoupil na trůn v Čechách, obratem se změnil. Nebyl ani pak nepřitelem nekatolíků, ale nevystoupil nikdy jako jich ochránce. Jistě tento náhlý obrat vyvolala jeho snaha o španělský trůn, který nesnesl neurčité formy náboženské. Protestanté čeští, kteří se tolik těšili na jeho samostatnou vládu, dožili se nejednou nečekaného zklamání. Nadšení, jež provázelo jeho nastoupení na trůn, ochabovalo a za krátko zlhostejnělo, ano dokonce se změnilo až v odpor. To bylo osobě Maximiliánově velmi nepříjemné. Obliba doma i za hranicemi byla mu vzpruhou životní. A tu počíná jeho hra. Nechtěje se připravit o veškerou bývalou popularitu, začal se zdáti tím, čím nebyl. Laskavostí zakrýval obavu o své raison d'être.

Po otci zdědil válku s Turky, jež byla pro

Habsburky výstražným znamením, provázejícím jejich sny. Váikou mnoho ztratil a to se nedalo nahraditi. Čechy doufaly v nové doby. Ale ty nepřicházely. Ani krále nebylo v zemi. Turci, říše a náboženské zájmy stály nad ohledy na království, jež mělo býti pasivním příživníkem říše. Toť rozdíl doby Ferdinandovy a Maximiliánovy. Hned první vládní akt králův neuspokojil. Roku 1567, když král dlel v Čechách, podali mu stavové své požadavky. Žádali, aby kompaktáta, jež byla tak pronikavě kdysi žádána a respektována, byla ze zemských zákonů odstraněna. Maximilián ochotně slíbil, že bude hájiti náboženskou svobodu v Čechách bez rozdílu vyznání. Kompaktáta tedy zrušena a tím zdálo se, že odpadly podněty sporů a doba snášelivosti že není daleko. Požadavek, aby obsazování konsistoře podobojí bylo vráceno stavům, byl příliš radikální. Bylo třeba dobře uvážiti privilegia stavovská té věci se týkající. Proto král dal stavům na srozuměnou, že později tento jejich požadavek rozhodne. Toť pravý talent k získávání půdy, již, zdálo se, že Maximilián ztrácí. Laskavá, neurčitá obojakost zastírala přesvědčení, jehož nebylo lze přesně formulovati.

Poměry náboženské v Čechách čím dále nabývaly převahy nad politickými událostmi, jež leží nepovšimnuty a nepoutají. Spory o náboženství poskytovaly stranám možnost, aby se dopouštěly nezodpovědných přehmatů. Král nebyl v zemi a dostavoval se buď osobně nebo posílal zástupce, aby vynutil na sněmu peníze, jichž mu bylo třeba do Uher a do říše

Léta mýjela bez produkce. Až se sešel památný sněm roku 1575, na němž mělo býti o všech

sporných otázkách rozhodnuto. Po dlouhých sporech, jež byly převahou rázu dogmatického, shodli se nekatoličtí účastníci sněmu na tak zv. české konfesi, již podali králi 18. května 1575. I na tento požadavek odpověděl Maximilián vyhýbavě. Konečně rozhodl se důmyslně, že dá svolení k tomuto vyznání víry, ale jen ústně, což protestanté rádi přijali za závazný slib králův, který ovšem de facto byl zcela neurčitý a k ničemu nezavazoval.

Nedlouho po té přijali stavové nového kandidáta trůnu, kterého jim nemocný Maximilián doporučil, jeho nejstaršího syna Rudolfa.

Maximilián ještě v září 1575 opustil Čechy, ale patrně pod vlivem papežovým, jehož pražský nuncius dovedl za svého pobytu v Praze vyvolati nesporně působivou činnost proti nekatolíkům, zakázal vytištění ústně schválené protestanské konfese české a nařídil, aby ve všech věcech náboženských byla konsistoř rozhodujícím úřadem. V tom jistě byla Maximiliánova politika vypočítavá. Doufal v podporu papežovu pro své zájmy. Neprospěla mu však; trůnu polského, ve který doufal, nedosáhl.

Toto zklamání bylo by jistě v jeho smýšlení způsobilo obrat. Leč podrytého zdraví nebylo již možno zachrániti. Maximilián zemřel roku 1576 v říjnu. Jeho vláda byla by jistě daleko větší zisky přinesla české reformaci, kdyby bylo bývalo cílů vědomých osob, jež by dovedly jíti za hranice pouhých slibů a nebyly se spokojily pouhými ústními, neurčitými jistotami. Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic byl jeden z nich. Ale vláda Maximiliánova byla slabá, trůn otrásla, zemi i lid uvedla v nepřátelský fanatismus náboženský.

Kapitola VIII.

Rudolf II. a Matyáš.

Rudolf II. měl býti oporou těch, kdo usilovali o potlačení kacířství v Čechách, ve kterou formu slily se již nesporně kombinované náboženské otázky v Čechách. Zárukou těchto katolických nadějí byla jeho minulost a jeho vychování, jež zabezpečovalo jeho životní názory. Rudolf nesplnil zcela všech těchto nadějí, ale přece jest jeho vláda přechodem od takřka nestranného Maximiliána k vyslovenému absolutistickému systému vlády Ferdinanda II.

Rudolf zdědil po svém předchůdci království, jehož síly byly značně oslabeny, ale zdědil, a to bylo důležitější, i boj se stavy, který se nepochopitelně mísil s bojem o náboženství jistě v tom spojení druhotným. A toto neutěšené dědictví bylo ještě více znehodnoceno skutečnými hmotnými poměry v zemi. Klesal všude blahobyť. Šlechta, jež měla tehdy ještě velké statky, vyssávala nelítostně poddané. Vždyť i na panství rožmberském, jehož majitelé nebyli přece nejhorší, lid byl nespokojen a vynucoval si své lepší poměry násilím. Přepych a záliba v něm budí pozornost i za hranicemi, kde si všímají těchto nezodpovědných poměrů a soudí o blížících se sociálních bouřích. A přece duševní snahy byly velice napiaty. Mnoho se cestovalo, jistě více než kdy před tím, literatura a jazyk český se nápadně emancipovaly od cizích vlivů.

O všechny tyto stránky veřejného života se jistě podstatně zasloužil Rudolf II., který dosedl na trůn

český již po skutečných zkušenostech, jako vyspělý kulturní člověk, který sice nebyl bez chyb, ale jehož předností a snahy o kulturní povznesení Čech jsou nesporné. A přec jeho doba je dobou úpadku Čech, hlavně politického.

Rudolf byl smýšlením katolík a jako takový podléhal silným vlivům svých fanatických rádců, v pozdějších letech Bořity z Martinic, Zděnka Popela z Lobkovic a Viléma Slavaty z Chlumu, ač v mnohém uposlechl i rad mírnějšího nejvyššího purkrabí pana Adama ze Šternberka. Byl rozhodný nepřítel protestantů a přece právě Rudolf to byl, jenž vydal pověstný majestát, který byl jen výsledkem soustavných žádostí protestantů o konsistoř a universitu, t. j. aby členy konsistoře ustanovovali stavové a aby universita byla pod dozorem sněmu, z něhož vyjde určitý počet defensorů, hájících protestantské víry proti katolíkům. Podepsána tato listina 9. června 1609 a obsahuje: Na základě české konfese z r. 1575, jež má býti vložena do zemských desk, má mezi protestanty a katolíky českými zavládnouti úplná snášelivost. Poddaní královští budou chráněni stejně zákonem, ať jsou protestanté nebo katolíci. Šlechta i města si mohou zcela volně stavěti školy na své půdě. Žádný šlechtic nesmí vnucovat svým poddaným vyznání. Tož úplná volnost náboženská, svoboda svědomí.

Majestát tento vskutku překvapuje, není v něm stopy po bývalých sporech náboženských, po staré řevnivosti, veden jest duchem snášelivé sebekázně.

Duši reforem, jež následovaly po vydání Rudolfova majestátu, byl Václav Budovec z Budova.

Šlo o novou konsistoř, jejíž členové byli lutheráni a bratří, šlo o povznesení university, hlavně o uplatnění jejího dozoru nad nižšími školami a šlo o ukáznění universitního studia vůbec. O to vše měli se starati noví defensoři. Ti však na tyto obtížné úkoly nestačili, jak dokazují události let nejbližších.

Rudolf povolil tedy protestantům za to, že ho uhájili proti jeho bratru Matyášovi, který ohrožoval jeho královské postavení v Čechách. Příčiny sporů Matyášových s Rudolfem hledati dlužno dávno před počátkem 17. století. Válka s Turky a domnělé neuspokojení Rudolfovo mírem, který Matyáš s Turky uzavřel na řece Žitvě, byly jen záminkou k vybuchnutí sporu. Mír libeňský nesmířil bratří, postavil je na stanoviska, z nichž nebylo možno se sejítí. To jistě způsobilo, že Rudolf, jehož veselý a rozmařilý život zanechal hluboké stopy v jeho duševních schopnostech, upadal v hysterické záchvaty, jež přecházely v šílenství. Že by však byl obětoval své přesvědčení náboženské při takovém záchvatu a vydal svůj majestát, jest jistě nesprávné. Zachoval si nesmiřitelné záští proti Matyášovi, který ho připravil o trůny v tolika zemích. V té situaci ozval se Rudolfův strýc Leopold, biskup pasovský, který vystoupil s tímto plánem: Chtěl vpadnouti s vojskem tajně do Čech, přinutiti Rudolfa k odvolání majestátu, vypuditi Matyáše a za služby Rudolfovi tím prokázané dosáhnouti přemluvami toho, aby ho Rudolf, jehož nenávisť k Matyášovi znal, ustanovil svým nástupcem.

To jest pověstný vpád Pasovských do Prahy. V lednu 1611 vnikl Leopold s 12.000 žoldněří do Čech, opanoval bez odporu Budějovice i Tábor,

spojil se s hlavními odpůrci majestátu, přepadl Prahu a žádal po zdařilém útoku zrušení majestátu. Rudolf neodvážil se rázně zakročiti. Vyjednával se stavy, což způsobilo vření proti němu. Vojsko stavovské, na rychlo sebrané, vypudilo Leopolda z Prahy a císaři vytýkáno, že chtěl stavy podvésti. To podrylo definitivně jeho postavení v Čechách. Matyáš rychle povolán do Prahy. Od něho nadáli se stavové ochrany spíše než od nerozhodného a slabého Rudolfa. Protestanti i katolíci prohlásili se pro Matyáše, který pak vynutil na bratru formální abdikaci. Tyto události zaviny Rudolfovu smrt 20. ledna 1612.

Nový panovník přijat v Čechách s neobmezeným nadšením. Ale nadšení kleslo hned po korunovaci. Matyáš zklamal naděje stavů českých. O státní zájmy se nestaral. Žil vesele, pořádaje nákladné hostiny. Nepozoroval hrozného nebezpečí, jež stálo opodál. Protestanty a katolíky nemohl ani tak benevolentní majestát Rudolfův sblížití. Jejich stanoviska byla příliš protichůdná, než aby listina panovníka nezdravého rozumu mohla je smířiti. Nad to Matyáš byl ve vleku biskupa Khlesla, jehož politika v Čechách musila vésti ke srážce obou svářících se stran, jejíž přípravy vyvrcholily ve spojenectví Khleslově s olomouckým biskupem Dietrichštějnem, jichž vyslovené protireformační snahy nedaly se již zakrývatí. Čecny již nevábily kandidátů, jichž síly rovnaly se předchůdcům, bylo třeba velkého muže, který by dovedl řešiti konflikty již nezadržitelné rázem, bezohledně a radikálně. Muž takový dlouho nepřicházel a tím popřál času, aby Khlesl na sjezdu zástupců všech habsburských zemí propagoval svůj plán

křížové výpravy. Ale sjezd se rozešel bez výsledku. A tu již bylo patrné, že osoba, jež by mohla řešiti obtížné situace, jest nedaleko. Ferdinand Štyrský se blížil.

Kapitola IX.

Ferdinand II.

Na den 5. června 1617 svolán sněm, který měl rozhodovati o přijetí neb zamítnutí nového panovníka, jímž byl arcikníže Ferdinand Štyrský. Kandidát tento vyhovoval do krajnosti požadavkům Lobkovicovým a Slavatovým. Ale protestanté čeští, kteří dobře znali Ferdinandovu povahu a smýšlení, dali se zastrašiti hrozbami katolíků. Nadšení nejvyšších zemských úředníků rozhodlo. Ferdinand skoro jednomyslně zvolen za českého krále, když byl slíbil, že potvrdí Rudolfův majestát a zachová náboženskou svobodu. Ale hned první kroky nového krále dokazují jeho náboženskou neochotu. Královské statky duchovně podřídil pražskému arcibiskupu Janu Lohelioví, jenž všude dosazoval katolické duchovenstvo. Hrabě Jindřich Matyáš z Thurnu, purkrabí karlsštejnský, jmenován dvorským sudím a na jeho místo dosazen pan Jaroslav z Martinic, čím prvý postoupil úředně, ale hmotně byl poškozen. Karlsštejnské purkrabství vynášelo 8000 tolarů, úřad dvorského sudí však pouze 400 tolarů. Příklad panovníků působil. Protestantům se zakazovaly bohoslužby, byli pro to souzeni a vězněni, třebaš na pouhé pomluvy katolíků. Tito překonávali se v horlivosti, jež sama byla ironií domnělé a slibované snášlivosti. Patrné to z apologie stavovské, v níž

obsaženy všechny a vším právem spravedlivé stížnosti protestantů.

Tyto poměry nutily horlivě protestanty, jež lze nyní již zváti stranou revoluční, k činům. Depřimovaný Thurn rád se postavil v čelo akce, jež měla si vynutiti spravedlnost třebaš i násilím. K Thurnovi přidali se jiní nespokojení, hlavně Václav Vilém z Roupova a Václav Budovec z Budova. A tu objevil se vlastní podnět vzpoury, Broumov a Hroby. Broumova opatství benediktinským měl dlouholecý spor s opatem Selenderem, v němž zvítězila strana protestantská. Když si pak protestanti vybudovali v městě chrám a defensoři se jich ujali proti zákazu opatově, že v něm nesmějí konati bohoslužeb, zakázal tehdy ještě vládnoucí Matyáš také bohoslužby protestantské, což způsobilo hotovou vzpouru ve městě. K tomu připojila se událost hrobská, kde dal arcibiskup protestantský kostel zbořiti.

Na sjezdu, který svolali defensoři v březnu roku 1618 do Prahy, přednesl Thurn stížnosti protestantů se žádostí císaři, aby bylo dbáno spravedlnosti. Když odpověď na tyto stížnosti od císaře nedocházela, rozhodli se protestanté vynutiti si ji. Matyáš, než odejel do Vídně, zanechal v Praze místodržící, mezi nimi též Martinice a Slavatu. Ti byli obviňováni protestanty, že způsobují průtahy a když došla výhrůžná odpověď císařova, opět títo místodržící byli viněni, že způsobili tuto zamítavou odpověď panovníkovu. A proto staré, dávno živěné zášti obrátilo se proti těmto domnělým původcům nemilostivé odpovědi císařovy. 18. května 1618 shromáždili se přední protestanté v Praze, aby pokračovali ve sjezdu v březnu přerušném. V domě

Albrechta ze Smiřic, na Malé Straně (dům Mon-
tagovský), dohodli se Thurn, Kolonna z Felsu,
Vilém z Roupova a Joachym Ondřej Šlik, že zbaví
se násilím svých zarytých odpůrců, hlavně Slavaty
a Martinice. 23. května, když v Praze byly již
předzvěsti vzpoury, táhli protestanté na hrad
Pražský do zemské kanceláře, aby tu poslechli
psaný protest, který měl být předložen císaři.
Když dostavili se do kanceláře úřadující místodržící,
nejvyšší purkrabí pan Adam ze Šternberka, purkrabí
karlístejnský Jaroslav Bořita z Martinic, nejvyšší
sudí Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka a
Děpolt z Lobkovic, převor řádu maltského, vnikli
sem stavové a žádali okamžitě odpověď na tento
svůj protest. Když místodržící zdráhali se jim
vyhovět, vznikla hádka, v níž rozlíčení protestanté
vyhodili z okna kanceláře nenáviděného Slavatu a
Martinice do hlubokého příkopu. S nimi byl vyhozen
též jejich sekretář Fabricius. Vyhození však jen
lehce se poranili, nejméně Fabricius, který také
bez odkladu vypravil se do Vídně, aby referoval
císaři o tom, co se stalo. Tím byl dán povel ke
všeobecné vzpouře, jež se již nedala zadržeti.
Vzpourea, zahájená zločinem, jehož nejpřípadnější
charakteristikou byla neopatrnost, zle se vymstila
po tento počátek původcům.

Cestu vzpoury dnem 23. května 1618 nastoupenou
nemohli již stavové protestanští opustiti. Hned po
smrti Matyášově neuznali přijatého jednou jeho
nástupce, nýbrž po průtazích, jež zabraly několik
měsíců a jež věnovali hledání osoby, která by jich
snahám nejlépe vyhovovala, zvolili si za krále
kurfirsta falckého Fridricha V. Netušili ovšem, že
král tento tak je zklame. Dílo revoluce české bylo

dílem šlechty a k tomu jen šlechty protestantské,
nebylo dílem národního celku, lid stál mimo ně,
nepřinášel k němu nutného nadšení, jež tak cha-
rakterisuje první polovici českého XV. století. Proto
šlechta, nemohouc se opírat o lid, musila za něj
hledat náhradu a tu jí, ač nedostatečně, poskytli
žoldněři většinou cizího původu, kterým byla válka
zaměstnáním, ale kteří jen potud byli spolehliví, pokud
jim byl řádně placen žold. A finance stavovské
v rozhodném okamžiku byly méně než uspokojivé.
Stavové, v jejichž čele byla 30členná direkce, ne-
ujasnili si úplně situace, nebyli připraveni peněžitě
ani morálně, lid nešel za nimi, města žila v úplné
nezávislosti, a tak rozhodnutí bělohorské 8. listopadu
1620 nemohlo překvapit nestranného zasvěcence.
Odboj český nebyl pokořen, musil však ustoupiti,
ježto nebylo při něm vědomí odpovědnosti.

Po ztracené bitvě napadlo všechny zděšení. Podlý
král, v něhož stavové tolik doufali, zbaběle uprchl.
Praha se dopustila osudné chyby. Vzдалa se. A přece
situace nebyla tak beznadějná. Byla tu Anglie, jež
by mohla pomoci zeti svého krále, byli tu nepo-
kořeni dosud Uhři a Bethlen Gabor nesložil dosud
zbraně. A Praha se přece vzdala vítěznému Maxi-
miliánu Bavorskému, který poroučel podrobení bez-
ohledné. Byla nyní otázka, jak potrestati viníky.
Když Maximilián Bavorský zamítl nabízenou správu
Čech, spokojil se Ferdinand II. s mužem menšího
významu, ale stejného smýšlení, Karlem z Lichten-
štejna, kterého jmenoval správcem pokorěných Čech,
na Moravě císaře zastupoval kardinál z Dietrich-
štejnu. Vojsko císařské leželo v zemi a zvykalo
obyvatelstvo budoucím svízelm. Lichtenštejn za-
bavoval statky náčelníkův odboje a v únoru 1621

nařídil zatčení jich. Soudní komise ke konfiskaci připojila rozsudek smrti nad všemi domnělými viníky. Z nich po delších průtazích bylo 21. června popraveno na Staroměstském náměstí 27 viníků. Jména a pořad popravených jsou: Joachym Ondřej Šlik, Václav Budovec z Budova, Kryštof Harant z Polžic, Kašpar Kaplír ze Sulevic, Prokop Dvořecký z Olbramovic, Bedřich z Bílé, Jindřich Ota z Losu, Vilém Konecchlumský, Bohuslav z Michalovic, Diviš Černín z Chuděnic, to páni a rytíři. Z měšťanů Valentin Kochan z Prachové, Tobiáš Štefek z Koloděj, Kryštof Kobr, Jan Šultys, Maximilián Hošťálek, Václav Jizbický (Mašřetrovský), Jindřich Kozel, Ondřej Kocour, Jindřich Řečický, Michal Vitman, Šimon Vokáč, Leander Rüpel, Jiří Haunschild, Jan Kutnauer, Šimon Sušický, Nathanael Vodňanský a lékař Jan Jessenius, kdežto Martin Fruvein z Podolí zabil se pádem se střechy Bílé věže, v níž byl vězněn na hradě Pražském. Jediný odsouzený Theodor Sixt již na ležení obdržel milost.

V září 1621 slíbil Ferdinand II. Maximiliánu Bavorskému, že mu udělí hodnost kurfirstskou po Fridrichovi Falckém. V protireformaci a restauraci katolíků v Čechách se pokračovalo, hlavně působením papežského nuncia Karla Caraffy, který co nejpřísněji vystupoval proti svobodě svědomí. Tresty smrti po 21. červnu se sice již neopakují, ale za to konfiskace bezmezně stále byly prováděny. 4. května 1622 vydal Ferdinand t. zv. generální pardon, jímž prominut trest smrti těm, kdo nebyli odsouzeni s dodatkem osobního doznání do ustanovené doby a ztráty statků dle nálezu komise za předsednictví Lichtenštejna. Konfiskované statky připadly císaři, který mnoho z nich rozdál katolickým

osobám, jež měly zásluhy o pokoření odboje. Tak zbohatli Albrecht z Valdštejna, Kolovrat, Buquoy, Maradas, Huerta, Lichtenštejn, Slayata, Martinic a Michna. K tomu druží se špatné peněžní hospodářství, jež provádějí Michna, Lichtenštejn, hotové lichvaření se státní mincí, z čehož vznikají peněžní spory mezi obdařenými, podvodníky i fiskem, jež vedou ke krizi ve financích státních, která jest patrná ještě koncem 17. století. Přirozený následek těchto poměrů byl, že nepatrné zbytky české šlechty opouštěly zemi a na jich místo stěhovali se cizinci (Clary, Buquoy), města chudla, lid venkovský pak trpěl nevyčísitelně. S těmito výsledky šlo ruku v ruce vytlačování protestanství z veřejného i soukromého života, jež zaváděl Lamormain a Caraffa, vlastní původci aktů protireformační činnosti Ferdinandovy, jak to pak nejlépe provádělo *Tovaryšstvo Ježíšovo*. Protireformace postupuje krok za krokem ve všech společenských vrstvách, jež z přinucení ustupují násilí. Odvážnější přijímají smutný úděl emigrace, s nímž byl spojen i osud ztráty národnosti. Ale i ty opory politiky Ferdinandovy bylo třeba poučiti o jejich poměru k panovníkovi, který jest jim sice milostivě nakloněn, ale přes to požaduje neodvolatelně respektování svých práv. A tomu mělo sloužiti obnovené *řízení zemské*, vydané Ferdinandem II. roku 1627 dne 10. května. Význam této listiny jest nesporný, neboť v zásadě udržel se jeho obsah až do roku 1848.

Ferdinandovi jednalo se především o vlastní postavení v zemi. Proto prohlásil český trůn za dědičný v rodě Habsburském, čím zanikla zcela volebnost českého krále. Nebylo třeba, aby sněm

nového krále přijal, právo dědičnosti spojeno přímo s právem faktické vlády. Jen v tom případě, že by nebylo zákonných dědiců v rodě Habsburském, má nastoupiti volba. Král ustanovuje nejvyšší zemské úředníky, kteří po pěti letech musí se vzdáti svého úřadu; přísahu přijímá panovník. Složení sněmu změněno podstatně přijetím nového stavu duchovního, který postaven na první místo před stavem panským, rytířským a městským. Členové sněmu nesmějí spolky uzavíratí a požadovati na králi nějakých výhod. V soudnictví zabezpečil si Ferdinand nesporný vliv nařízením, že rozsudky, znějící na trest smrti, mohou býti vyneseny toliko po schválení panovníkově. Strany mohou se odvolati z rozsudků zemského soudu k panovníkovi prostřednictvím nejvyšší české kanceláře. Zakázáno též obnoveným zřízením zemským výlučné užívání jazyka českého v soudnictví a na sněmech. Patrně z tohoto obsahu díla Ferdinandova, že jím chtěl obmeziti feudální ráz českého království, která snaha byla již nedaleko centralismu, který de facto připravovala.

Vydáním obnoveného zřízení zemského jako by končila upjatá pozornost, kterou Čechům věnoval. A nebylo jí také třeba. Čechy nežijí. Neboť veškeren zbytek češtví pohltila emigrace. A kdyby nebylo osoby Valdštejnovy a Sasů, byla by česká historie těch let mrtvým mořem.

Potlačení protestantsví českého bylo příliš násilné, než aby nezbudilo pozornost za hranicemi. Fridrich uprchl z Čech do Holandska a pro něho vystoupili protestanté němečtí, aby jeho pád pomstili. Toho se ani fanatická politika Ferdinandova nenadála. Nenadál se zejména vystoupení Dánska a Gustava

Adolfa. R. 1631 odškodnil Jan Jiří Saský Čechy za ztracené možnosti r. 1618—21. Tehdy vojsko saské, vedené Arnimem, vtrhlo do Prahy, ovšem úplně katolické a tedy nepřátelské, a s nimi vracela se naděje českých protestantských emigrantů a demokracie, sice nekonečná, ale tak opojná, jejímž dokumentem bylo čestné pohřbení ostatků pánů roku 1621 popravených. Ale v rozhodném okamžiku odepřel Jan Jiří Saský, který nechtěl pomáhati tvořit samostatný český stát, pomáhati dále Thurnovi. Smír s Ferdinandem byl nyní rozhodujícím. A tak pohasly naděje protestantů českých s rokem 1631, když v únoru téhož roku Sasové opustili Prahu a za nimi zmizely poklady ze sbírek Rudolfových. Valdštejn promluvil pak jak uměl, děly před hradbami pražskými a otázka vzkříšení protestantismu zapadla.

Věci císařské ujal se opět Valdštejn, koncem května r. 1631 byla Praha v jeho rukou a za několik týdnů celé Čechy byly opět v moci Ferdinandově. Hned bylo nařízeno soudní vyšetřování, jež vedl Valdštejn, vévoda Friedlandský. Před tím přešlo veliké jmění do jeho rukou, jež připadlo po jeho zavraždění komoře královské. Počátkem roku 1632 přijal Valdštejn velení nad veškerým vojskem císařským jakožto generalisimus s právem jmenovati důstojníky a uzavíratí mír. Při tom však stále vyjednával se Sasy a přece klidně trávil volný čas v Praze a Plzni. To budilo nesporné podezření. Porážka u Lützenau koncem r. 1632 utvrdila toto podezření. Vítězný, ač mrtvý Gustav Adolf zastavil jí na čas postup katolické politiky v Německu. Ale emigranti přece cítili, že ještě nepřišla jejich doba, ježto do událostí se vložil politik, kardinál

Richelieu, kterému se jednalo o zeslabení moci vítězího Habsburka. Mimo to Gustav Adolf byl mrtev a Jan Jiří Saský byl příliš nespolehlivý spojenec. A při tom Valdštejn jen vyjednával. To ve Vídni, jež jásala nad smrtí Gustava Adolfa, budilo úžas. A tu generálové, kteří mu nepřáli jeho výjimečného postavení, počali mu dávatí příliš na jevo svou neochotu a blížili se devotně k arciknížeti Ferdinandu, pozdějšímu císaři. K tomu družily se stíženosti Maximiliána Bavorského, že Valdštejn neposílá pomoci, kterou Maximilián dávno požadoval. Vrcholu dostoupila nespokojenost císařova, když do rukou Bernarda Výmarského padlo Řezno. Císař tu přímo nařídil Valdštejnovi, aby táhl proti Bernardovi Výmarskému, ale v poradě, kterou měl Valdštejn se svými generály, objevily se první známky vzpoury. Tím byl císař Ferdinand přinucen k podepsání dekretu, jímž zbavil vojsko závažnosti přísahy věrnosti Valdštejnovi. A tu již Valdštejn otevřeně vyjednával nejen se Sasy, ale i se Švédy a Francouzi. Do plánu jeho byli zasvěceni Thurn, Trčka, Kinský, Illo. Ale následek této otevřenosti bylo spiknutí, jež proti svému veliteli zosnovali Piccolomini, Gallas, Aldringen s vědomím vídeňského dvoru. V únoru 1634 prohlásil císař Valdštejna za odbojníka a nařídil vojsku, aby dbalo jen rozkazů Gallasových a Piccolominiových. Valdštejn opustil Plzeň a odebral se do Chebu pod ochranu plukovníka Gordona, který se však dohodl s Butlerem, Lesliem a Deverouxem o zavraždění Valdštejnově, jež provedeno 25. února 1634.

Statky zavražděného Valdštejna, Kinského a Trčky připadly koruně a objevila se řada nových spolehlivých poddaných ve šlechtě cizí, jež působila

ve službách císařských. Ale rok po smrti Valdštejnově uzavřel Ferdinand mír se Sasy, jímž zrušen edikt restituční. Obecný pardon má býti povolen všem kromě synů Fridricha Falckého a těch, jichž statky byly v povstání konfiskovány. Horní a Dolní Lužice zapsány kurfirstu saskému v léno za pomoc proti českým rebelům. Tím dovršil Ferdinand II. své protireformační dílo a mohl klidně zemřítí v únoru 1637 s přesvědčením, že Čechy zachránil před pádem kacířským a říše uhájil před náboženským rozkladem.

Kapitola X.

Ferdinand III.

Nástupce exaltovaného, fanatického Ferdinanda II. zdědil po otci nerozhodnutou válku, která vítězstvím Habsburků u Nördlinku r. 1634 se přiotřídila. Ač Sasové byli z Čech vypuzeni a Švédové mladými, ještě v těch situacích nezkušenými silami Francie nedostatečně podporovaní kolísali, válka neustávala. Není to však již ten způsob válčení, jež vlada Ferdinanda II. vyznačovala. Jest to válka spíše pro plenění. Čechy byly každoročně navštěvovány lidmi nepřátelskými, nehledíc k tomu, že císařská vojska ležela tu skoro neustále. Již r. 1639 Banner oblehl Prahu a pustošil Čechy, Torstenson, jenž měl velení po jeho smrti, pokračoval v jeho cestách. R. 1642 padla do jeho moci Olomouc, z níž stala se na léta důležitá operační base pro Švédy. Loupí se všeobecně a bezohledně. Není v tom rozdílu mezi nepřitelem a vojskem císařským. Přirozeno jest, že Švédové snaží se za takových okolností vynutiti si na Ferdinandovi III. úspěchy. Wrangel a Kö-

nigsmark vyssávají Čechy, což jistě není přehnáno. Země jest zcela v moci vojska, jehož život jest obrazem tehdejšího mravního úpadku. K tomu druží se činnost Tovaryšstva Ježíšova, jehož vlivy nic tak neilustruje, jako jeho spory s kardinálem Harachem. Vlivy jejich školy byly patrný brzy, ježto země přestrašená věčnými obavami a hrozbami přijímala v nové generaci bez rozmyslu to, co jí slibovalo záchranu.

Proti tomu musili ovšem zakročiti Švédové, domnělí ochránci protestantů, politicky přímo proti Habsburkům zaujatí. Všemi proudy hrnuli se do Čech, žádajíce Ferdinanda o vrácení náboženské svobody Čechům. Přitáhli ku Praze a zmocnili se zradou podplukovníka císařského Arnošta Otovaldského Hradčan a Malé Strany. Boj o most pražský, jehož hájili měšťané a studentí vedení J. Plachým, neměl však pro průběh velký význam, neboť rozhodnutí celé války přinesl mír vestfálský. Bojem tím byl jen dokumentován neblahý obrat v národním charakteru českém, jehož následky byly nedozírné. Pokud se mír vestfálský týkal Čech, byly jeho podmínky takové: Habsburkům bylo zajištěno právo, že mohou trpěti v Čechách jen náboženství katolické. Kdo by se nechtěl zříci protestanství, je-li šlechticem, mohl se ze země vystěhovati. Emigranti mohli se vrátiti, přestoupí-li ke katolictví. Jen ve Vratislavi a ve třech knížectvích slezských bylo dovoleno protestantské vyznání. Značí tedy v této formě mír vestfálský de facto zánik náboženské svobody a vítězství katolictví.

Stav Čech po míru byl přirozeně hrozný. Všechny stavy a třídy společenské byly válkou vyssáty kvantitativně i kvalitativně. Nejhuře ovšem stížena

půda a její děti. Nebylo po léta rolnického stavu, který se musil teprve vypracovávat z té spousty, již válka zanechala. Tato válka zničila nejen všechen blahobyt, ale zastavila vůbec vývoj národa, jenž na řadu desítiletí zmizel z historického jeviště.

Zbytek vlády Ferdinanda III. nepřinesl obrátů politických. Jen po stránce náboženské podporoval panovník dílo svého přesvědčení. Jesuité měli v něm i při nesporné jeho rezervovanosti, jež jej tak stávi do stínu otcova, mocného a vždy štedrého ochránce. Dílo jejich roste. Tam, kde poslední zbytky přesvědčení vymizely odchodem Komenského, nebylo nesnadno buditi úžas pyšnými imperativy nezlomného sebevědomí a poslušnosti. Veřejné dílo jich bylo maskováno monumenty, jež měly hlásati krásu vrativších se pravd, ale jež musily býti opřeny novými formami, které lahodily zraku. Nikdy nevzniklo tolik nákladných, pyšných staveb náboženských, jako v době smrti Ferdinanda III. Chápeme, že již proto nerad přijímal nestarý tento panovník svůj osud, smrt.

Kapitola XI.

Leopold I.

Nastoupením Leopolda I. stávají se dějiny české vnitřnějšími. Po míru vestfálském nejsou jevištěm politických převratů, k nimž by se obracela pozornost celé Evropy.

Doba Leopoldova jest již dobou připravovaných oprav, jež vyvrcholily v centralisaci teresiánské a josefínské. Lze-li kdy mluviti o absolutismu dlouho chystaném, byla to právě vláda Leopoldova, jež

kráčela cestami těchto vědomých příprav. Neměly sice tyto přípravy okamžitých výsledků, ale bylo v nich jádro budoucích možností.

Počátky centralisace objevují se již tehdy ve vojsku. Jest jedno, císařské vojsko, jež reprezentuje šlechta, jež staví se ochotně pod císařské prapory. Pokořený odboj naučil vyslovené poslušnosti. Centralisace jevila se i ve vídeňských správních úřadech, tajné radě, vojenské radě a dvorské komoře, jež nebyly dílem Leopoldovým, ale jichž význam právě v té době patrně vzrostl. Poměr panovníkův k poddaným byl vsutku přísný. Sněm není neobmezeným pánem v zemi, je vykonavatelem vůle panovníkovy. Nepovoluje berní, platí je bez odmluvy. Poměr krále v zemi zrcadlil se v poměru šlechty k městům a venkovu. Šlechta vládne jménem i života lidu, který jest cele jí odkázán. Ježto není českých politických zájmů, jsou zájmy dvorské, může panovník odvrátit se od Čech, k nim se ohlížeti jen v okamžicích potřeby peněz proti Turkům, což jest, kromě francouzských zájmů, existenční otázkou Habsburků. Doba t. zv. rekovská, jež vynesla Habsburkům teritoriální posílení, znamená pro Čechy úkor, kdy všeobecná zmalátnělost duševní i tělesná byla jedinou charakteristickou známkou. Z této malátnosti probudila lid bída, jež vyvolala r. 1680 vzpouru, po níž následoval mor, který zuřil i v Praze. Vzpouřa r. 1680 měla ráz sociální, ale bylo v ní opět něco z bývalého náboženského fanatismu. Vzpouřa vyšla z venkova, kde rolník nesnesitelně úpěl pod útliskem panským. Neorganizovaný odboj musil býti ovšem pokořen. Císař však projevil jisté pochopení poměru venkovského člověka k pánu, což jeví se ve slovech patentu

z června 1680, jímž hleděl uleviti bídě venkova omezením těžké roboty, jež však nevyhovovalo. A tak i po r. 1680 selské nepokoje se opakovaly, ovšem v menších rozměrech, tak r. 1695. Poměry byly takové, že majitel latifundií, jež se v XVII. století hromadil, viděl v rolníku živel podvratný, který jeho majetek vyssával. Ukázkou této situace jsou Chodové na Domažlicku se svým Janem Sladkým řeč. Kozinou v čele. Přirozeno, že sedláci mstili se vrchnostem dle možnosti. Požár, který vypukl v Praze roku 1689, jest jedním z těchto projevů pomsty. Vybíral francouzský ministr války Louvois ze zajatých vojáků císařských Čechy, vesměs syny poddaných a posílal je do Čech, aby požáry v městech kladli. Podobně i jiná města česká byla obětmi selské pomsty, jako Budějovice.

Úspěchy, jichž dobyl Leopold proti Francii a Turkům, posílily jeho domnělá práva proti Čechům, jichž význam proti nově získaným územím ustoupil do pozadí. Nelze se diviti, že za takových okolností vždy více do popředí vystupuje snaha o vytčení státoprávního poměru Čech k těmto novým teritoriím, jež nezbytně vede k dualismu. A při tom neustálé vymáhání nových berní na vleké války staví tak stlačené Čechy do světla ještě temnějšího. Z Čech stále se vynucují s hroznými finančními obtížemi příspěvky ke hrazení marných válek. Starý císař bezohledně nutil své západní státy k povinnostem, jež tolik tížily. Jest pochopitelno, že z toho důvodu nikdo neželal jeho života, který pozvolna unikal z jeho stárnoucího, slabého těla.

Kapitola XII.

Josef I.

Nový panovník lišil se naprosto od svého otce. Nebyl tak sevřeně vychován jako všichni Ferdinandové a jistě doba, v níž žil, drobila a hladila silně jeho charakter. Nemiloval svého povolání, žil raději ve volných lesích a volných společnostech. To v něm zůstavilo zdání svobodomyšlnějšího přesvědčení. Svědčila by tomu ta okolnost, že dal sestavit roku 1711 komisi, jež měla zrevidovati zřízení zemské. Nedošlo však ke skutkům, proměny, jež by vnikly do hloubky ve státoprávním postavení Čech, nebyly v život uvedeny. Krátká vláda Josefova nedovolila určitějšího soudu o jeho skutečných úmyslech, ač nezkazila ničeho, co z panovníka dovede učiniti osobu veřejností milovanou. Josef podléhal však příliš svému úřednickému okolí, jež mu nedovolilo zapomenouti na staré rodové tradice a vztahy k zemím, jež tvořily podstatu státu. Připojení Belgie mělo ovšem i v Čechách vliv blahodárný, který se jevil ve vnikání západoevropské kultury do země, jež byla tak schopna asimilace, jako Čechy.

Kapitola XIII.

Karel VI.

Byla-li vláda Leopolda I. počátkem centralisačního systému, pokračoval Karel VI. v díle tak započatém. Prostředkem centralisace byla jeho neochota, ano zaujatost proti českému jazyku a českým potřebám. Dokumentem jeho soustředivých snah jest pragma-

tická sankce ze dne 19. dubna 1713, jíž prohlásil mimo jiné nedělitelnost svých zemí. Cesta k vyčleněnému cíli nebyla však ještě zcela bezpečna. Proto bylo třeba zajistiti se veřejným míněním. Pragmatická sankce, dnes rakouský základní zákon, musela býti schválena a přijata stavy na sněmích shromážděnými. Čechové přijali tento zákon na stavovském sjezdu 12. října 1720, jehož zajímavou charakteristickou stránkou byla nepatrná účast. Ze stavové pragmatickou sankci přijali, přijali mlčky splnutí Čech s ostatními individualitami státními v celek, v němž časem státoprávní postavení české stalo se iluzorním. Karel VI. maskoval fakta slibem daným stavům r. 1723, dal se korunovati a přísahal, že bude dbáti práv a výsad českých, zákony zaručených. To stavům stačilo. Jinak vláda Karlova nepřinesla národu ani zemi ničeho, co by posílilo neutěšené zemské i národní poměry. Jediné zlepšení nastávalo po stránce hospodářské, zřízením komerčního kolegia v Praze r. 1724, počátkem stavby umělé silnice z Vídně do Prahy a zakládáním prvých továren (v Plánici, Hor. Litvínově, Hrádku u Liberce atd.). Bylo tu mnoho mrtvých skutečností, jichž nebylo již možno vzkřísiti k činnému životu. Přísné patenty vydávány byly proti nekatolíkům, hlavně proti t. zv. tajným kacířům a proti knihám, jež byly domněle podezřelé. Činnost jesuity Antonína Koniáše jest dokladem tehdejšího směru, jímž kráčely pokusy vládní o úplnou unifikaci národních jednotek. Svatořečení Jana Nepomuckého padá též do této doby. Jen jména Dienzenhofer, Brokoff, Brandl a Rainer osvěžují tento neutěšený stav nadvlády Tovaryšstva Ježíšova v Čechách. Světlym bodem

vlády Karlovy jest pokus o reorganizaci české kanceláře ve Vídni. Motivy její jsou však zase převahou osobní, potřeba přehledu správy tak složitých teritorií. A za takových okolností zemřel Karel VI. v době, kdy absolutismus katolický byl nahrazen absolutismem osvíceným.

Kapitola XIV.

Marie Teresie.

Smrt posledního Habsburka byla událostí, na niž čekala napatě celá Evropa. Hlavně nadšené, mladé Prusko. Fridrich II. Pruský objevil se na historickém jevišti první. Již za života Karlova netajil se tento seriozní panovník touhou po bohatém Slezsku. Země tato měla hmotně posílit Prusko, jemuž bylo třeba finanční opory. Když Karel VI. roku 1740 zemřel a proti jeho dědičce vystoupili všichni ti, kdo za života otceva byli tichými přáteli, Francie, Španělsko, Bavorsko, Sasko, Sardinie, nabídl ohrožené panovnici pomoc, ale žádal, aby mu vydala toužené Slezsko. Když byl jeho návrh zamítnut, vystoupil se svými nesprávnými právními nároky na Slezsko, na Krňovsko, Břežsko, Lehnicko a Olavsko, která prý bývala majetkem Hohenzollerů. Proto vypukla válka. Slezané však rádi vítali Hohenzollery, kteří jim imponovali nábožensky i sociálně. Proto byl Neiperg poražen u Molvic 1741, která porážka značí pro Fridricha získání Slezska již bezpečně. K Fridrichovi připojily se ostatní státy zaujaté proti Marii Teresii. Kurfirst bavorský Karel Albert, jenž táhl k Vídni, provázen jsa vojskem francouzským, vtrhl od jihu do Čech a

spojiv se se Sasy, oblehl Prahu, jež se vzdala po zdařilém útoku Chevertově. Hned pak, vydav proklamaci k Čechům, přijímal 19. prosince 1741 hold českých stavů jako Karel III., král český.

Nový král český vítán byl šlechtou, jež bez velkého rozmyslu a hlavně ze strachu před francouzským vojskem ochotně se mu poddávala. Zda vzpomínky na bavorskou intervenci v XVII. stol. v Čechách působily na tyto poměry, není zcela jisté. Byli tu přece jiní lidé s jinými zájmy. Nový král promluvil hned královsky. Žádal na sněmu 6 milionů zlatých, které měl vymáhati generální intendant Séchelles. Požadavek ten vzbudil u stavů úžas. Byla to suma nad pomyslení vysoká. Stavové při nejlepší vůli nemohli jí sehnati. Karel urgoval své požadavky. Ale vítězství Fridrichovo u Chotusic roku 1742 a mír vatislavský změnilly situaci. První opustili Čechy Sasové, připojivše se k Marii Teresii, za nimi Bavoři a Francouzové byli k odchodu ze země donuceni. Mírem vatislavským bylo od Čech oduženo Slezsko kromě Těšínska, Opavska, Krňovska a menších krajů, tedy země nejúrodnější; přímo Čechám vyrváno a Fridrichovi postoupeno Kladsko. Po vypuzení Bavorů a Francouzů ze země, hlavně přispěním Uhrů a Charvatů, mohla Marie Teresie snadno uplatniti svá práva k zemi, jež byla již v nebezpečenství skutečně ztráty. Marie Teresie netrestala nevěry přísně. Ale i při své mírnosti necítila se královna ve své zemi zcela jistou. Čechy byly přece příliš horkou půdou, v níž rostly separatistické snahy. Ani korunovace r. 1743, kterou vykonal biskup olomoucký, ježto pražský byl v nemilosti, protože holdoval Karlu bavorskému, tohoto poměru ne-

upravila. Zapuzení nepřátel Marie Teresie přimělo k činnosti opět Fridricha II. Porážky, jež stihaly císaře Karla VII., vzbudily v něm naděje na osobní prospěchy. Za pomoc sevřenému císaři mělo se mu dostatí části Čech na pravém břehu Labe. Prusové vpadli nenadále do Čech a zmocnili se 17. září 1744 náhlým útokem Prahu a opanovali bez odporu celou zemi. Zatím však zemřel Karel a nástupce jeho byl ochoten k míru. Tu byla intervence Fridrichova již bezpředmětná. Fridrich opustil Čechy, odtáhl do Slezska, ale obává se, aby nepozbyl výhod míru vratislavského a vida, že vojsko Marie Teresie ho stihá, svedl s ním bitvy u Hohenfriedberku a Zárova, jichž následek byl mír drážďanský, smluvený Marií Teresíí na zakročení Anglie 25. prosince 1745. Smlouva füssenská pojistila mír Marie Teresie s bavorským kurfirstem Maximiliánem Josefem.

Ztráta Slezska byla pro Marii Teresii nesnesitelná. Jejím přáním bylo, aby ztracených zemí opět nabyla. K tomu směřovaly všechny její snahy. Marie Teresie měla za to, že lze dosáhnouti tohoto cíle jen po cestách vytrvalých oprav. Vojenství a správu zemí, jež stále nevyhovovaly, bylo třeba upravití, aby s novými silami bylo možno pustiti se v boj o ztracené země. Vídeň byla středem, z něhož se měly řídití všechny operace. Stavovské vojenství přestalo úplně, vojenská rada měla dbáti o veškeré potřeby vojenské. Velké berně vypsány, hlavně r. 1748, jimiž se mělo přispěti na vystrojení armády.

Ztráty míru cášského roku 1748 v Itálii přiměly Marii Teresii k rozvážné změně v politickém smýšlení. Anglie svým spojenectvím nevyhovovala.

Výmluvný hrabě Václav Antonín z Kounic dovedl přesvědčivě vyložití potřebu změny aliance. Jeho dílo byl spolek Marie Teresie s Francií, který tolik slíboval. Cílem této aliance bylo nabytí Slezska, prostředkem, ač nevyvolaným, válka sedmiletá.

Fridrich II., který získal spojení v Anglii, vtrhl do Čech ze Saska. Zvítězil u Lovosic a Štěrboloh, byl však poražen u Kolína nedaleko Chocenic 18. června 1857. Praha byla obléhána téměř měsíc před tím a obléhání toto způsobilo velké škody městu, neboť celé ulice byly pobořeny.

Po porážce kolínské bojováno bylo ještě v Čechách i na Moravě, nejvíce však ve Slezsku. Situace pro Fridricha nebyla skvělá. Teprve když na trůn ruský nastoupil »dětinský obdivovatel Fridrichův«, car Petr III., vzrostly naděje jeho v úspěchy a skutečně mír hubertsburský 15. února 1763, způsobený neutralitou carevny Kateřiny II., potvrdil Fridrichovy zisky z r. 1745.

Nepřátelské styky s Pruskem měly v Čechách následky. Brzy po míru zakládány byly silné pevnosti: Hradec Králové a později Terezín a Josefov.

Klid zbrání, který zavládl po oboustranném ochabnutí sil, ale hlavně spoluvladařství Josefovo od r. 1765, když zemřel manžel Marie Teresie, císař František I., způsobily, že nastaly četné proměny ve správních a ústavních poměrech českých. Jest to vrcholení snah centralistických, osvícensky absolutistických, jež se jeví hlavně ve zrušení dvorské české kanceláře a pražského místodržitelství, místo nichž zařízeny vídeňská kancelář společná pro země české a rakouské, což jest nesporné vítězství centralismu a počátek dualismu, a královská represen-

tace, jejíž členové byli jmenováni panovníkem a byli tedy vykonavateli jeho vůle. Tato nahrazena novým guberniem, jehož obor působnosti byl stejný. Byrokratický režim jevil se v tom, že hejtmané krajští stali se úředníky královskými, též panovníkem jmenovanými. Tato opatření jsou hroblem české samosprávy, ježto i sněmy měly odtud pouhý formální význam.

Pro Čechy má vláda Marie Teresie kulturní význam, že pověstná jezuitská censura knih, jež vynesla zánik tolika tisíc neškodných českých knih, byla zrušena a o censuru staralo se gubernium zvláštní komisí. Zrušení jezuitského řádu vyneslo založení studijního fondu, který potom byl hlavní oporou centralismu a germanisace. Čechy nepozbyly sice de iure samostatnosti, nestaly se pouhou provincií habsburské říše, ale byly jí svou povahou a poměry, jež Marie Teresie ve správě země zavedla.

Kapitola XV.

Josef II.

V Josefu II. vyvrcholily snahy a plány Marie Teresie. Osvícený absolutismus dostoupil jím nejvyššího bodu. Jeho reformy kvalitativně nedosahovaly kvantitativně. V jeho rukou byla veškerá moc zcentralisována. To byl jen výsledek jeho charakteru, jeho výchování a jeho doby, jež se chlubila pyšným názvem osvícenská.

R. 1781 vydal Josef II. toleranční patent, jímž byla zavedena náboženská svoboda pro evangelíky. Vydání této důležité listiny nebylo náležitě pochopeno obyvatelstvem, hlavně v Čechách, v němž

přece ještě zcela nevytizely reformační ideály. Došlo ke konfliktům náboženským, vznikaly společnosti náboženského rázu, jež byly silně výstřední a jichž pokusy o náboženské výstřednosti musily býti potlačeny.

Snaha Josefova o soustředění moci v rukou panovníkových projevila se v poměry jeho k církvi a šlechtě. Církev i šlechta musily se podřídit státním požadavkům a potřebám. Panovníkova vůle si přála, aby šlechta i kněží byli úředníky státními, panovnícký despotism měl nahradit despotism hierarchie a aristokracie. Proto musily být rušeny kláštery, jež nevyhovovaly představám panovníkovým a ze jmění těchto klášterů zakládány fondy náboženské, jež poskytovaly základy nově zřizovaným farám, jež byly pod dozorem státním. Vznikly za týmž účelem též generální semináře v Praze a Olomouci.

Císař chtěl mít vše v evidenci. Proto nařídil, aby soudnictví bylo odděleno od správy dekretem r. 1783. Zřízen byl zemský soud, jehož členy byli šlechtici zemští. Vznikl zvláštní apelační soud pro Čechy. S tím bylo spojeno zrušení soudů městských a panských, ač ve skutečnosti šlechta i pak měla na soudech vůbec značný vliv. Sněmy byly v pravomoci podstatně omezeny, takže jim zůstalo pouze právo povolovati berně, ale i toto právo bylo jim r. 1789 odňato. Zařizeny v obcích magistráty, města pražská splynula. Panovníkovy opravy byly namířeny proti šlechtě, v níž spatřován nejnebezpečnější živel autokracii a sblížovaly ho s veřejným míněním, jež záhy mluvilo o otcovské péči oblíbeného mocnáře. Vídeň stala se oficiálně sídelním městem. S tím byl spojen úmysl panovníkův

proměnění hrad Pražský v dělostřelecké kasárny. Stav selský byl dotud hrozně utlačován. Přísné tělesné tresty pro bezpředmětné delikty byly neobvyklejšími kárnými prostředky. Tak došlo k povstání selskému již r. 1775, kdy sedláci odpírali roboty, nenáviděné správce insultovali. To vedlo již za vlády Marie Teresie k vydání patentu robotního r. 1775, který byl několikrát formálně i obsahově upravován, až Josef II. vydal r. 1789 nový dekret, jímž zabezpečil sedlákům 70⁰/₁₀₀ výtěžku z půdy. Vskutku však robota za jeho nástupce byla opět obnovena, až říšský sněm r. 1848 ji definitivně odstranil.

Agrární opravy Josefovy způsobily dělení latifundí, ale velké finanční povinnosti, hlavně vojenské, tkvěly na majitelích malých pozemků, kteří je těžce snášeli. Opravy celkem byly příliš náhlé a příliš nepromyšlené, než aby mohly potrvati.

Politickou epizodou vlády Josefovy jest krátký válečný pokus, který minul bez následků, »pruská přehánka«.

Kapitola XVI.

Leopold II.

Josef II. zemřel r. 1790 za okolností, jež neopravňovaly k nadějším, že jeho reformní dílo potrvá. Stavové čeští žádali o obnovení zemského zřízení, jež jeho reformami bylo podstatně změněno, a hlavně o svolání zemského sněmu. V tom vyhověl teprve Josefův nástupce Leopold II. S tím bylo spojeno vrácení některých práv sněmu, mezi nimi hlavně právo povolovati berně a právo zákono-

dárné. Sněm žádal za zrušení všech Josefových oprav, jež tak hluboko zasáhly do zemských obyčejů a práv. Leopold v mnohém vyhověl, ne však ve všem. Zrušil generální semináře, kněžstvo a jeho erudice byla podřízena dozoru biskupskému. Přes to despotické postavení panovníkovo nebylo v nejmenším dotčeno, jen forma tohoto postavení byla maskována korunovací panovníkovou roku 1791 v Praze, po níž následovala první výstava průmyslová, toho druhu první v Evropě. Vláda Leopoldova padá do doby vášnivého propuknutí francouzské revoluce. Osobně se jí Leopold neúčastnil, krátká doba jeho vlády toho nedovolovala. To dědictví přejal po něm jeho nástupce František I. Leopold II. zařídil na universitě pražské stolici českého jazyka a literatury.

Kapitola XVII.

František I. (II.)

Nový král český byl nucen věnovati pozornost po celou prvou polovici své vlády záležitostem zahraničním více než zemským. Dal se korunovati za krále českého v Praze hned r. 1792. Úspěchy, jež docílil sněm za Leopolda, lákaly, a tak žádáno na tomto panovníku, aby pokračováno bylo ve krocích Leopoldových, jimiž připravovala se zvolna půda budoucí ústavě. Ale válečná nálada doby posunovala tyto důležité otázky stále do pozadí. Nebezpečí, jež hrozilo všemu pořádku domácímu z Francie, zdálo se býti příliš velké, než aby mohla vláda vyhověti těmto požadavkům. Tyto obavy způ-

sobily, že v platnost byl uveden r. 1811 občanský zákon, který odporoval všem dosavadním právním zvyklostem v Čechách. Absolutismus vrátil se tu na cesty josefinských zařízení.

Jen na čas zahrozilo v té době válečné nebezpečí přímo v samých Čechách, když r. 1813 soustřeďovala se vojska v Sasku na hranicích českých a když František z Jičína vyjednával s Napoleonem. Rozhodnutí u Chlumce v sev. Čechách neřešilo sice situace válečné, ale bylo přece pro celý další směr evropské politiky vlivné.

Absolutismus i pak po válkách napoleonských postupoval proti požadavkům sněmovním, což mělo v zápětí skutečnou politickou stagnaci. Jen v ohledu kulturním opravy Josefovy projevily se v této době svým protipólem, českým probuzením.

Kapitola XVIII.

Ferdinand V. (I.)

Kníže Metternich využíval dané situace pro úspěchy vlády absolutistické, které slabý, nový panovník ochotně se poddával. Ale přežil absolutismus byl již v té době neudržitelný. Byla to revoluce pařížská z července 1830, která měla následky v samých Čechách v projevení se nacionálních otázek a v politickém ohledu ve snahách o změnu zřízení zemského, na něž vláda jediné činila si nároky. Na krátko utlumené požadavky, jež lze již zvátí ústavními, ozvaly se mohutněji po francouzské revoluci únorové r. 1848. Propuštění Metternichovo z úřadu bylo prvním krokem

na cestě k ústavním úspěchům. Po té následovalo zrušení censury, jež do té doby byla neobyčejně přísná a hotový již slib konstituce.

V Praze na základě těchto fakt zřízena národní garda. První deputace česká přivezla z Vídně odpověď, jež přece neuspokojila. Bylo třeba nové petice, jež podepsati byl donucen místodržitel hr. Stadion. Odpověď kabinetním listem z 8. dubna 1848 vyhověla téměř všem požadavkům druhé petice.

Zatím měl se sejít říšský sněm německý ve Frankfurtu n. M., k němuž měli Čechové též poslati své zástupce. Rozhodné vystoupení Palackého proti tomuto německému požadavku způsobilo, že se Čechové opřeli obeslání frankfurtského parlamentu a vyslali třetí deputaci do Vídně, tehdy již k ministru Pillersdorfovi.

Nový český místodržitel hr. Lev Thun snažil se udržeti pořádek v zemi mírnou cestou, hlavně vypsal volby do českého sněmu. V té době sešel se slovanský sjezd v Praze, jehož činnost byla však přerušena svatodušními bouřemi, jež násilně potlačeny vojenskou mocí Windischgrätzovou. Bouřemi těmi zmařen byl sjezd slovanský, ale znemožněn též český sněm ústavodárný a naděje na politické úspěchy české, jež nikdy potom nebyly tak skvělé, pohasly.

Revoluce vídeňská, též Windischgrätzem pokorená, způsobila přerušeni říšského sněmu vídeňského a jeho přesídlení do Kroměříže.

Revoluční poměry a otresené zdraví přiměly Ferdinanda, že se 2. prosince 1848 vzdal trůnu ve prospěch svého synovce Františka Josefa I.

Kapitola XIX.

František Josef I.

Málokterý panovník došel na trůn za situace tak málo nadějně, jako František Josef I.

Ministerstvo Schwarzenbergovo vypracovalo spolu s kroměřížským sněmem ústavu, dle níž měla se každá země spravovati svým zemským zřízením, jež však nebyla v Čechách nadšeně přijata.

Ústava tato byla záhy zrušena a nástupce Schwarzenbergův ministr Bach ujal se opět systému vlády absolutní. Teprve když Bach byl propuštěn roku 1860, nastoupila v platnost ústava diplomem říjnovým, dílem ministra Goluchovského, který byl doplněn únorovým patentem, jehož tvůrcem byl Schmerling. Téhož roku dostavila se deputace sněmu českého do Vídně, jež žádala, aby se František Josef I. dal korunovati za krále českého, což bylo slíbeno.

Válka roku 1866 má pro Čechy pouze lokální význam. Po bitvě u Hradce Králové 3. července Čechy byly s ostatními rakouskými zeměmi vyloučeny z německého spoiku mírem pražským.

Roku 1867 zaveden za ministra Beusta dualismus rakousko-uherský, již od 18. století připravovaný, vyrovnáním s Uhry. Od této doby vystupuje stále v Čechách do popředí otázka státoprávní. Čechy nejsou pouhou provincií říšskou.

Proti těmto teoriím přísně vystupovala vídeňská vláda, podporovaná t. zv. občanským mini-

sterstvem. Obrat k lepšímu nastal, když hr. Potocki usiloval r. 1870 o vyrovnání protiv stran. Nové ministerstvo Hohenwartovo mělo způsobiti smír s Čechy na základě t. zv. fundamentálních článků r. 1871. Avšak ke smíru nedošlo. Ministerstvo toto odstoupilo a směr české oposice opět vedl proti Vídni.

Centralistický system vládní provozovalo následující ministerstvo Auersperg-Lasserovo, jež proti Čechům užilo všech prostředků, takže doba jeho jest dobou persekucí jako za ministerstva občanského.

Avšak již roku 1875 nastává doba lepší existence politické pro Čechy. Otázka balkánská odvrátila na čas pozornost vlády od Čechů.

Okupace Bosny, jež znamená nevelký zisk pro mocnářství, byla příliš velkou událostí doby, než aby mohla býti přehlížena. Nová doba rakouské politiky snad i vzhledem k Čechům nastala, když se stal ministrem hrabě Taaffe, který usiloval opět a to zcela upřímně o vyrovnání s Čechy. Ale opět marně. Doba jeho jest pro Čechy bohatá dokumenty. Tehdy rozdělena universita na českou a německou, tehdy jest patrný nynější rozmach kulturní. Ministerstvo Taaffovo bylo r. 1893 vystřídáno Windischgrätzovým, jehož činnost kryla se s působností místodržitele českého hr. Františka Thuna, a nepřinesla Čechům nových výhod. Otázka jazyková vždy více vystupuje do popředí.

Dílo nástupce jeho Badeniho, nařízení jazyková z r. 1897, klidnila, ale dočasně, jak ukázala vláda jeho nástupců Gautsche, Thuna, Körbera, Gautsche, Becka i Bienertha.

Smíru, po němž tolik touží všichni politikové dobré vůle, nedosaženo dosud.

Toť politické stigma současných Čech, v nichž uvnitř řada stran nedovedla se nikdy sjednotiti v kritické chvíli proti všem. Náhlý vzrůst Čech z úpadku dob minulých jest světlem doby, jeho stínem jest neukončený zápas nacionální.

Index.

- absolutismus 90.
 absolutismus osvěcený 104, 105.
 Albík z Uničova, arcibiskup pražský 23—25.
 Albrecht, arcikníže rakouský 60.
 Albrecht, vévoda rakouský 6, 16, 18, 19, 38, 40—42, 44, 51—54.
 Albrecht, vévoda bavorský 55.
 Albrecht, vévoda saský 67.
 Albrecht Achilles, markrabí braniborský 62.
 Aldringen, gen. 92.
 Alexander V., papež 22.
 Anglie 87, 102, 103.
 Anna Jagielovna 70, 71, 73.
 Anna z Kendale, choť Vladislava II. 70.
 antikrist 33.
 apelační soud 74, 105.
 apologie stavovská 84.
 Arnim, gen. 91.
 artikule pražské 36, 37, 46.
 Auersperg 111.
 Augusta Jan, biskup Jednoty bratrské 76.
 Avignon 1, 2, 8, 9.
-
- Badeni hr. 111.
 Bach 110.
 Banner, gen. 93.
 Barbora, choť císaře Sigmunda 51, 52.
 Barbora, choť Sigmunda Jagiela, sestra Jana Zápolského 71.
 Basilej 45—47.
 basilejský koncil 44.
 Bavorsko 100.
 Bavoři 101.
 Bayreut 44.
 Beck 111.
 Belgie 98.
 Bělehrad Stol. 50, 69, 71.

Benedikt XIII., papež 13.
 Benešov 32.
 z Bergova Jan 48.
 z Bergova Ota 6.
 Berka z Dubé, Hynek 6.
 Beroun 6.
 betlémská kaple 21, 23, 24.
 Bethlén Gábor 87.
 Beust 110.
 Bienerth 111.
 Bílá věž na hradě pražském 88.
 z Bílé Bedřich 88.
 Bílek Jakub 76.
 Biskupec Mikuláš 40, 45, 55.
 Boček z Kunštátu a Poděbrad 6.
 Bonifác IX., papež 5, 13, 19, 21.
 Bořek Diviš z Miletinka 41.
 Brandl 99.
 Bričí z Licka Mikuláš 72.
 Brno 34, 49, 50.
 Brod Český 41.
 Brokoff 99.
 Broumov 85.
 Břeclava 42.
 Břežsko 110.
 Budějovice 8, 82, 97.
 Budín 71.
 buditelé čistého svědomí 9.
 Budovec z Budova Václav 88.
 Buquoy 89.
 Butler 92.

Cahera Havel 72, 74.
 de Causis Michal 24, 26, 28.
 centralismus 90, 95, 96, 103.
 Cesarini Julian, kardinál 44, 45, 47.
 Clary 89.
 z Cusy Mikuláš, kardinál 58.

Čapek Jan ze Sán 46.
 Čáslav 37.
 Černín z Chudenic Diviš 88.

Dánsko 90.
 de ecclesia 25.
 defensoři 81, 82, 85.
 dekret kutnohorský 22.
 desky zemské 81.
 despotism 105.
 Deveroux 92.
 Didak minorita 26.
 Dienzenhofer 99.
 díreke 87.
 z Ditrichštejna, kardinál 83, 87.
 Dlugosz, kronikář polský 68.
 Domažlice 44.
 Drážďany 44.
 dualismus 103, 110.
 z Dubé Václav 26, 34, 35.
 Dvořecký z Olbramovic Prokop 88.
 dvůr u sv. Benedikta v Praze 16.

Eicinger Oldřich 59.
 Eliška, chot Albrechta Rakouského 54.
 Eliška Zhořelecká, neteř Václava IV. 14.
 z Elsterberka Jindřich 34.
 emigrace 89—91, 94.
 evangelici 104.

Fabricius 86.
 Ferdinand I. 71—78.
 Ferdinand II. 80—84, 87—93.
 Ferdinand III. 92, 93.
 Ferdinand V. (I.) 108.
 feudální stát 90.
 Filibert, biskup 51.
 fond náboženský 105.
 Francie 93, 100, 103, 107.
 Francouzové 92, 101.
 Frankfurt n. M. 12, 14, 43, 109.
 frankfurtský parlament 109.
 František I. 103.
 František II. (I.) 107.
 František Josef I. 109, 110.

Fridrich, kurfirst braniborský 39, 45.
 Fridrich, kurfirst saský 62.
 Fridrich Falcký 86, 90, 93.
 Fridrich III., císař 55, 56, 58, 59, 60, 62, 65, 66, 68, 69.
 Fridrich II., král pruský 100.
 Frind 61.
 Fruvein z Podolí Martin 88.
 fundamentální články 111.
 füssenská smlouva 102.

Galeazzo Jan, vévoda milánský 15.
 Gallas, gen. 92.
 Gautsch 111.
 generální pardon 88.
 generální semináře 105, 107.
 glejt Husův 25, 26, 32.
 Goluchovský 110.
 Gordon 92.
 Gottlieben 26, 27.
 gubernium 104.
 Gustav Adolf 91, 92.

Harant z Polžic Kryštof 88.
 Harrach, kardinál 94.
 Hasištejnský z Lobkovic Bohuslav 79.
 Haunschild Jiří 88.
 hejtman městský 74.
 Hohenfriedberg 102.
 Hohenwart 111.
 Hohenzolerové 100.
 Holandsko 90.
 Hošťálek Maximilián 88.
 Hrad Pražský 86.
 Hradčany 94.
 Hrádek u Liberce 99.
 Hroby 85.
 Huerta 89.

Charvati 101.
 Cheb 92.
 chebské úmluvy 62.
 Chelčický Petr 67.

Chevert 101.
 Chlumeč 108.
 z Chlumu Jan 26.
 Chocenice 103.
 Chodové 97.
 Chomutov 38.
 Chotusice 101.
 chrám Panny Marie Sněžné v Praze 30.
 chrám sv. Štěpána 31.
 chrám sv. Víta 57.

Ilo 92.
 Inšpruk 73.
 interregnum čtvrté české 54, 55.
 Itálie 102.

Jagielovci 67, 71, 73, 74.
 Jan Jiří Saský 91, 92.
 Jan Vítěz, arcibiskup ostřihomský 63, 68.
 jazyková nařízení 101.
 Jednota Českých Bratří 61, 67, 70, 74, 75, 82.
 Jednota panská 6.
 Jednota zelenohorská 63—65.
 Jessenius Jan 88.
 Jezuitský řád 76, 89, 94, 95, 99, 104.
 Jičín 108.
 Jiří markrabí braniborský 71.
 Jizbický (Mašterovský) Václav 88.
 Johanna, choť Jiřího z Poděbrad 61, 68.
 Josef I. 98.
 Josef II. 103—105.
 Josefov 103.

kabinetní list z 8. dubna 1848 109.
 kacíři tajní 99.
 Kadaň 38, 39.
 kalíšníci (Pražané) 29, 32, 36, 37, 39, 40—44, 47.
 kancelář česká 73, 86, 90.
 kancelář česká ve Vídni 100, 103.
 Kapistran Jan 58, 60.
 Kaplíř ze Sulevic Kašpar 88.
 Karel IV. (I.) 1—6, 8, 62.

Karel V. 74.
 Karel VI. 98—100.
 Karel VII. 100, 101.
 Karel Albert, kurfirst bavorský, viz Karel VII.
 Karel VI., král francouzský 13.
 Karel Münsterberský 71, 72.
 Karel Smělý, vévoda burgundský 65.
 Karlovo náměstí 24.
 Karlštejn 11, 12, 38, 39.
 Karlův most 5, 91.
 Karolinum 24.
 Karvajal, kardinál 7.
 Kateřina II., carevna ruská 103.
 katolíci 81, 83, 84, 88.
 Kazimír, král polský 53, 61, 65—68.
 Khlesl, kardinál 83.
 Kinský, hr. 92.
 Kladsko 101.
 Kladruby 4.
 kladrubský klášter benediktínský 4.
 Kliment VII., papež 2, 3.
 Knín 33.
 Kobr Kryštof 88.
 Kocour Ondřej 88.
 Kochan z Prachové Valentin 88.
 Kolda ze Žampachu 48.
 Kolín 50, 103.
 Kolín n. R. 20.
 Kolonna z Felsu 86.
 Kolovratové 4, 89.
 z Kolovrat Hanuš 53.
 Komárno 54.
 Komenský 95.
 komora česká 73.
 komora dvorská 74, 96.
 kompaktní 47, 49—51, 53, 59, 61—63, 68, 75, 78.
 komerční kolegium 98.
 konfese česká 79, 81.
 Konechlumský Vilém 88.
 konsistoř pod obojí 78, 79, 81, 82.
 Koniáš Antonín 99.
 konstituce (ústava) 108, 109.

Königsmark, gen. 94.
 Koranda Václav 33, 35, 36.
 Körber 111.
 korunovační přísaha Jiřího Poděbradského 61, 63.
 Konrád z Vechty, arcibiskup pražský 36, 37.
 Konopiště 40.
 Kostnice 25—28.
 kostnický koncil 25—28.
 kostnický klášter dominikánský 26.
 kostnický klášter minoritský 27.
 kostnický münster 27.
 Kostka z Postupic Vilém 45.
 Kouba 55.
 Kouřim 40.
 Kožel Jindřich 88.
 Kozi, hrádek 25.
 Krakovec 25.
 Králův Dvůr 6.
 Krňovsko 100.
 z Kounic Václav Antonín 103.
 Kroměříž 109.
 Krumlov 7.
 krvavý sněm 75.
 Křišťan z Prachatic 33, 42, 43.
 Křižanec, tvrz 40.
 Kumáni 16.
 Kunratice 30.
 Kutná Hora 7, 16, 17, 34, 35, 37, 38, 40, 45.
 Kulnauer Jan 88.

Labe 102.
 Ladislav, král neapolský 24.
 Ladislav Posthumus 54—56, 58—60.
 Ladislav, král uherský 52.
 Lamormain 89.
 Lang, kardinál 71.
 Lasser 111.
 Lefl z Lažan Jindřich 25.
 Lehnicko 100.
 Leopold, biskup pasovský 82.
 Leopold I. 95, 97.
 Leopold II. 106, 107.

Leopoldova korunovace 107.
 Leslie 92.
 z Lichtenštejnu Jan 17.
 z Lichtenštejnu Karel 87—89.
 Lipany 48, 49.
 Lipsko 22, 44.
 Litoměřice 35.
 Litvínov Hor. 99.
 z Lobkovic Děpolt, převor řádu maltského 86.
 z Lobkovic Zdeněk Popel 83, 84.
 Lohelius Jan, arcibiskup pražský 84.
 Louda z Chlumčan Matěj 45.
 Louny 35.
 Louvois 97.
 Lovosice 103.
 Ludvík I. Jagiello 70—73.
 Ludvík XI., král francouzský 62.
 Lupáč z Chrudimě Martin 46, 47.
 Luther Martin 77.
 lutheráni 82.
 Lützen 91.
 Lužnice 29.

Maďaři 66, 69, 87, 101.
 magistráty 105.
 majestát Rudolfa II. 81—84.
 Malá Strana 33, 94.
 Malešov 10, 52.
 maltský řád 86.
 Maradas, gen. 89.
 Marie Habsburská 71.
 Marie Teresie 100—104.
 Markolt ze Zbraslavic 45.
 Martin V., papež 42, 44.
 z Martinic Bořita Jaroslav 81, 84—86, 89.
 Matěj z Janova 9.
 matriky říšské 39.
 Matyáš 80, 82, 83, 85, 86.
 Matyáš Korvinus, král uherský 62, 63, 65—69.
 Maximilián I. 64, 65, 69, 70—72.
 Maximilián II. 77—79.
 Maximilián Bavorský 87, 88, 92.

Maximilián Josef, kurfirst bavorský 102.
 Mělník 56.
 Metternich 108.
 z Michalovic Bohuslav 88.
 Michna 89.
 Mikuláš V., papež 58.
 Mikuláš z Litomyšle 20.
 Mikuláš z Pelhřimova 59.
 Mikulov 17.
 milcové Václava IV. 4—6, 12.
 Milič z Kroměříže Jan 9.
 ministerstvo občanské 111.
 mír dráždanský 102.
 mír hubertsburský 103.
 mír libeňský 82.
 mír na řece Žitvě 82.
 mír vestfálský 94.
 mír vratislavský 101, 102.
 místopředsedství pražské 103.
 z Mladenovic Petr 26, 42, 43.
 Moháč 73.
 Molvece 100.
 monarchie rakouská 53.
 Most 39.
 Mühlberk 74.
 Murad II., sultán turecký 54.

---

nacionální zápas 112.
 národní garda 109.
 nástupnictví Karlovo 1.
 Neiperk 100.
 Nepomucký Jan 99.
 Nové Město Pražské 48.
 Nördlinky 93.
 Norimberk 14, 26, 44, 65.
 Nymburk 40.

Obležení Vídně Turky 73.
 obnovené zřízení zemské 89, 90.
 Očko z Vlašimě Jan, arcibiskup pražský 2, 3.
 okupace Bosny 111.
 Olavsko 100.

Oldřich Celský 52, 59.
 Olomouc 93, 105.
 olomoucké biskupství 11.
 Opavsko 101.
 Oreb 29, 35.
 Ostřihom 54.
 osvícenství 104.
 Ota z Losu Jindřich 88.
 otázka balkánská 111.
 otázka jazyková 111.
 Otovaldský Arnošt 94.
 Oxford 20.

Palacký František 28, 109.
 z Pálce Štěpán 24, 26—28.
 Paříž 20.
 pařížská revoluce červencová 108.
 pařížská revoluce únorová 109.
 Petr III., car ruský 103.
 Pillersdorf 109.
 pisánský koncil 22.
 Písek 8, 10, 35.
 Plánice 99.
 Plzeň 4, 35, 43, 46, 47, 48, 57, 91, 92.
 pod obojí 26, 29, 31—33, 36, 46, 72.
 podobojí strana 31, 33, 36, 40, 42, 43.
 Poggius Bracciolini 28.
 z Pomuku Jan 5.
 Postilla 25.
 Potocki 111.
 pragmatická sankce 98.
 Praha 5—8, 14, 17, 18, 22—26, 29, 32—37, 40, 42, 43,
 46—52, 54—59, 66, 68, 69, 72, 74, 79, 83, 86, 87,
 91, 93, 96, 97—105.
 Prešpurk 16, 43, 71.
 probuzení české 108.
 Prokop Holý 42—49.
 Prokop Malý (Prokůpek) 42—45.
 Prokop Lucemburský, markrabí moravský 7—19.
 Prokop z Plzně 20, 42, 43, 46.
 průmyslová výstava v Praze 107.
 pruská přehánka 105.

Přibyslav 41.
 Půta z Častolovic 49.

---

rada dvorská 74.
 rada tajná 95.
 rada vojenská 74, 96.
 Rainer 99.
 reprezentace královská 103.
 restaurace 88.
 restituční edikt 93.
 Richelieu 92.
 robotní patent 106.
 z Roupova Václav Vilém 85, 86.
 Rudolf II. 79, 80—83, 91.
 Rūpel Leander 88.
 rychtář královský 74.

Řečický Jindřich 88.
 Řehoř XI., papež 18.
 Řehoř XII., papež 19.
 Řezno 49, 92.
 říjnový diplom 110.
 Řím 1, 2, 5, 8, 24, 55—58, 61, 63, 64.
 říše Rakousko-Uherská 54.

Sardinie 100.
 Sasko 100, 103.
 Sasové 90—93, 101.
 Selender, opat broumovský 85.
 Sechelles 101.
 Sezimovo Ústí 25, 30.
 Sezima z Kunštátu 48.
 shromáždění u křížků 32.
 schisma církevní 1, 2, 3, 8, 12, 13.
 Sigmund Lucemburský 6—54, 68.
 Sigmund Korybut 38, 39, 41—43.
 Sigmund Jagiello 71, 73.
 Sigmund Habsburský 60.
 Sion 29, 52.
 Sirotci 41—43, 47, 48.
 Sixt Theodor 88.

Schmerling 110.
 Schwarzenberg 110.
 Sladký (Kozina) Jan 20, 26, 97.
 Slaný 35.
 Slavata z Chlumu a Košumberka Vilém 81, 84, 89.
 Slezsko 100, 102, 103.
 slovanský sjezd 1848, 109.
 smichovský klášter kartuziánský 31.
 ze Sniřic Albrecht 86.
 smlouva svatováclavská 72.
 Soliman, sultán turecký 73.
 Stadion hr. 109.
 Stanislav ze Znojma 24.
 Starhemberkové 7.
 Stříbro 43, 50.
 studijní fond 104.
 Sudoměř 35.
 Sušický Simon 88.
 svatodušní bouře 109.
 svatokupectví 25.

Šlik Joáchym Ondřej 86, 88.
 Šlik Kašpar 30, 52
 šmalkaldská válka 74.
 Španělsko 100.
 Štefek z Koloděj Tobiáš 88.
 ze Šternberku Adam 81, 85, 86.
 ze Šternberku Aleš 53, 55.
 ze Šternberku Zděnek 57, 63.
 Štěrboholy 103.
 ze Štítného Tomáš 9.
 Šultys Jan 88.
 Švédové 92—94.

Taaffe 111.
 Tábor 29, 35, 59, 82.
 Táboři (jihočeská strana) 29, 36, 39, 40—44, 47, 48, 56,
 61, 67.
 Tachov 43.
 Tas, biskup olomoucký 63, 64.
 Terezín 103.
 Těšínsko l. i.

Thun kníže František 111.
 Thun hr. Lev 109.
 z Thurnu Jindřich Matyáš 84, 85, 92.
 toleranční patent 104.
 Torstenson 93.
 Trčka 92.
 tridentský koncil 76.
 Trnava 63.
 Turci 65, 69, 73, 77, 82, 96, 97.

---

universita oxfordská 2.
 universita pařížská 2.
 universita pražská 2.
 únorový patent 110.
 Urban VI., papež 2.
 Ústí n. Lab. 42.
 utrakvismus 60, 63.
 utrakvisté 51, 53, 61, 76.

Václav IV. 1—32.
 Valdštejn, hrad 43.
 z Valdštejna Albrecht 89—93.
 válka sedmiletá 103.
 Varadin Velký 52.
 Vídeň 8, 16—18, 71, 85, 86, 93, 99, 102, 105.
 vídeňská revoluce 109.
 Viktorin z Poděbrad, vévoda münsterberský 62, 66, 68.
 Vilém, kurfirst braniborský 62.
 Vilém, markrabí míšeňský 6.
 Vilém, vévoda saský 61, 62.
 Vilémov 65.
 vilštejnské příměří 58.
 Viscontiové 15.
 Vítkov 36.
 Vitman Michal 88.
 Vitold Litevský 37—39.
 Vladislav I. Jagiello 37, 38, 39, 41, 54.
 Vladislav II. Jagiello 66—71.
 Vltava 5.
 Vodňanský Nathanael 88.
 Vokáč Simon 88.

vpád Pasovských do Prahy 82.
 Vratislav město 12, 34, 54, 64, 69, 94.
 vyrovnání rakousko-uherské 110.
 Vyšehrad 33, 36, 37.

Waldhauser Konrád 8, 9.
 Waldhusy 8.
 waldhusský klášter augustiniánský 8.
 z Wartenberka Čeněk 33, 34.
 z Wartenberka Sigmund 53.
 z Wartenberka Vilém 4.
 Wildberk, hrad 7.
 Wiklif John 20—24, 28.
 wiklifismus 20.
 Windischgrätz 109, 111.
 Wrangel 93.

Zápolský Jan 70, 73.
 Zárov 102.
 Zbraslav 36.
 zbraslavský klášter 36.
 zemské zřízení Vladislavovo 70.
 zemský soud 105.
 Zhořelec 11.
 Znojmo 6, 18, 52.
 ze Znojma Oldřich 45.
 zrušení censury 109.

Žatec 35.
 Žebrák, hrad 5, 6, 10.
 Želivský Jan 30, 31, 37, 39.
 Živohošť 33.
 Žižka z Trocnova Jan 29—40, 49.
 Žižkov 36.
 Žofie, choť Václava IV. 4, 14, 20, 33, 34.

Literatura.

Celková zpracování.

- Palacký Fr., Dějiny národu českého, 3. vyd., Praha 1876.
 Dvořák R., Dějiny Moravy od nejstarších dob do r. 1848, Brno 1899—1905.
 Tomek V. V., Děje království Českého, Praha 1898.
 Tomek V. V., Dějepis města Prahy, 12 sv., Praha 1855—1901.
 Rezek-Svátek-Prášek, Dějiny Čech a Moravy nové doby, 10 sv., Praha 1892.
 Rezek-Zap, Českomoravská kronika, Praha 1891.
 Rieger B.-Kadlec, Říšské dějiny rakouské, Praha 1908.
 Bachmann Ad., Geschichte Böhmens, Gotha 1899—1905.
 Bachmann Ad., Österreichische Reichsgeschichte, Prag 1904.
 Huber Alf., Geschichte Österreichs, Gotha 1885—1896.
 Huber-Dopsch, Österreichische Reichsgeschichte, Prag 1901.
 Luschin v. Ebengreuth A., Österreichische Reichsgeschichte, Bamberg 1895—1896.
 Mayer Fr. M., Geschichte Österreichs mit besonderer Rücksicht auf das Culturleben, Wien-Leipzig 1900-1.
 Grünhagen C., Geschichte Schlesiens, Gotha 1884—1886.
 Riezler S., Geschichte Baierns, 1—7, Gotha 1878.

- Caro J., Geschichte Polens, Gotha 1863—1888.
 Denis E., Fin de l'indépendance bohême, Paris 1890.
 Denis E., La Bohême depuis la Montagne-Blanche, Paris 1903.
 Leger L., Histoire de L'Autriche-Hongrie depuis les origines jusqu'à l'année 1894, Paris 1895.
 Lütзов Fr., Bohemia An historical sketsch, London 1896.
 Lütзов Fr., History of Bohemia, London 1909.
 Marchant P., Bohemia and the Czech's, London 1904.
 Kapras J., Právní dějiny zemí koruny České, Praha 1812—13.
 Tobolka Z. V., Česká politika, Praha 1908—1912.

Díla pro menší období.

- Stern A., Geschichte Europas seit den Verträgen von 1815, Berlin 1894.
 Lindner Th., Deutsche Geschichte unter den Habsburgern und Luxemburgern, Stuttgart 1890—1893.
 Bezold Fr., Geschichte der deutschen Reformation, Berlin 1890.
 Bachmann Ad., Deutsche Reichsgeschichte im Zeitalter Friedrichs III. und Maximilians I., Leipzig 1884—1894.
 Droysen J. G., Geschichte der Gegenreformation, Berlin 1893.
 Loserth J., Geschichte des späteren Mittelalters von 1197 bis 1492, Wien 1903.
 Lamprecht K., Deutsche Geschichte, Berlin 1891—95.

- Burdach K., Vom Mittelalter zur Reformation, Berlin 1912.
 Wolf G., Deutsche Geschichte im Zeitalter der Gegenreformation, Berlin 1899.
 Hallwisch H., Fünf Bücher Geschichte Wallenstein, Leipzig 1910.
 Schulz H., Wallenstein und die Zeit des 30jährigen Krieges, Bielefeld 1912.
 Wolf-Zwiedineck-Südenhorst, Österreich unter Maria Theresia, Joseph II. u. Leopold II. Sammlung Oncken 1884.
 Zwiedineck-Südenhorst, Deutsche Geschichte von der Auflösung des alten bis zur Errichtung des neuen Kaiserreichs, Stuttgart 1903.
 Treitschke H., Deutsche Geschichte im XIX. Jahrhundert, Leipzig 1906.
 Friedjung H., Österreich von 1848 bis 1860, Stuttgart-Berlin 1908.
 Droysen J. G., Geschichte der preussischen Politik, Berlin 1855—1886.
 Schäfer D., Weltgeschichte der Neuzeit, Berlin 1907.
 Charmatz R., Österreichs innere Geschichte von 1848 bis 1907, Leipzig 1908-9.
 Wirth Alb., Weltgeschichte der Gegenwart, Hamburg-Berlin 1913.
 Gindely A., Böhmen und Mähren im Zeitalter der Reformation, Prag 1857.
 Gindely A., Geschichte der Gegenreformation in Böhmen, Leipzig 1894.
 Gindely A., Geschichte des dreissigjährigen Krieges, Prag 1885.
 Tomek W. W., Geschichte der Prager Universität, Prag 1849.

- Goll J., Quellen und Untersuchungen zur Geschichte der Böhmischen Brüder, Prag 1878—1882.
- Grünhagen C., Geschichte des ersten schlesischen Krieges, Gotha 1881.
- Grünhagen C., Schlesien unter Friedrich dem Grossen, Bresslau 1880—1892.
- Goll J., Čechy a Prusy ve středověku, Praha 1897.
- Rezek A., Dějiny saského vpádu do Čech a návrat emigrace, Praha 1889.
- Rezek A., Dějiny prstonárodního hnutí náboženského v Čechách, Praha 1887.
- Goll J., Rozdělení pražské university r. 1882 a počátky samostatné university české, Praha 1908.
- Winter Z., Děje vysokých škol pražských od secese národů po dobu bitvy bělohorské, Praha 1897.
- Bílek T., Dějiny konfiskací v Čechách, Praha 1882.
- Bílek T., Reformace katolická, Praha 1892.
- Bílek T., Dějiny řádu Tovaryšstva Ježíšova, Praha 1896.
- Friedrich-Krofta-Novotný-Šusta, Dekret kutnohorský, Praha 1909.
- Lützow Fr., Austria at the end of the century. The nineteenth century 1899.
- Waddington Ad., La guerre de Septans, Paris 1903.
- Denis E., Les origines de l'Unité des Frères bohême, Angers 1885.
- Guillot C., Leopold I., les Hongrois et les Tures, Revue diplomatique 1911.
- Denis E., Georges de Podiébrad, Paris 1887.
- Waddington Ad., Histoire de Prusse, Paris 1911.
- Bourlier P., Les Tchèques et la Bohême contemporaine, Paris 1897.

Literatura náboženská.

- Pastor L., Geschichte der Päpste im Zeitalter der katholischen Reformation und Restauration, Leipzig 6 sv. 1913.
- Frind J., Die Kirchengeschichte Böhmens, Prag 4 sv. 1864—1878.
- Müller K., Kirchengeschichte, Freiburg a. R. 1897.
- Biermann G., Geschichte des Protestantismus in Österreich-Schlesien, Prag 1897.
- Bliemetzrieder F., Das Generalkonzil im grossen abendländischen Schisma, Paderborn 1904.
- Thudichum Fr., Papsttum und Reformation im Mittelalter 1143—1517, Leipzig 1905.
- Finke H., Acta concilis Constanciensis, Münster 1896.
- Hefele K. J., Conciliengeschichte, Freiburg a. B. 1855—1874.
- Finke H., Quellen und Forschungen zur Geschichte des Konstanzer Konzils, Paderborn 1889.
- Haller J., Concilium Basiliense Studien und Dokumente zur Geschichte der Jahre 1431—1437, Basel 1896—1900.
- Merkle S., Concilium Tridentinum Aktenstücke, herausgegeben von d. Görres Gesellschaft, Freiburg 1901.
- Workman V. B., The Dawn of the Reformation, London 1902.
- Denifle J., Luther und das Luthertum, Mainz 1903.
- Valois N., Le pape et le concil, La crise religieuse au XV. siècle, Paris 1909-10.
- Eisenmann L., Le régime des cultes en Autriche-Hongrie, Paris 1908.

- Valois N., La France et le grand schisme d'Occident, Paris 1901-2.
- Rocquain F., La cour de Rome et l'ésprit de réforme avant Luther, Paris 1897.
- Paulus N., Protestantismus und Toleranz im 16. Jahrhundert, Freiburg 1911.
- Sickel Th., Zur Geschichte des Concils von Trient. Aktenstücke aus österreichischen Archiven, Wien 1872-3.
- Creighton M., A history of the Papacy during the period of the Reformation, London 1882.
- Lützov Fr., The life and times of Master John Hus, London 1909.
- Wylie J. H., The Council of Constance to the death of John Hus, London 1900.
- Herzog-Hauck, Real-Encyclopaedie für protestantische Theologie und Kirche, Leipzig 1887-1888.
- Kryštůfek F. X., Protestantství v Čechách až do bitvy Bělohorské, Praha 1906.
- Bezold Fr., K dějinám husitství. Přel. A. Chytil. Praha 1904.
- Kitts J. E., In the days to councils, London 1908—1910.
- Hrejsa K., Česká konfesse, její vznik, podstata a dějiny, Praha 1912.
- Krofta K., Majestát Rudolfa II., Praha 1909.

Důležitější monografie.

- Delbrück H., Geschichte der Kriegskunst im Rahmen der politischen Geschichte, Berlin 1900.
- Toman H., Husitské válečnictví doby Žižkovy a Prokopovy, Praha 1898.

- Kalousek J., České státní právo, Praha 1891.
- Jastrebov N. V., Etjudy o Petře Chelčickom i jeho vremeni, Petrohrad 1908.
- Pekař J., Dějiny valdštejnského spiknutí, Praha 1895.
- Hnídek Fr., Rakousko za Františka Josefa I. Program gymnasia v Chrudimí 1911—12.
- Weiss A., Aeneas Silvius Piccolomini als Papst Pius II., Graz 1897.
- Fraknoi V., Mathias Corvinus, Freiburg i. B. 1891.
- Hallwich H., Wallensteins Ende, Leipzig 1879.
- Irmer J., Die Verhandlungen Schwedens und seiner Verbündeten mit Wallenstein und dem Kaiser, Leipzig 1888—91.
- Fellner-Kretschmayer, Die österreichische Zentralverwaltung, Wien 1907.
- Turba G., Die Grundlagen der pragmatischen Sanktion, Wien 1912.
- Sandemann A., Metternich, London 1911.
- Helfert J. A., Der Prager Juni-Aufstand 1848, Wien 1897.
- Weber O., 1848, Leipzig 1903.
- Helfert J. A., Geschichte der österreichischen Revolution im Zusammenhange mit der mitteleuropäischen Bewegung der Jahre 1848-9, Freiburg-Wien 1907.
- Frankfurter S., Graf Leo Thun Hohenstein, Wien 1897.
- Lenz M., Geschichte Bismarcks, Leipzig 1902.
- Marcks E., Bismarck, Stuttgart-Berlin 1909.

Eisenmann L., Le compromis Austro-Hongrois de 1867, Paris 1904.

Rieger B., O rakousko-uherském vyrovnání roku 1867 s přehledem vývoje do roku 1899, Praha 1903.

Literatura memoirová.

Helfert J. A., Aufzeichnungen und Erinnerungen aus jungen Jahren, Wien 1904.

Schäffle A., Aus meinem Leben, Berlin 1903.

Tomek V. V., Paměti z mého života, Praha 1904-5.

Kaizl J., Z mého života, Praha 1912-14.

Omyly tiskové a jiné.

- Str. 9. de Ericinio místo de Ericino.
 „ 14. markrabí místo markrabala.
 „ 42. Břeclavy místo Břeclavé.
 „ 53. české a rakouské země místo Českou a Rakouskou zemi.
 „ 71. poroučel místo pouučel.
 „ 75. Čahery a Mystopola místo Čahery.
 „ 81. počet místo počet.

OBSAH.

	Strana
Kapitola I. Čechy za vlády Václava IV.	1—31
§ 1. První léta vlády Václavovy a česká reformace (1378—1394)	1—9
§ 2. Druhá perioda Václavovy vlády po prvním zajetí do r. 1400	10—15
§ 3. Nové neshody se Sigmundem, druhé zajetí Václavovo (1400—1403)	15—17
§ 4. Třetí perioda Václavovy vlády do rozvoje české reformace (1403—1409)	17—20
§ 5. Česká reformace v rozkvětu	20—28
§ 6. Následky Husovy smrti do konce vlády Václavovy	28—31
Kapitola II. Čechy husitské	31—50
Kapitola III. Vláda Sigmundova a Albrechtova	51—54
Kapitola IV. Doba Jiřího z Poděbrad	54—67
§ 1. Čtvrté české interregnum	54—58
§ 2. Jiří z Poděbrad zemským správcem	58—60
§ 3. Jiří z Poděbrad králem českým	60—67
Kapitola V. Jagielovci na českém trůně	67—73
§ 1. Vladislav II.	67—71
§ 2. Ludvík I.	71—73
Kapitola VI. Ferdinand I.	73—77
Kapitola VII. Maximilián II.	77—79
Kapitola VIII. Rudolf II. a Matyáš	80—84
Kapitola IX. Ferdinand II.	84—93
Kapitola X. Ferdinand III.	93—95
Kapitola XI. Leopold I.	95—97
Kapitola XII. Josef I.	98
Kapitola XIII. Karel VI.	98—100

	Strana
Kapitola XIV. Marie Teresie	100—104
Kapitola XV. Josef II.	104—106
Kapitola XVI. Leopold II.	106—107
Kapitola XVII. František I. (II.)	107—108
Kapitola XVIII. Ferdinand V. (I.)	108—109
Kapitola XIX. František Josef I.	109—112
Index	112—126
Literatura	127—134
Omyly tiskové a jiné	134
